

T.C.

TOROS ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

PSİKOLOJİ ANA BİLİM DALI

PSİKOLOJİ TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**OKUL ÖNCESİ 3-6 YAŞ ARASINDA GÖRÜLEN AKRAN ZORBALIĞI
KONUSUNDA ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ**

Seda PASİN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZİRAN – 2017

T.C.

TOROS ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

PSİKOLOJİ ANA BİLİM DALI

PSİKOLOJİ TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**OKUL ÖNCESİ 3-6 YAŞ ARASINDA GÖRÜLEN AKRAN ZORBALIĞI
KONUSUNDA ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ**

Seda PASİN

DANIŞMAN

Yar. Doç. Sema BENLİ GÜRKAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

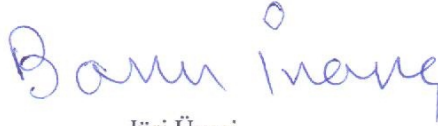
HAZİRAN-2017

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY FORMU

Seda PASİN tarafından hazırlanan “Okul Öncesi 3-6 Yaş Arası Çocuklarda Görülen Akran Zorbalığı Konusunda Öğretmen Görüşlerinin İncelenmesi” başlıklı bu çalışma 01/06/2017 tarihinde yapılan savunma sınavı sonunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Psikoloji Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı
Prof. Dr. Meral ATICI
(Çukurova Üniversitesi)

Jüri Üyesi
Prof. Dr. Banu YAZGAN İNANÇ

Jüri Üyesi
(Danışman)
Yrd.Doç. Dr. Sema Bengi GÜRKAN

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

Enstitü Müdürü
Prof. Dr. Haluk KORKMAZYÜREK

ETİK BEYAN

Toros Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgiler ve dökümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

01.06.2017

Seda PASİN

OKUL ÖNCESİ DÖNEMDE (3-6 YAŞ) GÖRÜLEN AKRAN ZORBALIĞININ ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNE GÖRE İNCELENMESİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Seda PASİN

TOROS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

2017

ÖZET

Bu çalışmanın amacı okul öncesi öğretmenlerinin akran zorbalığı hakkındaki görüşlerini incelemektir. Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Verilerin analizi içerik analiz yoluyla gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın verilerini toplamak için araştırmacı tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış soru formu kullanılmıştır. Çalışma grubunu ise Mersin İlinde bulunan Milli Eğitim Bakanlığına bağlı üç farklı anaokulunda çalışan öğretmenler oluşturmuştur. Örneklem seçiminde maksimum örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bulgular sonucunda beş ana temaya ulaşılmıştır. Temalar akran zorbalığının tanımı, zorbalık çeşitleri, cinsiyet faktörü, zorba ve kurban çocukların özellikleri ve zorbalığın nedenleri olarak belirlenmiştir. Bulgular kuramsal temeller ışığında tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Okul Öncesi Eğitim, Akran Zorbalığı, Öğretmen Görüşleri.

INVESTIGATION BY PRE-SCHOOL VIEW (3-6 YEARS) FROM TEACHER OPINIONS

(M. Sc. Thesis)

Seda PASİN

**TOROS UNIVERSITY
SOCIAL SCIENCES INSTITUTE**

2017

ABSTRACT

The purpose of this study is to examine the pre-school teachers' views on peer bullying. In this research, a qualitative research method was used. The data through content analysis was carried out. Of the study to collect data by the researcher prepared semi-structured questionnaire was used. The Study Group is working in three different kindergarten teachers in the province of Mersin, the Ministry of Education consisted of. The selection of the sample the sampling method used was maximum. As a result of the findings, five main themes revealed. The definition of bullying types of bullying themes, gender factor, the bully and the victim, and characteristics of children have been identified as causes of bullying. In the light of the theoretical foundations of the findings are discussed.

Key Words: Pre-school education, Peer bullying, Teacher views.

TEŞEKKÜR

Tez çalışmamın konusunun belirlenmesinde ve çalışma boyunca araştırmamın şekillenmesinde bana yardımcı olan, araştırmamı görüş ve önerileriyle zenginleştiren, her konuda çözümcü olan, bilgi ve deneyimleriyle beni aydınlatan, beni sürekli olarak motive eden, gece veya gündüz fark etmeksizin ilgisini ve zamanını esirgemeyen ve en önemlisi de bana inanan tez danışmanım Yar. Doç. Sema BENGİ GÜRKAN' a teşekkürlerimi sunarım.

Aynı şekilde araştırmamın başlangıcından itibaren, incelemeler konusunda bilgileriyle bana katkı sağlayan, tezimin analizinde ve gerekli teknik bilgiler konusunda zamanını ayıran, akademik rehberliğini ve desteğini esirgemeyen, değerli görüşlerine başvurduğum, kendisinden aldığım keyifli dersler sayesinde insanlara ve hayata çok farklı bakış açıları kazandığım Prof. Dr. Meral ATICI' ya çok teşekkür ederim.

Araştırmamda görüşme sorularımın hazırlanmasında görüş ve önerilerini aldığım Prof. Dr. Ayşe BALCI KARABOĞA' ya ve analizler sonucu oluşturduğum temalar ve kategorileri değerlendiren Yar. Doç. Dr. Yalçın ORTAKALE' ye teşekkür ederim.

Tüm içtenliği ve samimiyetiyle hiçbir zaman desteğini esirgemeyen, çalışmamı titizlikle inceleyen, engin bilgi ve akademik deneyimiyle önerilerde bulunan Prof. Dr. Banu YAZGAN İNANÇ' a çok teşekkür ederim.

Araştırmama büyük içtenlikle katılan ve destek veren Tefvik Sırrı Gür Anaokulu, Mezitli Belediyesi Anaokulu ve Nasrettin Hoca Anaokulu öğretmen ve yöneticilerine teşekkür ediyorum.

Her zaman yanımda olan, desteklerini hiçbir zaman benden esirgemeyen aileme sonsuz teşekkür ediyorum.

Seda PASİN

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
TEŞEKKÜR.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
ÇİZELGELERİN LİSTESİ.....	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL TEMELLER VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

1.KURAMSAL TEMELLER VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	6
1.1. Okul Öncesi Eğitim ve Önemi.....	6
1.2. Okul Öncesi Eğitimde Öğretmenin Rolü.....	7
1.3. Akran Zorbalığı.....	8
1.4. Akran Zorbalığının Tarihi.....	9
1.5. Okul Öncesinde Görülen Akran Zorbalığı ve Türleri.....	10
1.5.1. Fiziksel zorbalık.....	11
1.5.2. Sözel zorbalık.....	11
1.5.3. Sözel olmayan (duygusal) zorbalık.....	12
1.6. Akran Zorbalığının Şiddet ve Saldırganlıkla İlişkisi.....	12
1.7. Zorbalık Statüleri ve Özellikleri.....	14
1.7.1. Zorbalık uygulayan çocukların özellikleri.....	14
1.7.2. Zorbalığa maruz kalan (kurban) çocukların özellikleri.....	15

1.8. Zorbalık İle Cinsiyet İlişkisi.....	17
1.9. Ebeveyn Tutumları ve Akran Zorbalığı Arasındaki İlişki.....	18
1.10. Akran Zorbalığının Nedenleri.....	19
1.11. Zorbalığın Sonuçları.....	21
1.12. Zorbalık İle İlgili Kuramlar.....	22
1.12.1. Biyolojik evrimsel teori.....	22
1.12.2. Sosyal bilişsel öğrenme teorisi.....	23
1.12.3. Sosyal bilgiyi işleme kuramı.....	25
1.12.4. Zihin kuramı (Theory of mind).....	27
1.13. Akran Zorbalığı İle İlgili Araştırmalar.....	27
1.13.1. Yurt içinde yapılan araştırmalar.....	27
1.13.2. Yurt dışında yapılan araştırmalar.....	30

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

2.YÖNTEM.....	34
2.1. Araştırma Modeli.....	34
2.2. Veri Toplama Süreci.....	34
2.2.1. Yarı yapılandırılmış görüşme formu	35
2.2.2. Görüşmeler için katılımcı sözleşmesi.....	35
2.3. Görüşme İlkeleri.....	35
2.4. Çalışma Grubu.....	36
2.5. Verilerin Analizi.....	37
2.5.1. Kodların oluşturulması.....	37

2.5.2. Kategorilerin oluşturulması.....	37
2.5.3. Temaların Oluşturulması.....	38
2.6. Geçerlilik ve Güvenirlik.....	38

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

3.BULGULAR.....	41
3.1. Akran Zorbalığının Tanımına Yönelik Öğretmen Görüşlerine Ait Bulgular.....	41
3.2. Zorbalığın Çeşitlerini Belirlemeye Yönelik Öğretmen Görüşlerine Ait Bulgular.....	43
3.3. Akran Zorbalığında Cinsiyet Faktörünün Etkisini Belirlemeye Yönelik Öğretmen Görüşlerine Ait Bulgular.....	47
3.4. Zorbalık Davranışını Uygulayan ve Zorbalık Davranışlarına Maruz Kalan Çocukların Özelliklerini Belirlemeye Yönelik Öğretmen Görüşlerine Ait Bulgular.....	50
3.4.1. Zorbalık davranışında bulunan çocukların özellikleri.....	50
3.4.2. Zorbalık davranışına maruz kalan çocukların özellikleri.....	53
3.5. Zorbaca Davranışların Nedenlerine Yönelik Öğretmen Görüşlerine Ait Bulgular.....	57
3.5.1. Ebeveyn tutum ve davranışlarından kaynaklı	

nedenler.....	57
3.5.2. Bakım veren kişiden kaynaklı	
nedenler.....	60
3.5.3. Medyadan kaynaklı nedenler.....	61

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TARTIŞMA VE YORUM

4.TARTIŞMA VE YORUM.....	65
4.1. Okul Öncesi Öğretmenlerinin Akran Zorbalığını Tanımlamaya Yönelik	
Görüşlerinin Tartışılması ve Yorumlanması.....	65
4.2. Zorbalığın Çeşidini Belirlemeye Yönelik Öğretmen Görüşlerinin	
Tartışılması ve Yorumlanması.....	66
4.3. Akran Zorbalığında Cinsiyet Faktörünün Etkisini Belirlemeye Yönelik	
Öğretmen Görüşlerinin Tartışılması ve Yorumlanması.....	67
4.4. Zorbalık Davranışını Uygulayan ve Zorbalık Davranışlarına Maruz Kalan	
Çocukların Özelliklerini Belirlemeye Yönelik Öğretmen Algılarının	
Tartışılması ve Yorumlanması.....	69
4.4.1. Zorbalık davranışını uygulayan çocukların özelliklerinin	
tartışılması ve yorumlanması.....	69
4.4.2. Zorbalık davranışlarına maruz kalan çocukların özelliklerinin	
tartışılması ve yorumlanması.....	71
4.5. Zorbaca Davranışların Nedenlerine Yönelik Öğretmen Görüşlerinin	
Tartışılması ve Yorumlanması.....	72
4.5.1. Ebeveyn tutum ve davranışlarından kaynaklı nedenlerin	

tartışılması ve yorumlanması.....	72
4.5.2.Bakım verenlerden kaynaklı nedenlerin tartışılması ve yorumlanması.....	75
4.5.3.Medyadan kaynaklı sebeplerin tartışılması ve yorumlanması.....	76

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

5.SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	78
5.1. Sonuç.....	79
5.2. Öneriler.....	80
5.2.1. Okul öncesi öğretmenlere ve eğitim kurumlarına yönelik öneriler.....	80
5.2.2. Araştırmacılara yönelik öneriler.....	81
KAYNAKÇA.....	83
EKLER.....	94
Ek-1. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu Formu.....	95
Ek-2. Görüşmeler İçin Katılımcı Sözleşmesi.....	96
Ek-3. Mersin Valiliği Mersin İl Milli Eğitim Müdürlüğü Çalışma İzni.....	97
ÖZGEÇMİŞ.....	98

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 1.1. Zorbalık türleri.....	11
Çizelge 1.2. Zorba ve kurban öğrencilerin kişilik özellikleri, fiziksel özellikleri ve aile özellikleri.....	16
Çizelge 1.3. Akran zorbalığına uğrama sebepleri.....	20
Çizelge 2.1. Araştırmaya katılan öğretmenlere ilişkin kişisel bilgiler.....	37
Çizelge 3.1. Okul öncesi öğretmenlerinin akran zorbalığı tanımına yönelik görüşleri.....	41
Çizelge 3.2. Okul öncesi öğretmenlerinin zorbalık çeşitlerine göre görüşleri.....	44
Çizelge 3.3. Öğretmenlerin akran zorbalığında cinsiyet faktörünün etkisine yönelik görüşleri.....	48
Çizelge 3.4. Öğretmenlerin zorbalık davranışında bulunan çocukların özelliklerine yönelik görüşleri.....	51
Çizelge 3.5. Zorbalık davranışına maruz kalan (kurban) çocukların özellikleri.....	54
Çizelge 3.6. Ebeveyn tutum ve davranışlarından kaynaklı nedenler.....	57
Çizelge 3.7. Bakım veren kişilerden kaynaklı nedenler.....	60
Çizelge 3.8. Medyadan kaynaklı nedenler.....	62

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil.....	Sayfa
Şekil 1.1. Saldırganlık, şiddet ve zorbalık arasındaki ilişki.....	13

GİRİŞ

Problem Durumu

Okul öncesi dönem çocuğun kişiliğinin oluştuğu bir dönem olarak kabul edilir. Bir çocuğun en yüksek öğrenme kapasitesine sahip olduğu ve bu dönemde öğrenilen bilgilerin, daha sonraki yaşamda önemli rol oynadığı bilinmektedir. Okul öncesinde verilen sağlam bir eğitimin çocukların yetişkinlikte çevreleriyle daha kolay iletişim kurmalarında, sosyal bir kişiliğe sahip olmalarında etkili olduğu görülmektedir (Çetin, Bilbay ve Kaymak, 2002). Bu dönemde çocuklarda akran ilişkilerinin geliştiği, toplumsal kuralların öğrenildiği, kendini değerlendirme yeteneklerinin geliştiği, toplumsal değerlerin öğrenildiği savunulmuştur (Bradley, 2001). Bu dönem; çocukların arkadaş oyunlarına katılarak benlik kavramını geliştirdikleri, kendileri ve diğerleri hakkında bilmedikleri özellikleri öğrendikleri, aileden başka toplumsal yapı içinde de yeri olduğunu fark ettikleri bir dönem olması açısından da önem taşımaktadır (Sevinç, 2004). Okul ortamları çocuğun çevresiyle nasıl daha iyi ilişkiler kurabileceğini öğrenmesi açısından en güvenilir ortamlar olarak bilinmektedir (Akduman, 2012). Fakat çocuklar eğitim kurumlarında olumlu davranışlarla karşılaştığı gibi saldırganlık içeren zorbalık davranışlarıyla da karşılaşabilmektedirler (Olweus, 1994).

Okul öncesinde yaşanan zorbalık davranışları; sadece bu davranışlara maruz kalan çocuklar üzerinde değil; bu davranışları uygulayan çocuklar üzerinde de uzun süreli gelişimsel sonuçları olduğu için çok önemli bir konudur. Bu dönemde yaşanan olumsuz durumlar çocuğun bütün yaşamını olumsuz yönde etkileyerek sosyal-duygusal yönden zayıf kalmasına neden olmaktadır (Uysal ve Dinçer, 2012). Yapılan çalışmalarda akran zorbalığının okul öncesi dönemde başlayıp ilerleyen dönemlerde giderek arttığı gözlemlenmiştir. Okul öncesi dönemde çocukların olumsuz davranışlarla karşı karşıya kalmaları, okul çağında ve ergenlikte yaşanan zorbalık davranışlarının sebebi olabilir (Perren, 2000).

Zorbalık (bullying), saldırganlık (aggression) çerçevesinde yer alan davranışlardır. Zorbalık konusunda çalışan araştırmacılar zorbalığın tanımına yönelik farklı görüşlerde bulunmuşlardır. Zorbalık; saldırganlık kapsamında yer almasına rağmen ayırt edici bazı özellikler taşımaktadır; Olweus'a (1999) göre bir davranışın zorbalık olabilmesi için taraflar arasında güç dengesizliğinin olması, süreklilik taşıması ve kasıtlı olarak bu davranışın yapılması gerekmektedir. Furnis (2000) zorbalığı, zorbalığı uygulayan kişinin

karşısındaki kişiyi incitmek amaçlı yapılan bir eylem olarak değerlendirmiştir. Arora (1996) yapılan zorbalık davranışı bir kere bile olsa uygulanan kişide olumsuz etki bırakması ve bu etkinin uzun sürmesinden dolayı zorbalık olarak adlandırılması gerektiğini belirtmektedir.

Zorbalık kavramı saldırganlık kapsamında olmasına rağmen bir davranışın zorbalık olabilmesi için sadece "saldırganlık" özelliği göstermesi yeterli değildir. Taraflar arasında "eşit olmayan güç ilişkisi" taşıması, bu davranışın "süreklilik" göstermesi, "kasıtlı" yapılması gibi özellikleri de taşıması gerekmektedir. Bu özellikler değerlendirildiğinde zorbalık davranışının daha kalıcı ve süreklilik gösteren bir davranış şekli olduğu görülmektedir (Olweus, 1999).

Zorbalık konusu son zamanlarda dünyada ve ülkemizde artan bir sorun olarak görülmektedir. Farklı araştırmalarda hem zorbaca davranışlarda bulunan öğrenci hem de kurban (zorbalığa uğrayan) durumunda olan öğrenci oranlarında % 50 ye varan artış olduğu görülmektedir (Pişkin, 2005). Zorbalık konusunun bu kadar önemsenmesinin nedeni sonuçlarıdır. Zorbalığa uğrayan bir çocuk okuldan soğuyacak, korku ve kaygıları artacak, psikolojik ve sosyal sorunlar yaşamaya başlayacaktır (Gökler, 2009). Bazı araştırmalarda kurban durumunda olan çocukların depresyon ve psikosomatik belirtiler gösterdikleri belirlenmiştir (Dake, Price, ve Telljohann, 2003). Ayrıca zorbalık davranışlarının yaşandığı okullarda öğrencilerin yeterlilik ve değerlilik kavramlarını benimseyemedikleri, bu durumda özsaygı gelişimini olumsuz etkilediği belirlenmiştir. Yine aynı şekilde zorbalığa uğrayan çocuk çevresindeki kişilere karşı güvensizlik hissedecektir. Özetle zorbalık davranışları okullarda en çok görülen sorun olup hem okul iklimini hem de öğrencilerin öğrenme durumlarını olumsuz etkilemektedir (Bilgin ve Kartal, 2008).

Okul öncesi dönemde verilen eğitimin nitelikli olabilmesinde öğretmenlerin etkisi tartışılmazdır (Gömleksiz ve Serhatlıoğlu, 2013). Öğretmenin işlevi; öğrenmeyi kolaylaştırmak, öğrenciye örnek ve yol gösterici olmak, öğrenciyle yakın ve uzun etkileşimde olmak, öğrenci öğretmen ilişkilerini kolaylaştırmaktır (Açıkgöz, 2003). Okul öncesi dönemdeki yaşantının kişilerin hayatında çok hassas ve etkisi uzun sürdüğü düşünülürse okul öncesi öğretmenlerinin zorbalıkla ilgili araştırmalarda yer almasının, zorbalığın görüldüğü ve etkilerinin ne olduğu, çocuğu engellemede önemli olduğu düşünülmektedir.

Okul öncesi dönemde bu konuyla ilgili çalışma azlığının nedeni bu dönem çocuklarının okuma yazma yetilerini ve kendilerini ifade etme becerilerini henüz kazanamamış olmasından dolayı veri toplamanın zorluğundan kaynaklı olabilir. İlköğretim ve lise dönemlerine yönelik yapılan zorbalık ile ilgili çalışmalarda veriler daha çok anket doldurma yoluyla toplanmıştır. Anket doldurma yönteminin 3-6 yaş arası çocukların gelişim düzeylerine uygun olmaması sebebiyle, okul öncesi dönemde daha çok çocuklarla ve öğretmenlerle birebir görüşme gibi özellikle veri toplamayla ilgili nitel araştırma yöntemleri tercih edilmelidir (Rigby, 2002).

İlkokul ve ergenlik döneminde görülen zorbalık davranışlarını inceleyen çalışmalar olmakla birlikte okul öncesi dönemi içeren çalışmalara çok az rastlanmaktadır (Perren, 2000). Okul öncesinde görülen zorbalık davranışlarına yönelik yapılan çalışmalar incelendiğinde ilköğretimin ilk üç yılında görülen zorbalık davranış oranları ile okul öncesi dönemde görülen zorbalık davranışları oranlarının çok yakın olduğu görülmektedir (Alkaser ve diğ. 2010). Bu sonuç okul öncesi dönemdeki çocuklar üzerinde de çalışma yapılmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır (Aslan, 2013).

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı okul öncesi dönemde (3-6 yaş) görülen akran zorbalığı ile ilgili öğretmenlerin algılarını incelemektir.

Bu amaçla aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

Araştırma Soruları

- 1-Okul öncesi öğretmenlerinin zorbalığın tanımına yönelik görüşleri nelerdir?
- 2-Okul öncesi öğretmenlerinin çocukların okulda daha çok hangi zorbaca davranışlarda bulduklarına yönelik görüşleri nelerdir?
- 3-Okul öncesi öğretmenlerinin zorbaca davranışlarda bulunan ve bu davranışlara maruz kalan çocukların özelliklerine yönelik görüşleri nelerdir?
- 4-Okul öncesi öğretmenlerinin zorbaca davranışları uygulayan veya zorbaca davranışlara maruz kalan çocuklarda cinsiyet faktörünün nasıl etkili olduğuna dair görüşleri nelerdir?
- 5- Okul öncesi öğretmenlerinin zorbaca davranışların nedenlerine yönelik görüşleri nelerdir?

Araştırmanın Önemi

Okul öncesi dönemde akran zorbalığı ile ilgili çalışmalar oldukça sınırlı olup, yapılan çalışmaların daha çok ilköğretim, lise ve üniversite dönemlerini kapsadığı, okul öncesi dönemin ihmal edildiği görülmektedir (Akduman 2012). Öyle ki akran zorbalığının gelişimi araştırıldığında okul öncesinde akranlarıyla ilişki kurmanın ilk başladığı zamanlarda ortaya çıktığı ve ilerleyen yıllarda devam ettiği görülmektedir (Hanish, Ryan, Martin ve Fabes, 2005). Okul öncesinde zorbalık davranışlarına uğramanın çocuğun gelecekteki hayatında psikolojik sorunlar yarattığı, uyum sorunlarının temelini oluşturduğu bilinmektedir (Ladd, 1990).

Okul öncesi dönemdeki (3-6 yaş) çocuklar evde anne babalarından sonra okulda öğretmenlerine güven duymaktadırlar. Okulda herhangi bir sorunla karşılaştıklarında öğretmenlerin kendilerini koruyacaklarını düşünmektedirler. Oysaki okullarda yaşanan zorbalık davranışlarının her geçen gün artması öğrencilerin kendilerini güvende hissetmemelerine sebep olmaktadır. Bu durum çocukların hem okuldan soğumalarına hem de gerekli müdahaleler yapılmadığı müddetçe öğretmenlerinden uzaklaşmalarına ve gerekli iletişimi kuramamalarına sebep olmaktadır (Kartal, 2009).

Yapılan birçok çalışmada da ortaya konulduğu gibi zorbalık davranışı her geçen gün tüm dünyada ve ülkemizde artmaktadır. Çocukların davranışsal problemlerini çözmeye aşamasında öğretmenler önemli bir yer tutmaktadır. Zorbalık davranışları ise okullarda öğretmenlerin en fazla karşılarına çıkan bir sorun olarak görülmektedir. Zorbalığı önleme çalışmaları da buna paralel olarak yoğunlaşmaktadır. Literatür taraması yapıldığında zorbalığı önleme çalışmalarında öğretmenlerin görüşlerinin ihmal edildiği görülmektedir (Kartal, 2009). Halbuki zorbalık davranışı karşısında öğretmenin tutum ve davranışları hem zorbalık davranışında bulunan, hem kurban durumunda olan hem de izleyici konumunda olan çocukların gelecekteki davranışlarına da çok etkili olmaktadır (Kartal, 2009). Zorbalığı önlemede en önemli hedef kitlesi olan öğretmenlerin bu konu ile ilgili inanç ve tutumlarını araştıran çok az çalışma bulunmaktadır (Craig, Henderson, ve Murphy, 2000). Öğretmenlerin kendilerini zorbalık konusunda yetersiz ve bu konuda sorumlu hissettikleri belirtilmektedir (Beran 2005). Kallestad ve Olweus'a (2003) göre öğretmenlerin bu konudaki bilgi ve ilgileri zorbalığı önleme çalışmalarındaki en önemli etkidir. Bu bağlamda öğretmenlerin zorbalık konusundaki görüşlerinin belirlenmesi ile farklı bir bakış açısı ve yakalanacağı düşünülmektedir. Bu konuda az çalışma olduğundan öğretmenlerin

görüşlerini ortaya çıkarmanın önemi ve bu konuda neye ihtiyaç duyulduğunu anlamaya yardımcı olacağı umulmaktadır.

Varsayımlar

1. Görüşmeler sırasında öğretmenlerin okul öncesinde (3-6 yaş) görülen akran zorbalığı ile ilgili yarı yapılandırılmış soruları içtenlikle yanıtladıkları varsayılmıştır.

Sınırlılıklar

Bu araştırma;

1. 2016-2017 eğitim-öğretim yılının güz döneminde Mersin İl Merkezinde bulunan Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı anaokulları olan Tefik Sırrı Gür Anaokulu, Mezitli Belediyesi Anaokulu ve Nasrettin Hoca Anaokulu öğretmenleri ile sınırlıdır.
2. Çalışmaya katılan okul öncesi öğretmenlerinin "Okul Öncesinde (3-6 yaş) Görülen Akran Zorbalığı " ile ilgili görüşlerini belirlemek için elde edilen veriler, kullanılan nitel veri toplama yöntemlerinden görüşme tekniği ile elde edilen verilerle sınırlıdır.

Tanımlar

Okul Öncesi Eğitim: 0-6 yaş arasında olan çocukların, daha sonraki hayatlarında belirleyici etkisi olan; fiziksel, psikomotor, bilişsel, sosyal-duygusal ve dil gelişimlerinin neredeyse tamamlandığı, çocuğun kişiliğinin şekil aldığı, aile içinde ve kurumlarda verilen eğitim sürecidir (Aral, Kandır ve Can Yaşar, 2011).

Akran Zorbalığı: Fiziksel olarak daha büyük, daha güçlü, daha baskın, daha popüler olan birinin veya bir grubun sistemli bir şekilde bu yönlerini daha küçük, daha güçsüz birini amaçlı ve sürekli olarak kırması, hırpalaması, rahatsız etmesi ile ifade edilen bir saldırganlık türüdür (Olweus, 1999).

Zorba: Kendisinden daha zayıf ve güçsüz olan öğrencilere zarar veren ve zarar vermeye çalışan, rahatsız edici hareketlerde bulunan kişi (Olweus,1993; Pişkin, 2002).

Kurban: Zorba kişilerin planlı ve kolayca şiddet uygulayabileceği (Alsaker ve Gutzwiller-Helfenfinger, 2010) kendini savunamayan, acı çeken bireylerdir (Stassen Berger, 2007).

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL TEMELLER VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

1.OKUL ÖNCESİ DÖNEMDE AKRAN ZORBALIĞI

Bu bölümde okul öncesi dönemde karşılaşılan akran zorbalığı konusunda kuramsal bilgiler ile bu konularda yapılmış araştırma bilgilerine yer verilmiştir.

1.1. Okul Öncesi Eğitim ve Önemi

Okul öncesi eğitim, çocuğun merak duygusunu geliştiren, onları öğrenmeye ve düşünmeye teşvik eden; çocuğun bu yönlerini geliştirme ve yönetme gibi çok önemli bir görevi üstlenmiştir. Eğitim çocuğun hayata geldiği ilk andan başlayarak, kişiye belli yetkinlikler kazandırıp, değer yargıları aşılayarak, bireyin yaşamını değiştiren ve ömür boyu süren bir süreçtir. Doğumdan itibaren başlayan ve zorunlu eğitim olan ilköğretime kadar geçen süreye "okul öncesi eğitim dönemi" denir (Özdil 2008). Çocuğun psiko-sosyal gelişimi, bedensel gelişimi, zihinsel gelişimi ve dil gelişiminin en önemli olduğu dönem olarak bilinir. İlk önceleri duyularını kullanarak başlayan öğrenme süreci sonra yerini merak etme sürecine bırakır. Öğrenme merakını gidermeye çalışmak için sorular sormaya başlar. Bu dönemde çocuk sorularına cevap ararken gözlem ve model alma yöntemini de kullanır. Okul ortamı çocuğun öğrenmesini pekiştirmek için çocuğa birçok uyarıcı sunma olanağına sahiptir (Sapsağlam, 2015). Vygotsky (1986)'de çocuğun kendi başına çevresiyle etkileşerek geliştirebileceği zihinsel kapasitesinin dışında, etrafında bulunan yetişkinlerle ve diğer çocuklarla iletişime geçerek gelişebileceği bir "gelişmeye açık alan" olduğunu belirtmektedir.

Okul öncesi dönemde çocuğun yaşadığı deneyimler, onun ilerdeki sosyal ve akademik yaşamı üzerinde etkili olup, gelecekteki kişiliğini belirlemeye büyük etki eder. Kişinin sağlığının ve mutlu bir yaşamının oluşmasında temel oluşturan bu dönemde edinilen alışkanlıklar, bireyin etkili bir sosyal ilişki kurmasına ve kişilik yapısının oluşmasına doğrudan etki etmektedir (Poyraz 2003). Çocuğun tüm gelişim alanlarının, toplumsal ve kültürel değerleri kazanabilmeleri için, çocuğun kişilik özelliklerine uygun, geniş çevre ve zengin uyarıcılara ihtiyacı vardır. Bu uyarıların zenginliğine çocuk okul öncesi eğitimde sahip olabilmektedir (Şahin 2005).

Okul öncesi dönem çocuğun gelişiminde kritik dönem olarak bilinir. Bu dönemde yaşanan davranış sorunlarının neler olduğu, bu sorunların altında yatan sebeplerin belirlenmesi ve bu sorunların giderilmesi için gerekli önlemlerin alınması son derece önemlidir. Davranış problemlerinin belirlenmesi ve bu problemlere yönelik çözüm yollarının tespit edilmesinin yanında, çocuklara istendik davranışlar kazandırmak ve gelecekteki yaşamlarında otokontrollerini sağlayabilecek yeterlilik kazandırmak okul öncesi eğitimin en önemli amaçlarından biri olmaktadır (Sapsağlam, 2015).

1.2. Okul Öncesi Eğitimde Öğretmenin Rolü

Çocukların okul öncesinde aldıkları eğitimin etkisinin yaşam boyu sürdüğü bilinmektedir. Kaliteli bir eğitimin belirleyicisi olan öğretmenlerin etkisi ise önemli bir unsur olarak görülmektedir (Gömleksiz ve Serhatlıoğlu, 2013). Öğrencinin daha kolay öğrenmesini sağlamak, ona örnek olmak, rehberlik yapmak; öğretmenin öğrenciye sıcak davranması, onunla etkili bir iletişim kurması öğretmenin görevleri olarak ortaya çıkar (Açıkgöz, 2003). Kendisini iyi tanıyan, yeterlilikleri hakkında olumlu duygular taşıyan çocuklar daha meraklı, araştırmacı ruhuna sahip ve öğrenmeye güdülenmiş kişiler olarak bilinmektedir (Gezgin 2009). Çocuğun kazanması gereken en önemli yeterlik konularından biri, çocuğun kendi kişiliğini fark etmesidir. Çocuğun kendisi ile ilgili neler hissettiğini fark etmesi, etrafındaki zorluklarla ne şekilde mücadele etmesi gerektiğini bilmesi, bunun için hangi yetkinliklere sahip olunması gerektiğinin bilincine varması okul öncesi yıllarında gerçekleşmektedir. Doğduğu andan itibaren gelişimlerinin bir özelliği olarak benmerkezci düşünce ve yaşam biçimine sahip olan çocuklar büyürken daha fazla sosyal bir yaşamın içinde bulunarak toplumsal varlıklar haline gelmektedir. Çocuk ilk yıllarını anne ve babasıyla geçirmekte iken okula başlamasıyla birlikte başka insanların da var olduğunu fark etmeye başlamaktadır (Sapsağlam, 2015). Okul öncesi kurumları çocuğun ilk defa sosyalleşmeye başlamasına yardım ederken, çocuk ailesinden sonra kendini en yakın hissettiği başka bir insan olarak öğretmenini görür ve onunla yakınlaşma ihtiyacı duyar. Burada öğretmenin çocuğa yaklaşımının çok önemli olduğu bilinmektedir. Öğretmenin olumlu bir tutum sergilemesi, çocuğun olumlu davranışlarını ödüllendirmesi, çocuğun benlik algısında olumlu değişiklikler yaratmaktadır. Aksi durumlar yaşandığında çocukta kendisiyle ilgili olumsuz duygular oluştuğu, öğrenme problemleriyle karşılaştığı, anti-sosyal davranışlarda bulunduğu görülmüştür (Özyürek, 2013). Davranış

problemlerinin uygun çözüm yollarını belirleyebilmek ve uygulayabilmek özellikle okul öncesinde önemli bir problem olarak görülmektedir ve öğretmenler bazı yöntemlerle istenmedik davranışları ortadan kaldırmaya çalışırken aynı zamanda çocuklara model olarak, çocuklarda istedik davranışlar kazandırma sürecinde de etkili olmaktadır (Kartal,2009).

Öğretmen, hem kişinin hem de toplumun hayatına nitelik katacak değişmelerin oluşmasına rehberlik eden birey olarak hem de özellikle eğitimin kalitesini arttıracak önemli bir faktördür.

1.3. Akran Zorbalığı

“Akran Zorbalığı”, kavramı çok uzun zamandır var olup 2000’li yıllardan itibaren ülkemizde de üzerinde durulan bir kavramdır. Akran zorbalığı cinsiyet, ırk, din ya da yetkin olma durumu gerekçesiyle yaş olarak ya da fiziksel güç olarak kendisinden daha güçsüz olan çocukların, yaşlıları tarafından uygulanan bilinçli, tekrarlayan biçimde fiziksel, sözel, ya da duygusal olarak olumsuz sayılabilen hareketlerle karşı karşıya kalmaları şeklinde ifade edilmektedir (Pişkin 2002). Akran zorbalığı saldırganlığın bir türü olarak bilinmekle birlikte, taraflar arasında herhangi bir güdüleme olmaksızın, güç eşitsizliği olan bireylerden güçlü olan tarafın bilinçli ve sistemli bir şekilde uyguladığı; tekrarlanan, kurban durumunda olan tarafta korku ve kaygı yaratmayı hedefleyen fiziksel, sözel ve psikolojik olarak değerlendirebileceğimiz olumsuz davranışlar olarak tanımlayabiliriz (Olweus 1993). Bir davranışın zorbalık olarak tanımlanabilmesi için birkaç özellik taşıması gerekmektedir. Bu özellikler arasında güç eşitsizliği, güçlü olan tarafın baskın olması, kurban konumunda olan kişinin rahatsızlık duyması, davranışın süreklilik arz etmesi gibi maddeler bulunmaktadır (Nansel, Overpeck, Pilla, Ruan, Simons-Morton, ve Scheidt, 2001). Akran zorbalığı kısaca; güçlü olan kişinin, kurban durumunda olan kişiyi ruhsal sıkıntıya sürükleyen, olumsuz ve yineleyici fiziksel ve sözel hareketler olarak tanımlanabilir (Craig, ve Pepler, 1998.). Zorbalık davranışını diğer olumsuz davranışlardan ayıran en önemli özelliği kasıtlı olması, yinelenmesi, güç dengesizliğinin olması olarak belirtilmektedir (Smith ve Sharp, 1994; Rigby, 2003).

Siann, Callaghan ve diğerleri (1993) öğretmenlerin zorbalığı nasıl tanımladıklarına yönelik yaptığı araştırmada 20 öğretmenle görüşmüştür. Öğretmenlerin çoğunluğu

zorbalığı fiziksel bir durum olarak algılamakta fakat duygusal ve bilişsel zorbalık yapıldığını düşünmektedirler. Boulton (1997)'un 138 öğretmenle yaptığı çalışmada ise fiziksel veya sözel olarak başka birine istemediği şeyleri yapmaya zorlamak, tanım olarak ifade edilmiştir.

Bu konudaki ilk çalışmalar Olweus (1993) tarafından yapılmıştır. Olweus'un ardından dünyanın birçok ülkesinde hızla zorbalık davranışları hakkında çalışmalar yapılmaya başlamıştır. Bu durum akran zorbalığının küresel bir sorun olmaya başladığının göstergesi olarak kabul edilebilir.

Bir davranışın zorbalık olarak tanımlanabilmesi için taşıması gereken özellikler vardır. Bunlar (Olweus 1993):

1. Kasıtlı ve bilinçli şekilde zarar vermeyi amaçlayan davranışlar olması,
2. Devamlılığın olması,
3. Asimetrik güç dengesinin olmasıdır.

Buradaki maddelerden 'kasıtlı' yani 'bilinçli' ifadesinde, zorba davranışlarda bulunan çocukların bunu planlayarak veya strateji uygulayarak yaptığı söylenebilir. Buradaki amaç karşı tarafa zarar vermek, incitmek olarak değerlendirilebilir. Devamlılığın olması aynı kişilerin sürekli belirli bir kişiye bir defadan daha fazla zorbalık davranışı uyguladığını ifade etmektedir. Asimetrik güç ise zorbaca davranışlarda bulunan çocuğun fiziksel ya da psikolojik olarak karşı taraftan daha güçlü olması, kurban durumunda olan kişinin ise zayıf olması olarak değerlendirilebilir (Olweus 1993).

1.4. Akran Zorbalığının Tarihi

Dünyada zorbalık ile ilgili çalışmaların büyük çoğunluğu İskandinav Ülkelerinde yapılmaya başlanmıştır. 1970'li yıllara kadar zorbalık davranışı çocuk gelişiminin olağan bir durumu olarak görülse de Norveç 'te çocuklar arasında yaşanan bu olumsuz durumların kişileri intihara kadar götüren sonuçları olduğu dikkat çekip, zorbalık davranışının normal olmadığı düşüncesi oluşmaya başlamıştır (Karataş, Öztürk 2009). Zorbalığın farkına varılmasıyla birlikte bu konuda çalışmalar başlatılmış ve önlemlerin neler olabileceği hakkında harekete geçilmiştir (Smith, Brain 2000). Akran zorbalığı ile ilgili ilk çalışmaları

Olweus'un yaptığı bilinmektedir. Daha sonra farklı ülkelerde çalışmalar başlatmış ve alınması gereken önlemlerin neler olabileceği belirlenmeye çalışılmıştır (Smith, Brain 2000; Griffin, Gross 2004). Zorbalık ile ilgili ilk ulusal çalışmalar ilk ve ortaokul öğrencileri üzerinde yapılmış ve % 15 oranında çocukların zorba veya kurban durumunda oldukları belirlenmiştir (Çinkır, Karaman- Kepenekçi 2003). Okul öncesinde görülen zorbalık davranışlarına yönelik yapılan çalışmalar ise 1993 ve 1996 yıllarında yapılmış olan iki çalışmayla göze çarpmaktadır. 2000'li yıllardan itibaren okul öncesi dönemde görülen zorbalık davranışlarına yönelik çalışmalara ağırlık verilmiştir (Kochenderfer ve Ladd, 1996; akt Perren 2000). Yapılan çalışmalar zorbalığın anaokulunda dahi önemli bir sorun olduğunu göstermiştir. Buradan yola çıkarak akran zorbalığı konusunun yaklaşık 15-20 yıldır önemli ve ciddi bir problem olarak ele alınmaya başlandığı görülmektedir (Olweus 1993).

Chazan (1998) okul öncesindeki zorbalık davranışlarını anektot kayıtlarıyla belirlemiştir. Aynı zamanda anaokullarında ilişkisel zorbalığın da var olduğu görülmüştür (Crick, Casas ve Ku 1999). Özellikle kurban durumunda olan çocukların uyum problemleri, içedönüklük gibi duygusal sorunlar yaşadıkları belirlenmiştir. Craig ve Pepler (2007) okul öncesindeki zorbalık davranışlarının şiddetinin, ortaokul ve lise yıllarına nazaran azaldığı fakat kurban durumunda olan çocukların yaşadığı olumsuz etkinin çok ciddi düzeyde olduğunu savunmuşlardır.

1.5. Okul Öncesinde Görülen Akran Zorbalığı ve Türleri

Literatür incelendiğinde zorbalığın birçok türü olduğu dikkati çekmektedir. Olweus (2005) zorbalığı doğrudan (direct bullying) ve dolaylı (indirect bullying) olarak iki başlık altında incelemiştir. Doğrudan zorbalık; hedef olarak belirlenen kişiye karşı belirgin saldırıları (vurma, itme, tekmeleme, ısırma gibi fiziksel tepki olan el kol davranışları) kapsar. Bu tür zorbalıkta mağdur, zorba olanın kim olduğunu farkındadır. Dolaylı zorbalık ise kurbanın sosyal olarak dışlanması amacıyla yapılan (dedikodu çıkarma, alay etme, dalga geçme, gruptan dışlama gibi) davranışları içerir. Böyle durumlarda kurban saldırganın kim olduğunu bilemeyebilir. Amaç kişinin benliğine zarar vermektir.

Okul öncesinde karşılaşılan zorbalık çeşitleri arasında net bir ayırım yapmak oldukça önemlidir (McGinnis ve Goldstein, 2003). Genellikle 4-6 yaş arasında doğrudan

zorbalık çeşidi görülmekle birlikte, ilişkisel zorbalık türü de görülmektedir (Monks, 2000). Fakat bu dönemde en fazla karşımıza çıkan zorbalık türü sözel zorbalıktır (McGinnis ve Goldstein, 2003).

Ken Rigby (1996) yaşanan zorbalık çeşitlerini şu şekilde belirtmiştir.

Çizelge 1.1. Zorbalık türleri (Aktaran: Perren ,2000 :8)

ZORBALIK TÜRLERİ		
	Doğrudan	Dolaylı
Fiziksel	-Vurma -Tekmeleme -Bir şey atma -Tükürme	-Bir başkasını başkasına saldıması için kullanma
Sözel	- Sözle aşağılama - İsim takma	-Bir başkasını diğer bir kişiyi aşağılaması için ikna etme - Kötü niyetle dedikodu yaymak
Sözel olmayan	- Korkutmak ve müstehcen el hareketi yapmak	-Kişisel eşyaları saklama -Bilinçli olarak gruptan veya oyundan uzaklaştırma

1.5.1. Fiziksel zorbalık

Belli bir amaca yönelik olarak planlanan ve devamlılık gösteren, fiziksel olarak karşıdaki kişiye zarar vermeyi hedefleyen davranışlardır. Vurma, yumruk atma, tokat atma, dürtme, sıkma, çimdikleme, sarsma, fırlatma, çarpma, saçını çekme, tekmeleme, çekme, itme, eşyaları alma, eşyalara zarar verme, sandalyeyi çekme, ısırma, tükürme gibi davranışları içermektedir (Beale, 2001)

1.5.2. Sözel zorbalık

Amaçlı bir şekilde sözel olarak ve devamlılık göstererek karşıdaki kişiyi incitmek maksadıyla oluşan sözlerden oluşmaktadır. Dolaylı veya doğrudan olarak gerçekleşebilir. Alaycı sözler söyleme, lakap takma, şiddet içeren sözler, sataşma, herhangi bir kusur ile dalga geçme, korkutma, dedikodu yayma, bağırma kışkırtma gibi davranışlarda oluşmaktadır (Beale, 2001)

1.5.3. Sözel olmayan (duygusal) zorbalık

Sözel olmayan yani duygusal zorbalık kavramı, son zamanlarda sıkça ele alınmaya başlanan bir konu olmuştur. Duygusal zorbalığı diğer zorbalık çeşitlerinden ayıran bazı niteliksel farklılıklar bulunmaktadır. Duygusal zorbalık herhangi bir nedene bağlı olmadan, zorbalık davranışında bulunan çocuğun, kurban olarak belirlediği kişiyle ilgili daha önceden yaşadığı olumsuz bir olayın kendisinde bıraktığı bir etkidir (Çınkır ve Kepenekçi, 2003).

Duygusal zorbalık, devamlılık ve tekrarlanma sıklığı açısından da diğerlerine göre farklılıklar göstermektedir. Ryan ve Patrick (2001)'e göre duygusal zorbalıkla karşı karşıya kalan çocuk sürekli olarak ve olabildiğince çabuk bu durumdan kurtulmaya çalışır. Kendisine daha rahat hareket edebileceği yeni arkadaş grupları kurmaya çaba gösterir. Duygusal zorbalıkla karşı karşıya kalan diğer çocuklarla birlik oluşturarak, yeni fikirler üreterek, farklı aktiviteler oluşturmaya çalışırlar. Zorbalık uygulayan çocuğu dışlamadan pasifize etmeye çalışırlar.

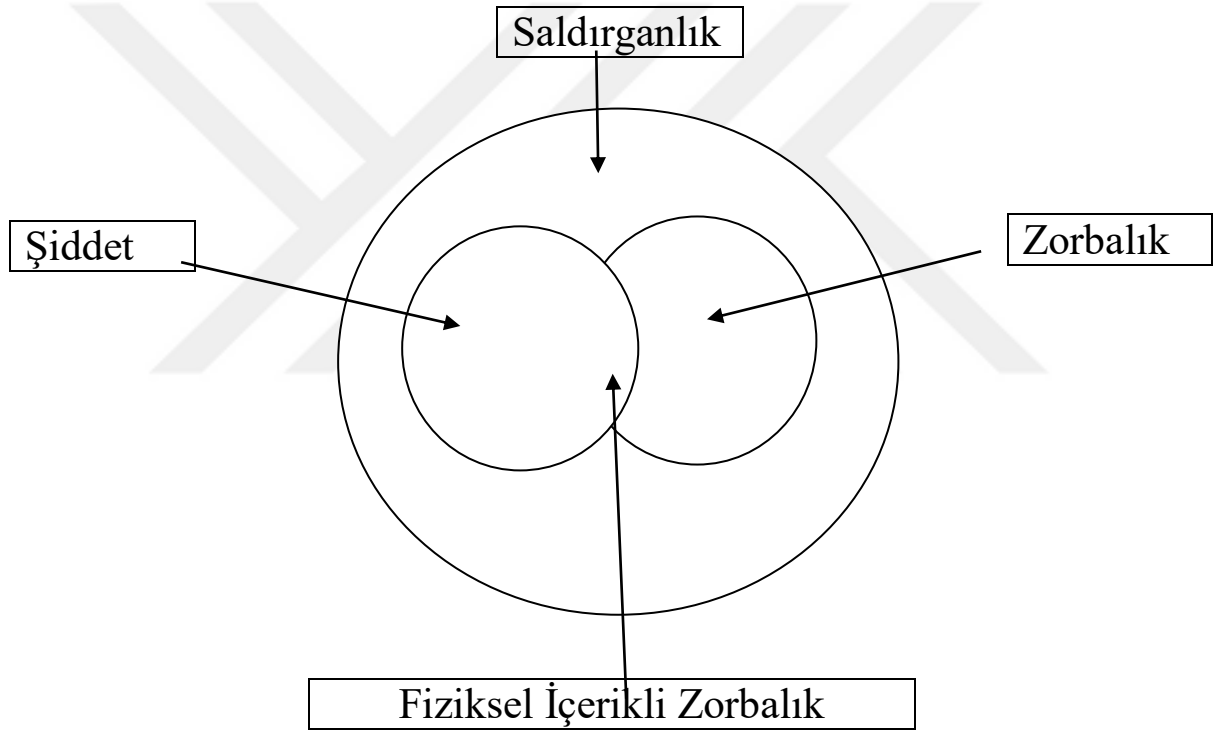
Okul öncesi dönemde bulunan çocuklarda fiziksel ve sözel zorbalık, dolaylı zorbalık çeşitlerine göre daha fazla yaşanmaktadır (Monks, Palermi, Ortega, Costabile, 2011). Okul öncesi çocuklarında da dolaylı zorbalık fazla yaşanmamasına rağmen arkadaşlığı bitirmekle tehdit etme, oyundan veya gruptan dışlama, arkadaşı hakkında kötü sözler söyleme gibi dolaylı zorbalık sayılabilecek davranışlar da görülmektedir (Adams, 2008).

1.6. Akran Zorbalığının Şiddet ve Saldırganlıkla İlişkisi

Zorbalığın bazen şiddet ve saldırganlık tanımlarıyla karıştırıldığı görülmektedir. Saldırganlık kişiye veya herhangi bir şeye zarar vermek niyetiyle yapılan harekettir. Bir davranışın saldırgan davranış olduğunu anlayabilmek için önce niyete bakmanın önemli olduğu düşünülmektedir. Eğer niyet zarar vermek ise davranış saldırganlık olarak değerlendirilmektedir. Zorbalık kavramının saldırganlığın bir alt kategorisi olduğu düşünüldüğünde ve zorbalık kavramı incelendiğinde zorba ve kurban arasında güç eşitsizliği olduğu görülmektedir. Bu nitelikler değerlendirildiğinde bazı saldırgan davranışları zorbalık olarak değerlendirilmektedir; fakat başka saldırganca davranışlar zorba davranışlar kategorisinde yer almamaktadır (Pişkin 2002).

Okul öncesi dönemde saldırganlığın bütün türleri görülmekte ve ilköğretim yıllarında da sürmektedir (Adams, 2008). Erken çocukluk yılları olarak değerlendirilen bu dönemde kız ve erkek çocukların kullandıkları saldırganlık türleri dil gelişimleri ve sosyal yetkinlik becerilerine göre farklılık göstermektedir (Alink, Mesman, van Zeijl, Stolk, Juffer, Koot, Bakermans-Kranenburg ve van Ijzendoorn, 2006).

Zorbaca davranışlarla karışabilen diğer bir kavram ise şiddettir. Kin, öfke, nefret, kızgınlık gibi duygusal durumların etken olduğu saldırganlık şekli olarak ifade edilmektedir (Köknel, 2000). Şiddet bir kişinin fiziksel olarak veya bir nesne kullanarak karşısındaki kişiyi yaralaması ya da zarar vermesidir (Olweus, 1999).

Şekil 1.1. Saldırganlık, şiddet ve zorbalık arasındaki ilişki

(Olweus, 1999, akt Gökler; 2009: 2)

Şiddet ve zorbalığın birleşimi fiziksel içerikli zorbalıktır. Zorbalığın nitelikleri arasında bulunan itme, tekmeleme, tekmeleme gibi davranışlar şiddet olarak da değerlendirilmektedir. Buna karşılık zorbalığın büyük bir kısmının şiddeti içermediği de görülmektedir. Buna örnek olarak; isim takma, alay etme gibi sözel; oyun dışında bırakma, oyundan dışlama gibi dolaylı davranışlar şiddetin içeriğinde yer almamaktadır. Saldırganlık ise zorbalık ile şiddeti bir arada kapsayan genel bir kavram olarak tanımlanmaktadır (Pişkin 2002).

1.7. Zorbalık Statüleri ve Özellikleri

1.7.1. Zorbalık uygulayan çocukların özellikleri

Literatürdeki bilgilere bakıldığında zorbaca davranışlarda bulunan çocukların sürekli olarak saldırgan davranışlarda da bulunduğu ve problem çözme yolu olarak saldırganca bir tutum sergilediği görülmektedir. Zorba çocukların aile ilişkilerinin güçlü olmadığı, aile içi şiddete tanık oldukları (Baldry, 2003), anne-babaları tarafından olumsuz tutumla karşı karşıya oldukları (Shields ve Ccchetti, 2001) aile ilişkilerinin sıcak olmadığı, evde şiddete maruz kaldıkları görülmektedir (Flouri ve Buchanan, 2003). Aynı zamanda zorba davranışlarda bulunan çocukların dürtüsel davranışlarda buldukları, davranışsal sorunlar yaşadıkları, sıklıkla yalana başvurdukları görülmektedir (Besag, 1995). Ayrıca zorba çocukların kendilerine benzeyen diğer zorba çocukları örnek aldıkları da bilinmektedir (Çınkır, 2006). Zorba çocuklar, bu olumsuz davranışların karşısındaki kişiye zarar vermek, bu durumdan psikolojik haz almak kendilerine prestij ve statü sağlamak gibi kazançlarının olduğunu düşünmektedirler (Smith ve Monks, 2008). Zorbaların diğerlerinin haklarına saygısız; onların duygularını anlayamayan yani empati kuramayan (Uysal, 2011), bu durumdan haz alan kişiler olarak belirlendikleri araştırmalar yapılmıştır. Zorba çocukların yaşlarının kurban yaşlarından daha büyük ve daha güçlü (Waddell, 2007), dışa dönük bir yapılarının olduğu görülmektedir (Pişkin ve Ayas, 2005). Zorbalık yapacak olan çocuklar birlikte daha çok vakit geçirdiği ve daha iyi tanıdığı kişileri kendilerine kurban olarak seçmektedirler (Dölek, 2002). Zorba çocuklar yalnız olduklarında iletişim sorunları yaşayabilirken, bir gruba dahil olduklarında ise daha güçlü bir kişilik sergileyebilirler. Akranları tarafından sevilmezler, kendilerinin çok popüler olduklarını zannederler, ilgi odağı olmak isterler. Problem çözme yetenekleri çok iyi değildir. Eleştirilmekten hoşlanmazlar. Problemlerini dışarıya yansıtırlar. Özsaygıları düşüktür. Okul kurallarına uymazlar. Diğer öğrencilere karşı olumsuz bir tutum sergiledikleri, onların başarılarını kıskandıkları, kendi yaptıklarını sürekli savunma ihtiyacı hissettikleri, suçu sürekli kurbanlara yükledikleri, yoğun kızgınlık duygularına sahip oldukları, akranları ile sıkça çatışma yaşadıkları, bireysel ilişkilerde başarılı olamadıkları, sıkça saldırganca ve şiddet davranışları gösterdikleri, genellikle yetişkinlere de karşı çıktıkları, duygusuz ve hissiz bir

yapıya sahip oldukları, hayatlarının sonraki zamanlarında da suç işleyebilen kişiler oldukları ortaya konmuştur.(Viding, Simmonds, Petrides, ve Frederickson, 2009)

1.7.2. Zorbalığa maruz kalan (kurban) çocukların özellikleri

Olweus'a göre (1993), çocuklarda zorbalığa uğrama oranı yaklaşık %10'dur. Tekrar eden bir şekilde ve sürekli olarak zorbalığa uğrayan bu çocukların çoğunluğu neredeyse hayatlarının hiçbir döneminde saldırgan bir davranışta bulunmamış, kendini savunamayan ve arkadaşları tarafından kabul edilmeyen çocuklardır. Bu tarz çocuklar "pasif kurban" olarak kabul edilmektedir.

Yapılan araştırmalara bakıldığında zorbalığa maruz kalan çocuklar daha küçük, güçlü özellikleri olmayan ve özgüvensiz çocuklar olarak belirtilmiştir (Smith ve Monks, 2008). Mağdur durumda olan çocukların çevrelerinde liderlik özelliği sergileyememeleri, statü düşüklüğü, sosyal iletişim kuramama, popüler olma isteği, dışlanmışlık duygusu yaşama, düşük benlik saygısı, çevrelerini olumsuz bir şekilde algılama eğilimleri vardır ve ailede yaşayanların kendi adına karar vermesi öne çıkan özelliklerindedir. Kendilerini çok başarılı bulmazlar, aptal olduklarını düşünürler, çekici bir özelliklerinin olmadığını zannederler. Genellikle yalnızdırlar, etraflarında pek arkadaşları bulunmaz. Buradan yola çıkarak bu çocukların sosyal yetkinliklerinin olmadığı ve iletişim kuramama gibi özellikleri olduğu söylenebilir. Kurban durumunda olan çocuklarda ayrıca fiziksel zayıflıkların olduğu, bu durumda çocukta güvensizlik yarattığı, diğer çocuklarla kıyaslandığında daha kaygılı, hassas, çekingen oldukları bilinmektedir (Marano, 1995).

Çiftçi ve Sucuoğlu (2003)'na göre zorbalık davranışlarına maruz kalan çocukların kişilik özelliklerine bakıldığında aşırı duyarlı, yoğun öfke yaşayan, şüpheli, genellikle takım oyunlarında belli bir performansın altında kalan, sosyal iletişimleri arkadaşlarına göre zayıf, çatışmalardan olabildiğince uzak durmaya çalışanların zorbalığa uğramaları diğer öğrencilere göre daha yüksek oranda görülmektedir.

Kurbanların daha çok aşırı korumacı ailelerin çocukları oldukları da bilinmektedir (Olweus, 2005). Annenin aşırı koruyucu tutumunun, babanın çok fazla eleştirel bir tavır takınmasının ve mesafeli olmasının özellikle erkek çocuklarının kurban durumunda bulunmasına neden olduğuna dair görüşler vardır (Olweus 2005). Babaların ilgisiz

tutumlarının zorbalığa maruz olmayı arttırdığını bildiren çalışmalarda vardır (Flouri ve Buchanan 2003).

Çizelge 1.2. Zorba ve kurban öğrencilerin kişilik özellikleri, fiziksel özellikleri ve aile özellikleri (Dölek, 2002)

Kişilik Özellikleri	
Kurban	Zorba
1- Ev hayatından hoşlanır, ailesi ile sıcak ilişkisi vardır.	1-Evde bulunmayı sevmez, aile ile soğuk ilişki
2-Çekingen, içedönük, endişeli, pasif, eli sıkıdır. Başkalarına az ilgi gösterir ve iletişim becerileri zayıftır.	2.Güvenli, hazır cevap, dalgacı ve alaycıdır. İletişimde başarılıdır. Başlı otorite ile derde düştüğünde kurtulmayı bilir.
3.Sosyal olarak duyarsızdır, obsesif davranışlar gösterir; sosyal becerileri etkili değildir; uyma isteği ve yeteneği zayıftır; kolay boyun eğer.	3.Kendi sosyal idealine uygun olan baskın ve güçlü erkeklere uyma gösterir, yaşlılarınca kabul gören “maço” imajı taşır . (erkekler)
4.Uyku ve yeme zorlukları, etkili olamama, depresyon, etkili olamama gibi kaygı sorunları vardır.	4.Kaygı düzeyi düşüktür; Nadiren endişeli zorbalarda da kaygı görülebilir.
2.Koordinasyon problemi vardır. Spor yetenekleri yoktur. Bahçe oyunlarına ilgileri ve becerileri yoktur. Bu da özellikle küçük yaşlarda sosyal davranışlar ve popularite üzerinde olumsuz etki yaratabilir.	2.Koordinasyonları yüksektir, sporda ve bahçe oyunlarında başarılıdırlar.
3.Enerji düzeyleri düşüktür.	3.Enerjik ve aktiftirler.
6.Fiziksel bir bozuklukları: gözlük, şişmanlık, aşırı zayıflık vs. gibi olabilir.	6.Görünümleri normaldir.
7.Fiziksel çekicilikleri ortalamanın altındadır.	7.Fiziksel olarak çekicidirler.
4.Acıya dayanma eşikleri düşüktür, güvensiz oldukları için korkaktırlar.	4.Acıya dayanma eşikleri yüksektir, gözü pektirler.
5- .Zorbalardan yaşça ve bedence küçüktürler.	5.Mağdurlardan yaşça ve bedence büyüktürler.
6.Bazı sorunlarla tek başına baş edemeyeceğine inanır ve yaşlılarından yardım isteyemez; kendini çaresiz ve etkisiz hisseder.	5.Güce dayalı benlik algısına sahiptir; kendisini sert, başarılı ve becerikli görür; tatminsizlik duymaz. Kendisini okulda aldığı notlara göre daha akıllı bulur; güvenli, dışa dönük ve rahattır.
7. Zorbalığı ak ettiğini sanır.	6.Başetme becerileri yüksektir, bağımsızdır ve kendini güvenle ortaya koyabilir.
	7.Mağdurun cezayı hak ettiğine inanır.
8.Tehdide karşı duyarlı olarak tanımlanır	8.Sosyal yönden cüretli olarak tanımlanır.

Çizelge 1.2. Devamı

Fiziksel Özellikler	
Kurban	Zorba
1.Fiziksel güçleri zayıftır, intikam alamazlar.	1-Fiziksel olarak güçlü, saldırgan özellikleri baskın
2.Koordinasyon problemi vardır. Spor yetenekleri yoktur. Bahçe oyunlarına ilgileri ve becerileri yoktur. Bu da özellikle küçük yaşlarda sosyal davranışlar ve poplarite üzerinde olumsuz etki yaratabilir.	2.Koordinasyonları yüksektir, sporda ve bahçe oyunlarında başarılıdır.
3.Enerji düzeyleri düşüktür.	3.Enerjik ve aktiftirler.
4.Acıya dayanma eşikleri düşüktür, güvensiz oldukları için korkaktırlar.	4.Acıya dayanma eşikleri yüksektir, gözü pektirler.
5- .Zorbalardan yaşça ve bedence küçüktürler.	5.Mağdurlardan yaşça ve bedence büyüktürler.
6.Fiziksel bir bozuklukları: gözlük, şişmanlık, aşırı zayıflık vs. gibi olabilir.	6.Görünümleri normaldir.
7.Fiziksel çekicilikleri ortalamanın altındadır.	7.Fiziksel olarak çekicidirler.

Aile Özellikleri	
Kurban	Zorba
1.Aşırı koruyucu anne baba tutumları, aileye bağımlılık görülür.	1.Evdeki denetim ve yönlendirme zayıftır. Örneğin eve geliş saatleri denetlenmez.
2.Aile içinde yakın ilişkiler görülür.	2.Anne babaya yönelik olumsuz duygular taşırlar, aile içindeki empati düzeyi, sevgi ve şefkat düşüktür.
3.Anne, babalarının beklentilerini karşılayamayacağını düşünür.	3.Tutarsız kontrol ve disiplin yöntemleri ile büyürler. Örneğin aşırı rahat veya cezalandırıcıdır. Özellikle fiziksel ceza kullanılır.
	4- Saldırganlığa göz yumulur, güçlü ve sert imajı güçlendirilir.
	5- Anne-babalarında geçmişte zorba olma ihtimali yüksektir.
	6-Anne- baba arasında evlilik problemleri ve kaotik ev ortamı vardır.

1.8. Zorbalık ile Cinsiyet İlişkisi

Zorbalık ile cinsiyet faktörünü inceleyen birçok çalışma ve bu çalışmalardan çıkan farklı sonuçlar vardır. Erkeklerin saldırganlıkta olduğu gibi zorbalıkta da daha aktif olduklarını ileri süren görüşler bulunmaktadır. Erkeklerin zorbaca davranışlarının daha fazla olduğu düşüncesi öğretmenler ve akranlar tarafından belirtilmektedir (Monks, Palermi, Ortega, ve Costabile, 2011). Fakat zorbalık türü açısından bakıldığında erkeklerin daha fazla fiziksel zorbalık yaptıkları, kızların ise daha fazla sözel ve dolaylı

zorbalık davranışlarında buldukları belirtilmektedir (Byrne, 1995; Smith ve Ananiadou, 2003).

Zorbalığa maruz kalma yönünden ise bazı araştırmalarda kız ve erkekler arasında herhangi bir fark olmadığı belirtilmiştir (Andreou, 2001; Dölek, 2002; Gültekin, 2003; Mynard ve Joseph, 1997; Smith ve Shu, 2000, Pişkin, 2002). Diğer bazı araştırmalarda ise, zorbaca davranışlarda bulunan çocuklardaki cinsiyet ayrımında olduğu gibi, fiziksel zorbalığa uğrayan çocukların daha çok erkek, sözel ve duygusal zorbalığa uğrayan çocukların ise daha fazla kızlar olduğu görülmektedir (Pekel ve Uçanok 2005). Ayrıca başka bir araştırmada hem zorba davranışlarda bulunmanın hem de zorbalığa uğramanın erkekler arasında daha çok görüldüğü, sıklıkla erkeklerin erkeklere zorbalık uyguladıkları, hem erkeklerin hem de kızların zorbaca davranışlara maruz kaldıkları belirtilmektedir (Boulton ve Underwood 1992). Yine bu araştırmada kurbanların kız erkek ayrımı olmadan % 65'i erkekler %15'i kızlar tarafından mağdur durumda bırakıldıkları bulgularına ulaşılmıştır.

1.9. Ebeveyn Tutumları ve Akran Zorbalığı Arasındaki İlişki

Yapılan çalışmalar göstermektedir ki akran zorbalığı, zorbalığa maruz kalma ve ailenin tutum ve davranışları arasında yakın ilişki vardır. Çocuğun ilk eğitimi bilindiği üzere ailede başlar. Anne- babanın davranışlarının çocuğun sağlıklı gelişmesinde önemli bir etkisi olduğu bilinmektedir. Ailenin akran zorbalığına etkisi üzerine yapılan çalışmalar aile içi ilişkilerin zorbalık davranışlarında veya zorbalığa maruz kalma durumlarında çok etkili olduğu göstermiştir. Çocukların akranlarıyla yaşadıkları ilişkilerde aileyi örnek aldıkları, gözlem ve sosyal pekiştirme yoluyla ilişkilerini belirledikleri bilinmektedir. Aile içinde şiddet yaşanması, aile ilişkilerinin zayıf olması, anlaşmazlıkların çok aşırı düzeyde olması, iletişimin eksik olması veya yeterli olmaması, manevi desteğin azlığı gibi sebeplerin çocuğun sosyal gelişimini olumsuz yönde etkilediği ve akran zorbalığı yaşanmasında önemli bir etken olduğu görülmektedir (Dekovic, Wissink, Meijer ve ark., 2004; Stevens, Bourdeaudhuij ve Van Oost, 2002; Sheeber, Hops, Alpert, Davis, Andrews, 1997). Olweus'a (1993) göre çocuğun zorbalık davranışını pekiştiren üç tip aile vardır. Bunlar çocuğun saldırgan davranışlarını önemsemeyen, bu tarz davranışları ciddiye

almayan aileler, çocuğa disiplin kazandırmak adına fiziksel Şiddet uygulayan aileler ve çocuğa karşı ilgi, sevgi göstermeyen olumsuz duygularla yaklaŐan ailelerdir.

Zorba çocukların aileleri disiplin yöntemi olarak Şiddeti kullanmaktadırlar. Özellikle babaları kısıtlı zamanlarda evde bulunan, bulunduğu zamanda ise Şiddete başvuran çocukların davranışlarında zorbalık görülmektedir. Aynı zamanda öfkeli ve psikolojik yönden zayıf olan annelerin çocuklarında da zorbalık davranışlarına rastlanmaktadır. Kurban durumunda olan çocukların durumlarında da aile faktörünün etkili olduğu belirtilmektedir. Zorba davranışlarla karşı karşıya kalan çocukların annelerinin aşırı korumacı bir tutum, babalarının ise soğuk ve mesafeli oldukları görülmektedir. Erkek kurbanların babalarıyla ilişkilerinin soğuk, anneleriyle yakın ilişkilerinin olduğu, kız kurbanların ise annelerine karşı olumsuz ve hatta düşmanca davrandıkları belirlenmiştir. (Beane, 2005; Byrne, 1995; Çetinkaya, Nur, Ayvaz, Özdemir, ve Kavakcı, 2009; Gökler, 2009; Smith ve MyronWilson, 1998; Stassen-Berger, 2007 Aktaran: Uysal, Dinçer 2012).

1.10. Akran Zorbalığının Nedenleri

Akran zorbalığının nedenlerine ilişkin çalışmalara bakıldığında pek çok faktörün etkili olduğu görülmektedir. Zorbalık davranışı gösteren çocukların ailedeki yetiştirme tutumlarının çok etkili olduğu bilinmektedir. Anne-babanın, erken çocuklukta ki yaklaŐımları çocuğun ileride zorbalık gösterme nedeni olabilmektedir. Sıcaklıktan yoksun, soğuk, sevgi ve ilgisiz yaklaşım, temel ihtiyaçların karŐılanmaması veya geç karŐılanması çocuğun ileriki yıllarda zorba olmasının nedenleri arasında gösterilmektedir (Latieri ve Pattis ,1996)

Aile ile ilişkili bazı özellikler Şöyle belirtilmektedir; babanın olmaması, çocuğun boşanma nedeni ile ebeveynlerden birini görememesi, annenin uzun süreli depresyon yaŐaması, çocuğun anne ve babasıyla iletiŐiminin kötü olması, aile içi huzursuzluklar, kalabalık aile ortamı, anne babanın yanlış tutumları ve gelir düzeyinin düşük olması olarak sıralanabilir (Pekel, 2004). Ayrıca anne babanın baskıcı, kuralsız, aşırı hoşgörülü olması, çocuğun davranışlarına sınır koymaması veya ailenin Şiddet göstermesi çocukların zorbalık davranışlarına sebep olabilmektedir.

Başka bir araştırmaya göre çocukları zorbalık yapmaya iten nedenler dört bölüme ayrılmıştır; birinci neden olarak çocuğa bakım veren kişiden kaynaklıdır. Bakım veren

kişinin ilgi ve sevgiden yoksun umursamaz, soğuk bir tutum sergilenmesi çocuğun ilerideki yaşamda başkalarına öfke, kin, nefret gibi duygular beslemesine neden olmaktadır. İkinci olarak yine ilk bakım veren kişinin aşırı derecede hoşgörülü ve çocuğun başkalarına karşı olumsuz ve saldırgan tavırlarına sınır koymaması olarak gösterilmektedir. Üçüncü neden olarak anne babanın disiplin yöntemi olarak şiddeti kullanmasıdır. Aileden şiddet gören çocuklar bunu akranlarına uygulamaya çalışmaktadırlar. Dördüncü neden olarak ise çocuğun doğuştan getirdiği özellikler olarak gösterilmektedir. Çocuğun agresif, çabuk öfkelenen, hareketli bir yapısı varsa bu çocuklarda zorbalık davranışlarının daha fazla yaşandığı belirtilmekle birlikte bu faktörün diğer faktörlere göre daha az etken olduğu düşünülmektedir (Olweus 1993).

Ayrıca zorbalık davranışlarının nedenleri arasında bazı psikolojik faktörler de bulunmaktadır. Bunlar, zorba davranışlarda bulunan çocuğun güç kazanma ve baskı kurmaya yönelik istekleri, zorba davranışların sağladığı ayrıcalıklar, örneğin kendilerinin yapmaları gereken işleri başka bir çocuğa yaptırmaya çalışmaları, ailesi çok fazla ön planda olmayan, pasif aile yapısı olan çocuklarda etrafa karşı kin nefret duygularının oluşması gibi (Olweus 1993).

Çocukların sadece kişilikleri ve aile yaşantıları değil, içinde buldukları farklı çevre koşullarının da olumsuz etkisinin zorbalık davranışları üzerinde etkili olduğu düşünülmektedir. Olweus (1999)'a göre okulda öğretmenlerin çocuklara destekleyici, kabul edici ve paylaşımcı tutum içinde olmaları, yaşanan sorunları şiddete başvurmadan, hoşgörülle çözmeye çalışmaları, hakarete varan konuşma ve davranışların olmaması zorbalık davranışlarını azaltıcı etkiye sahiptir.

Hoover ve Oliver (1993)' ın yaptıkları çalışma sonuçlarına göre, okullarda akran zorbalığına uğramanın temel nedenleri şu şekilde belirtilmiştir.

Çizelge 1.3. Akran zorbalığına uğrama sebepleri (Hazler, Hoover ve Oliver, 1993)

Öncelik sırası	Erkekler	Kızlar
1	Gruba uymayan davranışlar	Gruba uymayan davranışlar
2	Zayıf bir fiziksel yapıya sahip olmak	Çirkin olmak
3	Aksi, huysuz bir yapıya sahip olmak	Çok fazla duygusal olmak
4	Arkadaşı olmamak	Şişman olmak
5	Kıyafetler	Akademik başarının iyi olması

1.11. Zorbalığın Sonuçları

Zorbalık davranışlarının hem uygulayan hem kurban durumunda olan hem de seyirci kalan çocuklar üzerindeki olumsuz etkileri gün geçtikçe daha çok üzerinde durulan bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Zorbalık davranışıyla karşı karşıya kalan çocuklar, kısa ve uzun vadede hem fiziksel, hem psikolojik hem de sosyal anlamda sorunlar yaşamaktadırlar. Kurban durumunda olan çocuklarda kısa vadede okula gitmek istememe, okuldan soğuma görülmektedir (Pişkin, 2003). Yine zorbalığa uğrayan çocukların % 90 'ı akademik başarısızlık göstermektedirler (Hazler, Hoover ve Oliver, 1992). Aynı zamanda kurbanların % 22 'sinin fiziksel hastalık şikayetlerinin olduğu, % 20'sinin uyku problemleri yaşadıkları belirtilmektedir (Sharp 1995). Zorbalık davranışıyla karşılaşan çocukların, zorbalığı uygulayan ve zorbalık davranışlarına seyirci kalan çocuklardan daha fazla duygusal sorunlar (üzüntü, mutsuzluk, endişe, korku, depresyon, post travmatik stres bozukluğu) yaşadıkları saptanmıştır (Alikashiöglu ve Ercan, 2007). Uzun vadede etkileri üzerine yapılan çalışmaların bazılarında 6. ve 9. sınıfa devam ederken zorbalık davranışlarına maruz kalan ve şu anda 23 yaşlarında olan kişiler üzerindeki incelemeler sonuçlarında bu kişilerin çok düşük özsaygıya sahip oldukları belirtilmiştir (Olweus, 1999). Başka bir çalışmada 12 ve 16 yaşlarında zorbalığa maruz kalan erkek çocuklarının yetişkinlik dönemlerinde yaşadıkları depresyon düzeylerinin çok yüksek olduğu görülmüştür (Olweus, 2005).

Zorbalığa uğramanın etkileri dört başlık altında toplanabilir. Bunlar:

- 1- Zorbalığa uğrayanların duygu durumlarında yaşanan sıkıntılar (Genel olarak mutsuzluk hali, benlik saygısında azalma, üzgün ve kızgın olma, özgüven azalması, öğrenme sorunları)
- 2- Sosyal uyum sorunları (Yalnız olma isteği, okuldan soğuma, içe kapanma)
- 3- Psikolojik sıkıntılar (Anksiyete, depresyon, intihar düşüncesinin oluşması)
- 4- Fiziksel sıkıntılar (Yüksek ateş, boğaz ağrıları, baş dönmesi, grip, iştahsızlık, karın ağrısı, kusma, mide ağrısı, astım, öksürük, kalp çarpıntısı) olarak belirtilmektedir (Rigby, 2003).

Zorba olan çocuklarda; depresyon, uykusuzluk, baş ve karın ağrısı görülmektedir. Duygusal davranış problemleri yaşadıkları, okul başarılarının düşük olduğu ve daha

sonraki yıllarda iş yaşamında da başarılı olamadıkları görülmüştür (Carney ve Merrell, 2001).

Bu kadar olumsuz sonuçları olan ve okul öncesi dönemde de gittikçe artmaya başlayan akran zorbalığına etkin müdahale yöntemlerini uygulamada öğretmenlere büyük görevler düşmektedir. Öğretmen adaylarının akran zorbalığı hakkındaki inanç ve tutumlarını araştıran az çalışma vardır (Craig ve diğ., 2000). Başka bir araştırmada öğretmen adaylarının zorbalığın ne olduğu, nasıl önleneceği ve nasıl müdahale edecekleri konusunda fazla bir şey bilmediklerini, olumsuz davranışlarla mücadele etmek için nasıl bir yol izleyeceklerinin öğretilmediğini bildirmişlerdir (Kandakai ve King, 2002). Yoon ve Kerber (2003) çeşitli zorbalık senaryoları oluşturarak öğretmenlerin bu durumlara vereceği müdahale yöntemlerini araştırdığı çalışmada, öğretmenlerin zorbalığı tam olarak tanımlayamadıklarında etkili müdahale yöntemleri planlayamadıklarını belirtmiştir. Öğretmen adayları, mesleğe bilgi ve bu konunun ciddiyetini anlamış ve bu konuda donanımlı olarak başlamalıdır. (Bauman ve del Rio, 2005). Öğretmenlerin kullandıkları sınıf yönetimi teknikleri farklı olabilmektedir (Akgün, Yarar ve Dinçer, 2011). Öğretmenlerin meslek deneyimlerinin, saldırgan davranışların yaşanmasında etkisinin olup olmadığını araştıran bir çalışmada, meslek deneyimi 6 yıl ve üstü olan öğretmenlerin sınıflarında daha olumlu davranışlar sergilendiğini belirlemişlerdir (Dinçer ve Akgün'ün 2010) Öğretmenlerin akran zorbalığına etkili müdahale edebilmeleri için öncelikle bu konudaki görüşlerini ve bilgilerini belirlemek gerekli görülmektedir.

1.12. Zorbalık ile İlgili Kuramlar

Zorbalığın sebeplerini açıklamaya yönelik farklı kuramlar bulunmaktadır. Zorbalık davranışının saldırganlığın bir alt boyutu olduğu düşünülerek, saldırganlığı açıklayan kuramların zorbalığı da açıklamak için kullanıldığı görülmektedir (Atlas ve Pepler, 1998).

1.12.1. Biyolojik ve evrimsel teori

Saldırganlık ekseninde zorbalık davranışlarının nedenlerini açıklayan kuramlardan birisi biyolojik ve evrimsel teoridir. Bu kurama göre saldırganlık ve zorbalık davranışları döngüsel bir düzen şeklinde açıklanmaktadır. Biyolojik ve evrimsel teoriyi açıklayan

başlıca bilim adamları, Freud, Darwin, Lorenz 'dir. Bu teoriye göre saldırganlık içgüdüsel ve genlerle ilişkilidir. Freud ve Lorenz saldırganlığın kalıtsal bir içgüdü olduğunu savunmaktadırlar.

Saldırganlığın içgüdüsel olduğunu savunan en önemli kişilerden biri olan Freud, saldırganlığa libido adı verilen, organizmanın doğuştan sahip olduğu bir mekanizmanın yol açtığını belirtmektedir. Beynin, merkezi sinir sistemi ile endokrin sisteminin faaliyetleri sonucunda saldırganlık davranışlarının oluştuğunu söylemiştir. Saldırganlığı insanın temel içgüdü ve dürtüleri olan açlık, susuzluk gibi bir dürtü olduğunu belirtmiştir. İnsanlarında, hayvanlarda bulunan saldırgan davranış içgüdüleri ile doğduklarını ifade etmişlerdir (Ersoy, 2001, Şahan, 2007; akt. Aslan, 2013)

Saldırgan davranışları evrimsel bakış açısıyla açıklayan etyolojik yaklaşımdır. Bu yaklaşımın öncülerinden olan Lorenz'e göre saldırganlık canlıları hayatta tutan bir dürtüdür. Saldırganlık güçlü olanın hayatta kalabilmesi için gerekli olan bir kuvvettir. Lorenz saldırganlığın insanın içinde sürekli biriken bir dürtü olduğunu ve bunun bir şekilde ve sürekli olarak tatmin edilmesi gerektiğini belirtmiştir (Bora, 2012). <http://www.biltek.tubitak.gov.tr./gelişim/psikoloji/insan.htm>

Bu yaklaşıma göre; saldırganlık ve zorbalık davranışları organizmanın türünü devam ettirebilmesi adına en uygun ve en güçlülerin hayatta kalarak evrimsel gelişime adapte olmasını sağlar. Bu teorinin hem hayvan davranışlarını hem de insan davranışını açıklaması eleştiri almaktadır. Etologlar aynı psikanalizciler gibi saldırgan ve zorbaca davranışların insanın doğasında olduğunu ileri sürmektedir. Ancak; etologlar bu tarz davranışları uyum sağlayıcı, psikanalizciler ise yıkıcı dürtülerin temsili olarak değerlendirmişlerdir (Ünlü, 2004; akt. Aslan 2013).

1.12.2. Sosyal-bilişsel öğrenme teorisi

Albert Bandura'nın ilk olarak öne sürdüğü "Sosyal Öğrenme Teorisi" sonra yapılan ve ilerleyen çalışmalarla "Sosyal Bilişsel Teori" ifadesini almıştır. Sosyal bilişsel teoriye göre gösterilen davranışlar hem dışarıdan verilen uyarılardan hem de içselleştirilen bilişsel durumlardan etkilenerek şekillenmektedir (Bandura, 1989; akt. Bektaş, 2007).

Sosyal- bilişsel öğrenme kuramına göre saldırganlık davranışları ne içgüdüsel ne de herhangi bir engellenme sonucunda oluşur. Saldırganlık, ödüllendirmeler sonucu öğrenilmiş davranışlardır (Rivera, 2003). Bu kuram çocukların davranışlarını model alma ve pekiştirme yoluyla öğrendiğini savunmaktadır (Duncan, 2004). Zorbalık davranışı, çeşitli davranış örüntüleri oluşturma, yargısal standartlar, bilişsel yetkinlikler gibi formlarda oluşmakta (Bandura, 1989) ve çocukların saldırgan davranışlar sergilemesi sosyal durumlara ait bilişsel anlam yüklemeleri, düşünme tarzları, inandığı şeyler ve şemalarıyla ilişkili olmaktadır (Dodge, 1993; akt.Aslan, 2013).

Bandura'ya (1977) göre insanlar belli bir davranış repertuarına sahip olmadan dünyaya gelmekte ve davranışları sonradan öğrenmektedirler. Çocuklar zamanlarının önemli bir bölümünü okulda geçirmektedirler ve Goldstein, Arnold, Rosenberg, Stowe ve Ortiz'e (2001) göre model alma, gözlem ve etkileşimle akranlarından bazı davranışları kazanmak için bolca fırsata sahip olabilmektedirler.

Sosyal bilişsel öğrenme kuramı, zorbalık ve saldırganlık davranışlarının açıklanmasında model alma (sosyal öğrenme) ve özdeşim kurmanın yanında oluşturulan şemaların da etkili olduğu üzerinde durmaktadır. Eğer çocuk olumsuz davranışların olağan olduğunu düşünüyorsa şemalarının arasına saldırgan davranışları da eklemektedir. Özellikle gelişimin kritik dönemlerinde saldırganlığa ait olumsuz şemalar oluşturmuşsa sonraki hayatında da saldırgan ve zorbaca davranışlarda bulunacaktır (Eron, 1994; akt Aslan, 2013) .

Zorba çocuklar için pekiştirme daha etkili olmaktadır. Öncelikli olarak zorba çocuklar kurbanlara karşı zafer kazanırlarsa, egemenlik için güç hissini deneyimleyip ve kontrol ettikleri takdirde zorbalık davranışı kendini pekiştirmektedir. İkinci olarak akranlar tarafından zorbalık davranışı doğrudan pekiştirilebilir. Ortamda bulunan çocuklar zorbalık davranışını hiç müdahale etmeden izlerlerse "izleyici pekiştireci" sağlanmış olmaktadır. Diğer çocuklar tanık oldukları zorbalık davranışını olumlu olarak değerlendirirlerse, zorbalar ve onların uyguladıkları davranışlar model olabilmektedir (Craig ve Pepler, 1995).

Yetişkinler, çocuklarıyla olan sağlıklı ilişkileri için, onların kapasitelerini ve yeterliliklerini geliştirmek adına olumlu çevre ortamı oluşturmak zorundadırlar. Çocukların akranlarıyla olan olumsuz etkileşimlerini azaltmak da yetişkinlerin sorumlulukları arasındadır. Çocukların kişiler arası iletişimlerini takip ederek, ilişki kapasitelerini

destekleyen, koruyan ve zorbalık davranışlarını azaltan yöntemlerle sosyal ilişkilerini yapılandırabilmek mümkündür. Çocukların kendileriyle olumlu ilişkiler içinde olan yetişkinlerin, olumlu sosyal becerilerini, tutumlarını gözlemleyerek öğrenme eğiliminde oldukları bilinmektedir. Bütün bunlar göz önünde bulundurularak büyüklerin davranışlarında titizlik gösterip örnek davranışlarda bulunmaları gerekmektedir (Craig ve Pepler, 2007; Craig, Pepler ve Blais, 2007). Zorbalığa şahit olmak, saldırgan davranış eğilimlerini artırabilmektedir (Craig ve Pepler, 1995). Ebeveynler bazen çocuğa şiddet davranışları göstererek isteklerini yaptırmaya çalışmaktadırlar; ancak şiddet eğilimli davranışlarda bulunmak çocuk için model oluşturabilmektedir (Pepler, Jiang, Craig ve Connolly, 2008). Çocukların hayatlarındaki önemli kişiler saldırganlık veya zorbalık davranışlarında bulunuyorsa, buna şahit olan çocuklar için bu daha cesaret verici bir pekiştirici olabilmekte ve değiştirilmesi daha zor bir davranış haline gelmektedir (McGinnis ve Goldstein, 2003).

1.12.3. Sosyal bilgi işleme kuramı

Sosyal Bilgi İşleme Kuramı, sosyal durumlarda bilişsel işlemlerin davranışsal tepkiyi nasıl etkilediğinin tanımlanması (Dodge ve Rabiner, 2004) ve saldırganlıkla sosyal davranışları açıklayan popüler bir kuramdır (Perren, 2000). Son zamanlarda zorbalığa ait basmakalıp düşünceler tartışılmaktadır. Günümüzde “sosyal beceri yetersizliği” modeli olarak zorbalar, “diğer insanları pek anlamayan, güçlü ama kaba-saba kişiler” olarak betimlenmektedir. Bu bağlamda zorba davranışlar, zorbanın gücünün bir kurban üzerinde denenmesinin bir çeşidi olarak değerlendirilmektedir (Gökler, 2007). Çocuklar, sınırlı olan biyolojik yeterlilikler ve geçmiş deneyimlere ait anı dağarcığıyla sosyal bir duruma ulaşabilmektedirler (Crick ve Dodge, 1994).

Sosyal bilgiyi işleme kuramı; bireysel farklılıklar üzerinde durmaktadır. İlk önceleri Dodge tarafından ele alınan bu kuram daha sonraları Crick ile birlikte ele alınmış, geliştirilmiş ve literatürde etkili bir kuram olarak görülmeye başlanmıştır. Sosyal bilgiyi işleme kuramında; sosyal hayatta ve gelişimde bilişsel işlevlerin davranışlara verilen tepkiyi nasıl şekillendirildiği açıklanmaktadır. Crick ve Dodge (1994) ‘e göre kişiler genetik kapasiteleri ve daha önceki hayatlarındaki deneyimlerine dayanarak karşılaştıkları durumlara tepki göstermektedirler ve öncelikle biyolojik yeteneklerinin çocukların sosyal

konumlarını belirlemede etkili olduğunu, buna ek olarak daha önceki yaşamlardan edindikleri bilgilerinde etkili olduğunu öne sürmüşlerdir.

Çocuklar sosyal olaylardan yakaladıkları ipuçlarını başlangıç olarak değerlendirir. Bu ipuçlarına göre davranışlara yanıt verirler. Verdikleri yanıtlar bir takım aşamalardan geçerek oluşur. İçsel ve dışsal ipuçlarını kodlama, bu ipuçlarına yönelik yorum yapma, bilişsel betimleme, davranışa yönelik amaç seçme, davranışa karşılık verilecek olan cevabın yapılandırılması, davranış şeklinin kararı ve davranışın uygulanması aşamalarından oluşur (Aslan, 2013).

Buradaki süreç şu şekilde işlemektedir:

- 1-İpuçlarının kodlanması
- 2-İpuçlarının yorumlanması
- 3-Amaçların belirlenmesi
- 4-Uygun bulunan tepkinin erişimi ve yapılandırılması
- 5-Uygun tepkiye karar verilmesi
- 6-Tepkinin sergilenmesi

Bu süreçler; çocuğun belleğinde önceden oluşturduğu sosyal şema ve edinmiş olduğu sosyal bilgilerden etkilenme olasılığına açıktır veya yön değiştirilebilir. Özellikle yorumsal süreçlerde bu bilgiler değişimlere uğrayabilir.

Sosyal bilgi işleme sürecinde yaşanan deneyimlerin etkisini incelemenin avantajları çoktur. Çocukların zihinsel işleme süreçlerinde izledikleri yol, başkalarıyla olan etkileşimlerden etkilenebilmektedir. Bu tutum çocukların davranışlarını ve bu davranışların ortaya çıkardığı sonuçlar arasında bir ilişki kurma yolunun değerlendirilmesine izin vermektedir. Çocuklar kendilerine has davranışları gerçekleştirdikten sonra yaşitlarından aldıkları tepkileri değerlendirmektedirler (“Ben bu çocuğa vurduğumda topu bana verdi, demek ki bu çocukta vurma işlevsel”) Bu bilgiyi çocuk bellekte saklarsa ve sonra hatırlarsa, gelecek etkileşimlerinde bu davranışın daha önceki sonuçlarını tahmin ederek aynı davranışı kullanacaktır (Crick ve Dodge, 1994).

1.12.4. Zihin kuramı (Theory of mind)

Son zamanlarda, gelişim psikologların bir kısmı zihin kuramına büyük ilgi göstermektedirler. Zihin kuramı, kişilerin ve kendinin davranışlarını açıklamak; inançları, istekleri, kanıları, niyetleri gibi zihinsel durumları tahmin etmek ve yorumlamak; başka insanların kendisinkinden farklı bir düşünme yetisine sahip olduğunu fark edebilme becerisine sahip olmak anlamına gelir (Sutton, Smith ve Swettenham, 1999). Araştırmalara göre aslında bazı zorba çocuklar üst düzey düşünme becerilerine sahiptirler. Gelişmiş zihin becerilerinin zorbalık davranışlarını anlamlandırmada zihin kuramının önemli olduğu ileri sürülmektedir (Crick ve Dodge, 1994).

Zorbalık davranışlarını başarılı bir şekilde gerçekleştiren çocukların çok iyi bir zihin kuramına sahip olduğu düşüncesi vardır. Sosyal gruplarda güç ilişkilerinin temel oluşturduğu bilinmekle birlikte özellikle zorbalık davranışlarında karmaşık bir sosyal yapı olduğu da bilinmektedir. Zihin kuramına göre; zorba davranışlarda bulunan çocuğun, kendisinin de zarar görme ihtimalini en aza indirmek, kurban durumunda olan kişinin de en fazla incinebilirliğini arttırmak için en etkili yöntemi seçmek gibi bir çabası vardır ve zorba çocuk, bunun için bilişsel olarak çok büyük bir ustalık göstermektedir (Sutton, Smith ve Swettenham, 1999).

Saldırganlığın genellikle bazı yetersizliklerden kaynaklandığı düşünülmektedir. Oysaki zorbalık antisosyal ve saldırgan bir davranış olmasına rağmen, zorbaların sosyal yöntemlerinin göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Zorbalık bu kapsamda ele alınırsa olumlu sosyal ilişkilere sahip olmak ile bağdaşması beklenebilir. Zorbalık davranışında bulunan çoğu çocuğu iyi ve yetenekli bir yönlendirici olarak görebiliriz (Sutton, Smith ve Swettenham, 1999).

1.13. Akran Zorbalığı İle İlgili Araştırmalar

1.13.1. Yurt içinde yapılan araştırmalar

Çınkır ve Kepenekçi (2003) araştırmalarında; Okul bahçesinde zorbalık davranışlarının daha çok yaşandığını, bu durumla daha çok kişisel çabalarla başa çıkılmaya çalışıldığını, daha çok sözel uyarıda bulunulduğunu, erkeklerin sorunlarını nasıl

çözeceklerine dair bilgilerinin olmadığı için zorbalık davranışlarda bulduklarını ortaya koymuşlardır.

Pişkin'in (2003) ortaokul öğrencilerin zorbalık davranışlarına yönelik yaptığı araştırma sonucunda: Akran zorbalığıyla karşı karşıya olan öğrenci oranının %35 ve zorba öğrenci oranının ise %6 olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Zorbalığa uğramada kız erkek arasında fark olmazken, zorbalık davranışında bulunan çocukların daha çok erkekler olduğu, oranın kızların iki katı kadar çıktığı belirtilmiştir.

Bilgiç (2007) ilköğretimin ilk kademesinde yaşanan zorbalık davranışları, bazı değişkenlere göre ve iklimi algılamalarına göre 488 öğrencinin katılımıyla yaptığı çalışmada: En çok karşılaşılan zorbalık davranışının fiziksel zorbalık kapsamında "itme" sözel zorbalık kapsamında "isim takma" duygusal zorbalık kapsamında " gruba ve oyuna almama" olarak belirlenmiştir.

Karakuş (2008) okul öncesi eğitiminde görülen saldırganlık davranışlarını inceleyen çalışmasında erkeklerin daha fazla fiziksel saldırganlık davranışlarında bulunduğunu, kızların ise erkeklere oranla daha fazla ilişkisel saldırganlık davranışlarında bulunduğunu ortaya koymuştur.

Gülay'ın (2008) akran ilişkilerini birçok değişkene göre incelediği çalışmasında; annenin tutumu ile çocukların dışlanma düzeyleri arasında anlamlı bir fark olduğu görülmüştür. Otoriter bir tutum sergileyen annelerin çocuklarının daha fazla dışlandıkları belirlenmiştir. Anne tutumlarında çocuğun sosyal konumu, saldırganlık seviyeleri, yardımsever davranışlar göstermesi, sosyal olmaması, kaygılı davranışlar göstermesi ve saldırgan davranışlara maruz kalma arasında anlamlı bir farka varılmamıştır.

Kartal ve Bilgin'in (2008) araştırmasında, erkek öğrencilerin de zorbalık oranın yüksek olduğu, öğretmenlerin zorbalığın uygulandığı yer olarak, daha çok bahçeyi (%77.8); öğrenci (%33.8) ve velilerin ise (%45.3) sınıfı gösterdiği ortaya çıkmıştır.

Çorbacı –Oruç (2008) 6 yaşında olan çocukların sosyal yeterlilik ve akran ilişkisinin sosyal bilgiyi işleme sürecini değerlendirmiş; tepkisel saldırganlıkta erkek çocukların lehine bir fark bulunmuştur. Tepkisel olmayan saldırganlık davranışlarında ise cinsiyetler arası fark bulunmamıştır. Bununla birlikte cinsiyet ile akran statüsü arasında herhangi bir fark ortaya çıkmamıştır.

Arslan (2008) kız çocukların daha çok kız çocuklarına, erkek çocukların ise daha çok erkek çocuklarına zorbalık uyguladığını ve cinsiyetler arasında erkeklerin daha fazla zorbalık gösterdiğini açıklamıştır. Zorbalık davranışının % 17 oranında olduğu, %5.3'ünün zorba, %5.9'unun kurban ve %5.8'inin hem zorba, hem de mağdur statüsünde yer aldığı belirtilmiştir. % 83'ünün ise karışmayan statüsünde olduğu ifade edilmiştir.

Kartal'da (2009) ilköğretim öğretmen adaylarının zorbalık hakkındaki görüşleri ile ilgili çalışmada 152 öğretmenle görüşmüştür. Öğretmen görüşlerine göre en çok sözel zorbalığın görüldüğü, zorbalığın en çok sınıflarda yapıldığı, en çok erkek öğrencilerin zorbalık yaptığı, zorbalığa daha çok konuşma problemi yaşayan öğrencilerin uğradıkları ortaya çıkmıştır.

Şen (2009) 3-6 yaş aralığında bulunan çocukların sosyal davranışlarını çeşitli değişkenlere göre incelediği çalışmada; fiziksel saldırganlığın erkek çocuklarında, kız çocuklarına göre daha fazla görüldüğü bulgusuna ulaşmıştır. Bu farklılığın yaş grubu, eğitim süresi, anne ve babanın çalışıp çalışmama durumları, kardeşi olma, sosyo-ekonomik duruma göre bir farklılık göstermediği sonucuna ulaşmıştır. Bunun yanında ilişkisel zorbalığın kız çocuklarında erkek çocuklarına göre anlamlı bir düzeyde yüksek çıktığı belirlenmiştir.

Tepetaş, Akgün ve Akbaba Altun (2010) okul öncesi öğretmenlerinin zorbalık hakkındaki algılarını belirlemek amacıyla 6 yaş grubunda çalışan 15 öğretmenle çalışma yürütmüşlerdir. Gözlem ile yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre; öğretmenler zorbalık davranışını tanımlarken daha çok fiziksel şiddet ve laf dinlememe, nadir olarak ise sözel ve psikolojik zorbalık ifade etmişlerdir. Araştırmacıların yaptığı gözlemler yorumlandığında, öğretmenlerin zorbalık olarak düşündükleri davranışların çoğunun aslında zorbalık olarak değerlendirilemeyeceği ortaya çıkmıştır.

Atalay (2010) akran zorbalığı gösterme ve akran zorbalığına maruz kalmanın cinsiyet, yaş, sosyoekonomik, düzey, anne-baba tutumları, arkadaş ilişkileri ve benlik saygısı ile ilişkisini incelemiştir. Erkeklerin daha çok korku verme- sindirme, kızlarınsa başkalarının eşyalarına saldırı gösterdikleri, zorbalık davranışı gösterme eğilimlerinde ise erkeklerin daha fazla zorbalık yaptıkları bulunmuştur.

Özkan ve Çıfci (2010) Sosyoekonomik düzeyi düşük ilköğretim okullarında rastlanan akran zorbalığını incelemişlerdir. Öğrencilerin %33.9'unun sözel, %32.9'unun fiziksel, %29.2'sinin duygusal ve %16.9'unun ise cinsel zorbalığa uğradıklarını, cinsiyet açısından zorbalık çeşitlerinde anlamlı fark bulunduğunu belirtmişlerdir. Bunun yanında sosyoekonomik seviyesi düşük okullarda zorbalığın daha yaygın bir davranış sorunu olduğunu saptamışlardır.

Uysal (2011) okul öncesinde yaşanan akran zorbalığını çeşitli değişkenler açısından incelemiştir. Bulgulara göre fiziksel zorbalık davranışlarında cinsiyetin ve öğretmen deneyimlerinin; ilişkisel zorbalık davranışlarında ise babanın eğitim durumu, annenin çalışıp çalışmama durumu ve öğretmenlerin meslek tecrübelerinin anlamlı bir farklılığa neden olduğu görülmüştür.

1.13.2. Yurt dışında yapılan zorbalık davranışlarına yönelik çalışmalar

Olweus (1991) zorbalığı bazı değişkenlere göre incelemiş, zorbalık davranışına maruz kalan çocukların sayılarında azalma olduğu ve yaşça küçük çocukların daha fazla kurban durumunda olduklarını ifade etmiştir.

Rigby ve Slee (1991) Avustralya da okul çağı çocuklarında zorbalığın neleri kapsadığı ve kurbanlara karşı tutumları incelemek amacıyla 6-16 yaşlarındaki 685 çocuğa ve bu çocukların 32 öğretmenine bir anket uygulamıştır. Çalışmanın sonucuna göre pek çok çocuğun zorbalık davranışlarına maruz kaldığı, bu oranın erkeklerde daha fazla olduğu ve yine erkeklerin kurbanları desteklemeye meyilli oldukları sonucuna ulaşmışlardır.

Olweus (1993) İskandinavlı' ergenlere yönelik yaptığı çalışmada anne-baba tutumlarındaki yanlışların genç erkeklerin zorbalık davranışı göstermelerinde etkisinin çok büyük olduğunu belirlemiştir. Zorbalık uygulayan erkek çocukların aile içinde sorunlarının olduğu, bu sorunların fiziksel şiddete dayanan tutum, aile içi yetersiz ilişkiler, çocukların kendilerini ifade etmelerine olanak tanımayan, çocuklarını sürekli eleştiren aileler oldukları görülmüştür.

Thorne (1993) zorbalık davranışlarını çeşitli değişkenlere göre incelemiştir. Cinsiyet faktörünün zorbalık davranışları üzerindeki etkisinin, sosyal çevre içinde belirgin

olarak gözlenmesine karşın, okul öncesi dönemdeki zorbalık davranışlarında kız ve erkekler arasında belirgin bir fark olmadığını belirtmiştir.

Crick ve Grotpeter (1995) okul öncesindeki saldırgan davranışlarını incelenmesi ile ilgili yaptığı çalışmada; sadece gözlenen davranışları incelemiştir. Sonuçta sadece erkek çocukların değil kız çocuklarında erkekler kadar saldırgan davranışlarda bulunduğunu ortaya koymuştur.

Craig ve Pepler (1995) doğal gözlem yoluyla akran zorbalığını incelediği çalışmasında 6-12 yaş aralığında bulunan çocukların video kamera ve mikrofonlar aracılığıyla gözlemediği davranışlarda erkek çocukların zorba davranışlara %11 oranında daha fazla müdahale ettikleri görülmüştür. Ayrıca erkek çocukların daha fazla zorbalık davranışında buldukları görülmüştür.

Kochenderfer ve Ladd (1996) anaokulunda görülen akran zorbalığı türlerinin ve yaygınlığının okul başarısı ile olan ilişkisini incelediği çalışmada; zorbalıkla karşılaşmada kız ve erkek çocukların eşit düzeyde risk altında olduklarını, doğrudan zorbalık davranışlarının ilişkisel zorbalık davranışlarına göre öğretmenler tarafından daha fazla gösterildiğini belirtmişlerdir.

Rigby' de (1996) zorbalığı çeşitli değişkenlere göre incelediği çalışmasında çocukların yaşları arttıkça zorbalık davranışlarında azalma yaşandığı görüşüne ulaşmıştır.

Crick ve diğerleri (1999) okul öncesindeki görülen saldırganlık davranışlarını inceleyen çalışmasında öğretmen görüşlerine göre kız çocukların daha fazla ilişkisel zorbalık davranışlarında buldukları ve buna karşın akran görüşlerine göre böyle bir farklılık olmadığı belirtilmiştir.

Ladd, Kochenderfer ve Coleman (1997) okuldaki akran ilişkilerinin farklı çeşitleriyle (arkadaşlık, akran zorbalığı ve kabulü) çocukların katılımı ile okula uyumları arasındaki ilişkiyi araştırarak bu etkileşimin uyum sağlama ile ilişkisini incelemişlerdir. Araştırmada 5-6 yaşındaki 200 çocuk değerlendirilmiştir. Çalışmada sosyometri, kendini değerlendirme ölçeği, akran puanlama, ve sosyal doyumsuzluk anketi, yalnızlık, okulu sevme ve okuldan uzaklaşma anketi, akademik olarak hazır bulunuşluk testi ile okula uyum sağlama öğretmen puanlama ölçeği kullanılmışlardır. Çocukların okula uyum sağlama ve akran ilişki çeşitleri arasında gözlemlenen ilişkinin bir dereceye kadar sabit kaldığı belirlenmiştir.

Smith, Twemlow ve Hoover (1999) çalışmalarında zorbalık davranışını uygulayan ve kurban durumda olan çocuklarla görüşmeler yapmışlardır. Görüşmeler sonucunda hem zorba hem de kurban durumunda olan çocukların ailelerinde sorun olduğu görüşüne varmışlardır. Boşanmış aile çocuklarının, tek ebeveynle birlikte yaşadıkları, ev içinde karmaşık problemler yaşandığı görülmüştür. Zorba veya kurban durumunda olan çocukların psikiyatrik sorunlar yaşadığı ve bütün çocukların şiddet içerikli video oyunları ile meşgul oldukları sonucuna ulaşmışlardır.

Gropper ve Froschl (2000), erken çocukluk dönemlerinde cinsiyetin zorbalık davranışlarındaki etkisini araştırdıkları çalışmada toplam 25 sınıf içinde doğrudan gözlem ve her bir sınıftan en az 3 çocuk ile görüşme yapma yoluna gitmişlerdir. Araştırma sonunda çocukların zorbalık davranışları göstermelerinde cinsiyetin önemli bir faktör olduğunu bulmuşlardır. Erkeklerin doğrudan zorbalık çeşitlerini kızlara göre üç kat daha fazla başlatması çalışmanın en göze çarpan bulgusudur. Bunun yanında kızlar ve erkeklerin zorbalık sırasında sözele göre daha fazla fiziksel türü kullandıkları belirlenmiştir.

Perren (2000) 5-7 yaş arasındaki çocuklarda zorbalık davranışları, sosyal davranışlar, akran ile olan ilişkiler, sosyal konumları arasındaki ilişkiyi araştırdığı çalışmada; zorbalık davranışlarının anaokullarında her gün yaşandığı, sadece kurban durumunda olan çocukların değil bütün çocukları etkilediği görülmüştür. Kız çocukların daha fazla zorbalık davranışlarında bulunduğu, bunun yanında kurban durumunda da kız çocukların çoğunlukta olduğu tespit edilmiştir. Kız çocukların fiziksel ve sözel zorbalığı daha fazla gösterdikleri, ilişkisel zorbalıkta ise kız ve erkek çocukların eşit olarak sergiledikleri tespit edilmiştir.

Perren ve Alsaker (2006) anaokulunda zorba, zorba/kurban ve kurbanların sosyal ortamdaki davranışlarını ve arkadaşlarıyla ilişkilerini araştırdığı çalışmada; kurban konumunda olan çocukların daha uysal bir yapıya sahip oldukları, daha az sosyal ilişkide buldukları, arkadaş sayılarının az olduğu, liderlik özelliği göstermeyen çocuklar olduğu; buna karşın zorba ve zorba/kurban olan çocukların daha fazla saldırgan bir yapıya sahip oldukları sonucuna ulaşmışlardır.

Studt ve ark. (2014) 6-9 yaşları arasındaki 425 öğrenciyle yürüttüğü çalışmada öğrencilerin %19,18'inin doğrudan, %20,87'sinin dolaylı olarak zorbalık davranışlarına maruz kaldıklarını belirtmiştir. Öğrencilerin etnik kökeni, aile içinde yaşanan şiddet

olayları öfke, kaygı, depresyon gibi durumların zorbalık davranışlarıyla karşılaşmada ilişkili olduğunu ifade etmişlerdir.

Yapılan çalışmalar akran zorbalığının önemli bir problem olduğunu göstermektedir. Akran zorbalığının çocukların hem buldukları yaşta hem de gelecekteki yaşamlarında psikolojik sağlıklarını olumsuz yönde etkilediği belirtilmektedir. Aynı zamanda çocuğun aile ilişkilerinin olumsuz olması, cinsiyet faktörü, düşük sosyo ekonomik düzey gibi faktörlerin zorbalık davranışı yaşanmasında önemli bir faktör olduğu yapılan çalışmaların sonuçlarından biridir.

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

2.YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, çalışma grubu, verilerin toplanması, analizi ve geçerlik güvenirlik çalışmasına yer verilmiştir.

2.1. Araştırma Modeli

Bu çalışma, okul öncesinde görülen akran zorbalığı hakkında öğretmen görüşlerini belirlemek üzere nitel araştırma yöntemlerinden biri olan görüşme tekniğinin kullanıldığı betimsel bir çalışmadır.

Nitel araştırma, bir alana yönelik derinlemesine bilgi toplamayı gerektiren araştırma biçimidir (Yıldırım ve Şimşek 2005). Nitel çalışmaların bir takım özellikleri bulunmaktadır. Nitel araştırmalarda verileri toplamak için gözlem, görüşme, günlük incelemesi gibi yöntemler kullanılır. Bu çalışmada da verilen cevapların derinlemesine analiz edilebilmesi için yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanarak, görüşme yöntemi ile veriler toplanmıştır. Görüşme yöntemi, sosyal bilimlerde yapılan nitel çalışmalarda sıkça kullanılmaya başlanmıştır. Nitel çalışmalardaki veri toplama yöntemlerinden en sık kullanılan yöntemlerden biri olan görüşmenin, bireylerin inançlarına, duygularına, görüşlerine, deneyimlerine ilişkin bilgi elde etmede en etkili bir araç olduğu savunulmaktadır (Briggs, 1986; akt. Yıldırım ve Şimşek, 2005).

Bu araştırmada, okul öncesi öğretmenlerinin karşılaştıkları akran zorbalığı ile ilgili görüşlerini incelemek ve değerlendirmek üzere, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan görüşme yoluyla veriler toplanmış, verilerin analizinde içerik analiz yöntemi kullanılmıştır.

2.2. Veri Toplama Süreci

Veriler yarı yapılandırılmış görüşmeler yoluyla toplanmıştır. Verileri toplamak için daha önce bu konuda yapılmış çalışmalar incelenmiş, olabilecek olası sorular oluşturulmuştur. Yarı yapılandırılmış görüşme formu oluşturulduktan sonra iki öğretim üyesinin ve okul öncesi öğretmenlerinin görüşlerine sunulmuştur. Alınan öneriler ve

görüşler doğrultusunda sorular tekrar değerlendirilmiştir. Veri toplama sırasında görüşme sürecine odaklanma ve ayrıntılı bilgi elde edebilmek için ses kayıt cihazı kullanılmıştır. Ses kayıtlarındaki görüşmeler ayrıntılı bir şekilde yazıya dökülmüştür.

2.2.1. Yarı yapılandırılmış görüşme formu

Görüşme formu okul öncesinde yaşanan akran zorbalığı ile ilgili çalışmalar göz önünde bulundurularak araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Sorular araştırmacı tarafından hazırlandıktan sonra, nitel araştırma yöntemlerini kullanan üç uzman soruların uygunluğunu değerlendirmiş ve görüşleri doğrultusunda düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenleme; yeni sorular oluşturmak, yeni sonda soruları eklemek veya soruları birleştirmek şeklinde yapılmıştır. Görüşme formu okul öncesi öğretmenlerinin akran zorbalığı ve özelliklerini tanımlayıcı nitelikte oluşturulmuştur. Soru formunda akran zorbalığının tanımına yönelik bir soru, akran zorbalığının çeşitlerini belirlemeye yönelik bir soru ve üç sonda sorusu, zorba ve kurban durumunda olan çocukların özelliklerini belirlemeye yönelik bir soru ve iki sonda sorusu, zorbalık davranışlarında cinsiyet faktörünü belirlemeye yönelik bir soru, nedenlerine yönelik bir soru ve üç sonda sorusu olmak üzere beş ana soru yer almaktadır. Görüşme formu ekte yer almaktadır.

2.2.2. Görüşmeler için katılımcı sözleşmesi

Araştırmacı, öğretmenlerle görüşme yapmadan önce çalışmanın amacını, nasıl gerçekleşeceğini net bir şekilde açıklayan bir sözleşme formu hazırlamıştır. Sözleşme formunun asıl amacı ve içeriği ile ilgili bilgi verildikten sonra, çalışmaya katılmayı kabul eden öğretmenlerden sözleşmeyi okumaları istenmiştir. Sözleşme formuna araştırmacının soracağı sorular da eklenmiş ve öğretmenlerin sorulara da bakmaları istenmiştir. Katılımcı sözleşmesi Ek- 2’de yer almaktadır.

2.3. Görüşme İlkeleri

Uygulamaya hazır hale getirilmiş olan formların uygulamak için önce gerekli birimlerden izin alınmıştır. Çalışmanın yapılacağı okullara araştırmacı tarafından gidilerek

uygulama yapabilmek için yöneticilerden izin alınmıştır. Etik ilkelere uygunluk açısından katılımcılara önce çalışmanın amacı, nasıl bir yöntem izleneceği, nasıl yayınlanacağı, sonuçların onları nasıl etkileyeceği ile ilgili bilgi verilmiştir. Yapılan açıklamanın ardından çalışmaya katılmanın gönüllülük esasına dayandığı, kararın kendilerine ait olduğu belirtilmiştir. Çalışmaya katılmaları sonucunda isimlerinin kesinlikle gizli kalacağı belirtilip, bu gizlilik esasına uyulmuştur.

Görüşmeye başlamadan önce araştırmanın amacı hakkında bilgiler okunmuş, gönüllülüğün ve gizliliğin esas olduğu net bir şekilde ifade edilmiştir. Görüşmelerin öğretmenlerin uygun olduğu tarih ve saatte yapılmasına dikkat edilmiştir.

Görüşme sorularının belli bir sırayla sorulması kararlaştırılmış olup, katılımcı bir soruya cevap verirken başka bir sorunun cevabını da vermiş olduğunda, aynı sorunun tekrar sorulmamasına dikkat edilmiştir. Sorulara yeterli yanıt alınmadığın da katılımcıyı yönlendirmeden sonda soruları yöneltmiştir.

2.4. Çalışma Grubu

Bu çalışmanın örneklemini, 2016-2017 eğitim öğretim yılında Mersin il sınırları içinde yer alan; Tevfik Sırrı Gür Anaokulundan 5 öğretmen, Mezitli Belediyesi Anaokulundan 4 öğretmen ve Nasrettin Hoca Anaokulundan 5 öğretmen olmak üzere toplam 14 öğretmen oluşturmuştur. Çalışmaya katılan bu okullar yüksek, orta ve düşük sosyo ekonomik düzeyden belirlenerek maksimum çeşitliliğe dayalı örneklem grubu oluşturulmaya çalışılmıştır. Amaç çeşitlilik gösteren durumlar arasındaki ortak olguların olup olmadığını saptamak ve bu çeşitliliğe göre problemin farklı boyutlarını yakalamaya çalışmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2000).

Görüşmeler Şubat-Mart 2017 tarihleri arasında öğretmenlerin uygun olduğu gün ve tarihlerde, okulların rehberlik servislerinde veya öğretmenler odasında gerçekleştirilmiş ve ortalama 40-45 dakika kadar sürmüştür.

Çizelge 2.1. Araştırmaya katılan öğretmenlere ilişkin kişisel bilgiler

Gönüllü Kodu	Yaş	Deneyim (Yıl)
Ö.1.	30	10
Ö.2.	40	6
Ö.3.	35	10
Ö.4.	35	13
Ö.5.	32	10
Ö.6.	35	13
Ö.7.	33	12
Ö.8.	35	8
Ö.9.	31	8
Ö.10.	35	8
Ö.11.	46	16
Ö.12.	27	5
Ö.13.	30	6
Ö.14.	35	6

2.5. Verilerin Analizi

Görüşmelerden elde edilen nitel veriler içerik analiz yöntemi kullanılarak çözümlenmiştir. İçerik analizinde temel amaç elde edilen verileri yorumlayabilecek kavramlar ve ilişkiler elde etmektir. İçerik analizi kapsamında önce verilerin kodlanarak kategorize edilmesi, temalara ulaşılması, verilerin kodlara ve temalara uygun olarak düzenlenmesi, tanımlanması ve bulguların yorumlanması aşamaları takip edilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2005).

2.5.1. Kodların oluşturulması

Öncelikle veriler farklı zamanlarda birkaç defa okunmuş, araştırmanın amacına yönelik önemli olan kesitler belirlenmeye çalışılmıştır. Kodlama yapılırken verilerde yer alan kavramlar, araştırma soruları dikkate alınarak belirlenmiştir. Verilerden hareket ederek tema ve kategoriler oluşturulmaya çalışılmıştır. Oluşturulan kod listesi kavramsal bir yapı teşkil oluşturmuştur. Aynı zamanda veri özelliklerindeki benzerlikler ve farklılıklara dikkat edilmiş, ilişkili olan kodlar ortak bir tema altında toplanmıştır. En genel temalar altında kategoriler ortaya çıkarılmış ve altına kodlar yerleştirilmiştir.

2.5.2. Kategorilerin oluşturulması

Kategori, elde edilen kodların belirli temalar altında toplanmasıdır. Kavramların incelenip, ilişkili olanların belirlenmesi ve daha üst bir tema ile açıklanmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Araştırmacı analiz aşamasında görüşme verilerini birçok kez okumuş, kategorileri belirleyerek bir liste oluşturmuştur. Çalışmanın amacına yönelik sorular göz önünde bulundurularak uygun kategoriler saptanmıştır.

2.5.3. Temaların oluşturulması

Analiz aşamasında elde edilen kodların genel bir çerçevede belli kategoriler altında toplanarak, bu kategorileri de altında toplayabilen temaların belirlenmesi gereklidir (Şencan, 2005). Temaların tespit edilmesinde kodların ilişkili yönleri dikkate alınıp, tematik kodlama gerçekleştirilmiştir. Veriler okunmuş ve bir başlık altında toplanmıştır. Bu işlemin sonucunda belirlenen başlıklar temaları oluşturmuştur.

2.6. Geçerlik ve Güvenirlik

Araştırmanın geçerliğini ve güvenilirliğini sağlamak için verilerin kendi içinde tutarlı olup olmadığının incelenmesi, gözden geçirilmesi, doğrudan alıntılarının gösterilmesi, katılımcı doğrulaması, araştırmacı duruşu, yeterli katılım, zengin ve yoğun tanımlama ve kodlamaların uygunluğu ve ses kayıt cihazının kullanılması gibi stratejiler kullanılmıştır.

İç geçerlik ve dış güvenirlik olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

Bu çalışmada iç güvenirliği sağlamak için kullanılan ilk yöntem katılımcı doğrulaması olmuştur. Katılımcı doğrulaması, verilerin elde edildiği veya görüşme yapılan kişilerden bazılarında ulaşılmaması ve elde edilen bulgular hakkında geri bildirim öngörür (Merriam, 2013). Analiz sürecinin sonunda ortaya çıkan tema ve kodlar çalışmaya katılan öğretmenlerle konuşulmuş, onayları alınmış ve eklemek istedikleri veya yeni fark ettikleri görüşleri de paylaşmışlardır.

Bir diğer iç geçerlik strateji ise uzman incelemesidir. Uzman incelemesi ham verilerin bir uzman tarafından incelenmesi ve onlara dayanarak elde edilen bulguların mantıklı olup olmadıklarının kontrol edilmesini kapsar (Merriam, 2013). Bu nedenle analiz sonucunda ulaşılan temalar ve kategoriler, bir uzman tarafından

değerlendirilmiştir. Sonucunda uzmanın önerileri dikkate alınıp, gerekli düzeltmeler yapılmıştır.

İç güvenilirlik stratejilerden bir başkası araştırmacıların duruşu olarak ele alınmaktadır. Burada araştırmacılar yapılan araştırmayla ilgili kendi ön yargılarını, eğilimlerini ve varsayımlarını açıklarlar. Böyle açıklamalar kişi olarak araştırmacının elde ettiği veriler hakkında yorumlara nasıl ulaştığının okuyucular tarafından daha net anlaşılmasını sağlar (Merriam, 2013).

Dış güvenilirlik aynı araştırmacının aynı metni başka zamanlarda da diğer zamanlardaki gibi kodlaması ve bir çalışmada elde edilen verilerin değişik durumlara ne derece uygulanabileceği ile ilgilidir. Bunun için uygulanan yöntemlerden biri zengin ve yoğun tanımlamadır. Katılımcıların ve ortamın tanımının iyi yapılması, katılımcı görüşmeleri, araştırma notları ve elde edilen verilerden alıntılarının detaylı tanımlanması yapılmalıdır (Merriam, 2013). Bu çalışmada da veri toplama süreci, gönüllü öğretmenlerin betimlemeleri yöntem ve tartışma kısmında kullanılmıştır. Bulgular bölümünde ise alıntılara sıklıkla başvurulmuştur.

Kullanılan bir diğer dış güvenilirlik stratejisi ise seçilecek örneklemin dikkatli ve titizlik göstererek yapılmasıdır. Görüşme yapılacak kişilerin seçiminde azami çeşitlilik sağlandığı ölçüde sonuçlar daha çok alanda ve farklı birçok amaç için kullanılabilir olmaktadır (Merriam, 2013). Bu amaç için araştırmada maksimum örnekleme kullanılmıştır. Farklı bakış açılarını belirlemek ve farklı sosyo- kültürel çevrenin etkisini katmak açısından değerlendirilmiştir.

Diğer bir strateji kodlayıcılar arası görüş birliğidir. Farklı araştırmacıların aynı metni diğer araştırmacıların kodladığı gibi kodlamasıdır (Bilgin, 2006). Araştırmada öğretmenlerden elde edilen görüşme raporlarından rastgele seçilmiş iki öğretmenin verileri başka bir uzman tarafından incelenmiş, kendi görüşlerine göre tema ve kategoriler oluşturulmuştur. Yapılan analizlerin sonucu diğer araştırmacıların oluşturduğu tema ve kodları karşılaştırılmıştır. Araştırmacıların kodlaması sırasında, tema ve kodların listesi oluşturulmuş ve iki liste arasında % 90 oranında benzerlik bulunmuştur. Görüş ayrılığı olan temalar ve kodlar üzerinde konuşulup, farklılıklar üzerinde görüş birliğine varılıp yeniden düzenlenmiştir.

Bunun yanında araştırmacı görüşme notlarını bir ses kayıt cihazı ile kaydetmiş ve bunları yazıya dkmşse de güvenirlik artabilir (Creswell, 2013). Nitekim bu çalışmada görüşmeler esnasında kayıt cihazı kullanılmış, analiz etmeden önce de bütün bu kayıtlar dinlenilip olduğu gibi yazıya aktarılmıştır.

olduğu görülmüştür. Ayrıca zorbalığı “ kendini ifade yolu olarak” belirten katılımcılarda olmuştur.

Öğretmenlerin çoğu akran zorbalığını baskı uygulama olarak değerlendirip baskıyı üstünlük sağlama şeklinde açıklamışlardır. Aynı zamanda öğretmenler baskı eyleminin zorbaca davranışlarda bulunan çocukların başkaları üzerinde hakimiyet kurması, kendi yapmaları gereken şeyleri başkalarına yaptırmaları olarak değerlendirmişlerdir. Psikolojik baskının daha çok uygulandığı, daha sonra fiziksel baskının geldiği belirtilmiştir. Bazı öğretmenlerin bu konudaki görüşleri şu şekilde olmuştur.

“Genel anlamda pasif olan birine karşı güçlü olan birinin şey olması, baskı uygulaması bu şiddet şeklinde de olabilir, psikolojik de olabilir. Kişinin kendi pasifliğini, karşıdaki kişinin pasif olduğunu düşünerek ona üstünlük sağlaması.” (Ö2)

“Bir çocuğun yaşıtındaki arkadaşına duygusal ve fiziksel olarak zarar verme eylemidir, bir başka deyişle baskı yapmasıdır.” (Ö3)

“Zorbalık deyince bir kişinin kendi isteklerini diğer bir kişiye zorla yaptırması (...). Mesela çocuğun kendi yapması gereken bir şey var bunu kendi yapmıyor, arkadaşına yaptırıyor. Ulaşmak istediği amaca bir başkasını kullanarak erişmek gibi şeyler oluyor. Diğer arkadaşına istemediği şeyleri yaptırma bu bence zorbalık.” (Ö3)

“Başkasına istemediği bir davranışı yaptırma, sözle olabilir, şiddetle olabilir, illaki temas olması gerekmez; bunun için herhangi bir yöntem kullanılarak istenmeyen bir davranışı yaptırmaya zorlamak” (Ö14)

Akran zorbalığını şiddet davranışı olarak değerlendiren öğretmenlerin ifadelerinden bazıları şu şekildedir:

“Zorbalık bana göre kişinin istediği şeyin karşılığını göremediği zaman fiziksel, duygusal ya da sözel saldırıdır.” (Ö14)

“Genel bir bütün olarak ele alırsak zorbalık bir şiddet eğilimidir.” (Ö10)

“Bir çocuğun bir çocuğa bağırmasından başlayarak şiddet uygulamasına kadar geçen tüm davranışları zorbalık olarak kabul ediyorum.” (Ö9)

“...Ama okul öncesinde zorbalık biraz zorbalık olmuyor gibi, çünkü çocuk yani daha algılaması bir yetişkin kadar geniş olamaz, fikir üretmesi, görüş açısı bizim gibi olamaz. Mümkün değil bir yetişkin gibi olamaz. Çünkü okul öncesinde ben bu tür davranışları pek zorbalık olarak değerlendirmiyorum. Hani çocukların daha benmerkezci oluşlarından kaynaklı olduğunu düşünüyorum.” (Ö10)

“Birinin kendini ifade edemeyişinin farklı davranışlarla ortaya çıkışı gibi geliyor bana. Karşısındakine zarar vermek ama kendini anlatmak için” (Ö8)

Öğretmenler kişinin karşısındakine zarar vermesinin sebebinin çocuğun kendini anlatmak için yaptığını belirtmiştir. Buradan yola çıkarak ta yine önceki öğretmenin belirttiği gibi çocuğun kendini ifade etme yolunu henüz öğrenemediği görüşüne ulaşılabilir.

“ Akran zorbalığı, çocuğun istediği bir şeyi istemek yerine, direk vurarak alması veya ona karşı üzüntüsünü şiddet kullanarak göstermesi yani anaokulunda o şekilde algılıyorum” (Ö4)

3.2. Zorbalığın Çeşitleriyle İlgili Öğretmen Görüşlerine Ait Bulgular

Okul öncesi dönemde karşılaşılan akran zorbalığının çeşitlerini belirlemeye yönelik “Çocuklar okulda daha çok hangi zorbaca davranışlarda bulunuyorlar?” sorusuna yönelik öğretmenlerin verdikleri cevapların analizinde “Akran zorbalığının çeşitleri” teması altında, fiziksel, sözel ve duygusal olmak üzere üç alt kategori ve ilişkili kodlamalar çizelge 3.2’de yer almaktadır.

Çizelge 3.2. Okul öncesi öğretmenlerinin zorbalık çeşitlerine yönelik görüşleri

TEMA: Zorbalık Çeşitleri	
Kategori ve Kodlar	Frekans
Fiziksel	
Vurma	9
İtme	9
Isırma	5
Eşyasını alma	5
Saç çekme	3
Çimdikleme	2
Kağıdını çizme	2
Tokat atma	1
Ezme	1
Önüne geçme	1
Çekiştirme	1
Eşya saklama	1
Tekme atma	1
Tırmalama	1
Tükürme	1
Düşürme	1
Toplam	44
Sözel	
Küçümseyici sözler	13
Alay etme	4
Dalga geçme	3
Kötü söz	2
Kovma	1
Bağırma	1
Toplam	24
Duygusal	
Küsmeye	5
Dışlama	3
Oyuna almama	2
Yalnız bırakma	2
Paylaşmama	2
İlgilenmeme	1
Saygı duymama	1
Paylaşmama	1
Oyunu bozma	1
Şike yapma	1
Toplam	19

Çizelge 3.2’de de görüldüğü gibi sıklık sırasına göre öğretmenlerin bu konudaki görüşleri analiz edildiğinde Fiziksel zorbalık (f=44), Sözel zorbalık (f=24) ve Duygusal zorbalık (f=19) şeklinde bir gruplama yapılmıştır. Fiziksel zorbalık çeşitlerine bakıldığında “*vurma, itme, ısırma, eşyasını alma, saç çekme, çimdikleme, kağıdını çizme, tokat atma, ezme, önüne geçme, çekiştirme, eşya saklama, tekme atma, tırmalama*” gibi davranışlar belirlenmiştir. Sözel zorbalık kategorisinde ise kodlara bakıldığında “

küçümseyici sözler, alay etme, dalga geçme, kötü söz, kovma, bağırma” gibi tepkiler yer almaktadır. Duygusal zorbalık kategorisindeki “*küsmeye, dışlama, oyuna almama, yalnız bırakma, paylaşmama, ilgilenmeme, saygı duymama, oyunu bozma, şike yapma*” gibi tepkilerin görüldüğü dikkat çekmektedir.

Çizelge değerlendirildiğinde 3-6 yaş arasında görülen en fazla zorbalık çeşidinin fiziksel zorbalık olduğu görülmektedir. Fiziksel zorbalığın sınıfta daha çok görüldüğü, bunların içinde ise davranış olarak vurma, itme, tokat atma, çimdikleme, saç çekme gibi davranışların sergilendiği görülmektedir. Ayrıca bu davranışları daha çok küçük yaş grubundaki çocukların yaptığı, yaş büyüdükçe zorbalık çeşidinin değiştiği de dikkat çekmektedir. Küçük yaşlarda fiziksel zorbalığın fazla olmasının nedeni, çocukların henüz toplumsal kuralları öğrenememesi olarak gösterilmektedir.

Öğretmenlerin fiziksel zorbalık ile ilgili görüşlerini yansıtan bazı alıntılar aşağıda yer almaktadır.

“Daha çok çocuklarda şiddet şeklinde oluyor. Isırma, vurma, çocuğun eşyasını alma. 3 yaşlarda daha çok şiddet şeklinde gösteriyor kendini bu durumlar, mesela ısırma çok oluyor. (Ö2)

“Fiziksel zorbalık çok görüyorum. Mesela paylaşmama konusunda sorun yaşadıklarında konuşmak yerine elini kaldırıp vurması, çimdiklemesi ya da ittirmesi gibi davranışlarla çok karşılaşıyorum. Ha biraz yaş büyüdükçe bu sefer duygusal baskıyı çok görüyorum. Küçük yaşta vurma daha çok yani fiziksel zorbalık. Çünkü bu yaşta henüz toplumsal kuralları öğrenmemiş oluyor çocuk. Nezaket kurallarını bilmiyor. Yaş büyüdükçe duygusal zorbalık buna ekleniyor.” (Ö3)

“Arkadaşını itmesi, ona bazen tokat atıyor mesela, bu yıl üç yaşta çok görüyorum bunu, çimdiklemesi, ısırma davranışı. Duygusal zorbalığı üç yaşlarda gözlemlemedim ben bu grupta, daha çok fiziksel zorbalık var. Sözel zorbalıkta yok denecek kadar az. Daha büyük yaş gruplarında bu tarz davranışlar oluyor.” (Ö5)

“Zorbalık davranışlarından daha çok vurma, itme, ısırma, saç çekme bu tip davranışlar oluyor” (Ö10)

“Geniş bir konu çocuk ilk savunma amaçlı ilk refleks mi desem, içgüdüsel mi desem ilk etapta vurma, itme, fiziksel olarak tepkisini veriyor. Tabi ki zamanla küsmeler oluyor. İlk tepki fiziksel oluyor. Ama okulun ilk zamanları daha çok oluyor. Kuralları bilmediğinden sınıfa ilk geldiğinde daha çok oluyor.” (Ö4)

“Vurma, istediği bir oyuncuğu bir arkadaşı vermediği için elinden çekme, fiziksel şiddet uygulama, tırmalama, saç çekme, tükürme davranışı olabiliyor.”(Ö12)

Zorbalık çeşitlerinden ikinci sırasında yer alan sözel zorbalığın ise küçümseyici kelimeler kullanma, dalga geçme, alay etme şeklinde ortaya çıktığı görülmektedir. Bunlarla ilgili öğretmenlerin görüşlerine örnek olabilecek alıntılar aşağıda yer almaktadır.

“Çocuklarda daha çok küçümsemek ile oluyor. İşte koca kafalı, şişman, kıvrıcık hakaret anlamında kullanılan her sözcük bene zorbalık.” (Ö12)

“Geç anlayan çocuklara en ufak bir fırsatta laf söyleme. Yine yapamayacaksın sen gibi duygusal anlamda çökerten cümleler kullanıyorlar.” (Ö13)

“...dalga geçme olabiliyor çocuklarda, mesela sen küçüksün veya sen şişmansın diye takılıyorlar. Bana göre bu tarz davranışlar zorbaca davranışlardır. Çünkü aşağılayıcı bir şekilde davranıyor zorba olan çocuk. Kurban durumunda olan çocuk gelip şikayet ediyor. Şikayet ettiklerine göre rahatsızlık duyuyor diğer çocuk (Ö2)

“Mesela konuşamayan çocukla dalga geçmekte zorbalık oluyor, altına çiş yapan çocuğa gülmekte zorbalık oluyor.” (Ö7)

“.....sözel olarak kötü söz söyleme, alay etme, küçümsemek, kaba davranmak.” (Ö1)

Öğretmenlerin görüşlerine göre duygusal zorbalık öğrencilerde en az görülen zorbalık çeşididir. Duygusal zorbalık daha çok arkadaşlarını yalnız bırakma şeklinde görülmektedir. Öğretmenler çocuğun bunu daha çok ön plana çıkarmak için yaptığını belirtmişlerdir. Bu konuda öğretmenlerin bazıları düşüncelerini şu şekilde ifade etmişlerdir.

“Duygusal zorbalık deyince mesela arkadaşını yalnız bırakma, diğer arkadaşlarını da örgütleyip yalnız kalmasına sebep olma, oynamayı keserek, arkadaşına küserek

arkadaşını cezalandırmak, duygusal bir baskı oluşturmaya çalışıyor. En çok gözlemlediğim yalnız bırakma oluyor. Yalnızlık duygusunu hissettirme.” (Ö3)

“Arkadaşını ikinci plana atmaya çalışan çocuklar var burada, çocuk kendisi ön plana çıkmak için yapıyor olabilir. Arkadaşı daha çok seviliyorsa kendi sevilsin diye yapıyor olabilir.(Ö1)

“...bunların dışında oyuna almama olabiliyor. Örneğin önceden çok samimi olduğu bir çocuğu bir çocuğu dışlayabiliyor çocuk. Çünkü samimi olduğu çocuk onun istediği gibi davranmamış olabiliyor. Zorba olan çocukta başkalarıyla arkadaşlık kurarak samimi olduğu arkadaşını cezalandırmış oluyor. Oyundan çıkarıyor, hiç ilgilenmiyor, diğer arkadaşını yalnız kalabiliyor. Yalnız kalarak cezalandırıyor (Ö2)

3.3. Akran Zorbalığında Cinsiyet Faktörünün Etkisine Yönelik Bulgular

Okul öncesi dönemde yaşanan zorbalık davranışlarında cinsiyet faktörünün etkisini incelemeye yönelik “Size göre okul öncesinde yaşanan zorbalık davranışlarında cinsiyet faktörü ne kadar etkilidir?” sorusuna öğretmenlerin verdikleri cevapların analizinde “Cinsiyet faktörü” teması altında oluşturulan kategori ve ilişkili kavramlar frekanslarıyla çizelge 3. 3.’te yer almaktadır.

Çizelge 3.3. Öğretmenlerin akran zorbalığında cinsiyet faktörünün etkisine yönelik görüşleri

TEMA: Cinsiyet Faktörü	
Kategoriler ve Kodlar	Frekans
Erkekler	
Zorbalık	9
Fiziksel zorbalık	6
Erkeklerin doğası	3
Toplam	18
Kızlar	
Duygusal zorbalık	8
Mağdur	2
Kendini iyi ifade edebilme	2
Toplam	12
Ailenin etkisi	
Ailenin yetiştirme tarzı	5
Türk kültürü	3
Toplam	8

Çizelge 3.3.' de görüldüğü gibi Cinsiyet kategorisi çerçevesinde kızlar ve erkeklerin farklı zorbalık türü sergiledikleri, erkeklerin kızlara göre daha çok zorbalık gösterdiği, bu durumun ailenin etkisinden kaynaklandığı belirtilmiştir. Frekans sıklığına göre Erkekler (f= 18), Kızlar (f=12) ve Ailenin etkisi (f=8) olarak belirlenmiştir. Cinsiyet kategorisinde erkekler "*zorbalık, fiziksel zorbalık ve erkeklerin doğası*" kavramları oluşturulmuştur. Kızlar kategorisinde ise "*duygusal zorbalık, mağdur, kendini iyi ifade edebilme*" olarak belirtilmiştir. Ailenin etkisi kategorisindeki kavramlar ise "*ailenin yetiştirme tarzı, Türk kültürü*" olarak belirtilmiştir.

Öğretmenlerden elde edilen veriler analiz edildiğinde erkeklerin daha çok zorbalık yapmasının ve kızların daha çok mağdur durumda olmalarının en büyük sebebi olarak ta ailenin yetiştirme tarzı ve Türk kültürünün etkisi olduğunu ifade etmişlerdir. Kızların zorbalık davranışını daha az uygulamalarının sebebi olarak ise kendilerini daha iyi ifade edebildiklerini belirtmişlerdir.

Görüşlerini bu şekilde belirten öğretmenlerin ifadelerinden bazıları şu şekildedir.

“Erkek çocukları daha çok zorbalık davranışlarında bulunuyorlar. Yaratılışımızdan kaynaklı olduğunu düşünüyorum. Erkeklerde sanki doğuştan ben

yaparım, ben ederim, ben erkeğim gibi düşünceler var. Türk kültüründen kaynaklı sebepler tabi sen güçlü ol, sen erkek çocuğusun gibi sözler, kız çocuklarına ise sen kız çocuğusun, hanım ol gibi sözler zorbalık davranışındaki cinsiyet faktörünü ortaya çıkarıyor.” (Ö10)

“Zorbalığı yapanlar daha çok erkek çocuklar oluyor. Kurban durumunda olan çocuklarda bir fark göremedim. Kız veya erkek çocuklar zorbalığa uğrayabiliyor. Zorbalık yapan çocukların daha fazla erkek çocuklarının olmasını Türk kültürüne bağlıyorum. Benim oğlum güçlü olmalı gibi cümlelerin çok fazla kullanılması bu duruma sebebiyet veriyor diye düşünüyorum. Duygusal zorbalık kız çocuklarında daha çok. Aslında zorbalık çeşidi olarak düşünürsek fiziksel zorbalığı erkek çocuklar, duygusal zorbalık olarak kız çocuklar daha çok uyguluyor diyebilirim. Kız ya da erkek çocuk çok yapıyor diyemem. Çeşitleri farklı sadece “(Ö3)

“...kız çocuklarında zorbalık davranışı daha nadir ama erkek çocuklarında daha fazla görülüyor. Kızlar daha çok küsme, darılma, konuşmama, ağlama, oynamama. Erkeklerde fiziksel tepki. Erkeklerde daha çok olmasının nedeni bulunduğumuz ortam, örf ve adetler, ataerkil bir toplum olmamızdan dolayı erkekler daha fazla yapıyor.” (Ö4)

“Erkeklerde zorbalık davranışı daha çok görülüyor. Kızlarda duygusal zorbalık daha çok görülüyor. Kızlarda küsme, arkadaşını dışlama.....Erkeklerde fiziksel zorbalık kız çocuklarında ise duygusal zorbalık daha çok. Tür olarak farklı.”(Ö9)

“Zorbalığı kız çocuklar daha çok veya erkek çocuklar daha çok yapıyor diyemem. Zorbalığı nasıl tanımladığınıza bağlı bu. Fiziksek zorbalık olarak tanımlarsak erkek çocuklar, duygusal zorbalık olarak kız çocuklar. Bence hiçbir cinsiyet ayrımı yok. Sadece kullandıkları teknik farklı.”(Ö7)

“...Erkekler tamamen fiziksel zorbalık yapıyorlar, şiddetle anlaşıyorlar. Kız çocuklarında fiziksel şiddet nadir oluyor. Kız çocukları genellikle evcilik oyunlarında oyuncak paylaşımıyla ilgili sorunlar yaşıyorlar. Kızlar daha çok duygusal zorbalık yapıyorlar. Kız çocukları daha sessiz kalıyor.” (Ö14)

“Erkek çocuklarında daha fazla görülüyor zorbalık davranışı. Uygulayan çocuklarda daha çok erkek çocuklar. Bunun sebebi olarak kızların kendilerini daha iyi

ifade ettiklerini düşünüyorum. Bundan dolayı kızlarda daha az. İlerleyen zamanlarda kız çocukları daha fazla zorbalığa maruz kalıyor''.(Ö5)

3.4. Zorbalık Davranışını Uygulayan ve Zorbalık Davranışlarına Maruz Kalan Çocukların Özelliklerine Belirlemeye Yönelik Öğretmen Görüşleri

3.4.1. Zorbalık davranışında bulunan çocukların özellikleri

Çizelge 3.4.'de zorbalık davranışında bulunan çocukların özelliklerinin kişisel ve ailesel özellikler şeklinde gruplandığı görülmektedir. Araştırmacı öğretmenlere *''Zorbaca davranışlarda bulunan çocukların özellikleri nelerdir? ''* sorusunu yöneltmiştir.

Çizelge 3.4. Öğretmenlerin zorbalık davranışında bulunan çocukların özelliklerine ilişkin görüşleri

TEMA: Zorba çocukların özellikleri	
Kategoriler ve Kodlar	Frekans
Kişisel özellikler	
Kendini ifade edememe	9
Özgüven eksikliği	6
Lider ruhlu	5
Sevgi eksikliği hissetme	3
Kendini değerli görememe	3
Hareketli	3
Kıskanç	2
Çok televizyon seyreden	2
Hırçın	1
Agresif	1
Dikkati dağınık	1
Sabırsız	1
Bencil	1
Meraklı	1
Yaratıcı	1
Toplam	40
Ailesel özellikler	
Ailede şiddet davranışı	7
Kaliteli vakit geçirilmeme	5
Çok şımartılma	4
Kalabalık aile ortamı	2
Ailede yaşanan problemler	2
Baskın anne baba tutumu	1
Anne babanın ayrılığı	1
Toplam	22

Çizelge 3.4. incelendiğinde ‘‘Zorba çocukların özellikleri’’ teması altında Kişisel özellikler (f=40) ve Ailesel özellikler (f=22) alt kategorileri oluşturulmuştur. Kişisel özellikler kategorisi içinde ‘‘kendini ifade edememe, özgüven eksikliği, lider ruhlu, sevgi eksikliği hissetme, kendini değerli görmeme, hareketli, kıskanç, çok televizyon seyreden, hırçın, agresif, dikkati dağınık, sabırsız, bencil, meraklı, yaratıcı’’ gibi özellikler yer almaktadır. Ailesel özellikler kategorisinde ise ‘‘ailede şiddet davranışı, kaliteli vakit

geçirilmeme, çok şımartılma, kalabalık aile ortamı, ailede yaşanan problemler, baskın anne baba tutumu, anne baba ayrılığı'' gibi durum ve özellikler dikkati çekmektedir.

Öğretmenlerden elde edilen veriler analiz edildiğinde çocukların gözlemlenebilen hareket ve davranışlarının aile yaşamlarıyla ilişkili olduğu görüşüne varılmıştır. Özellikle aile yaşamlarında gerçekleşen olumsuzlukların çocukların davranışlarına yön verdikleri söylenebilir. Birçok öğretmenin çocuklarda görülen zorbalık davranışlarını ailesel özelliklerle bağdaştırdıkları görülmüştür. Öğretmenler çocuğun kişisel özellikler ve ailesel özellikleriyle ilgili görüşleri aşağıdaki gibi ifade etmişlerdir.

''Zorbalık yapan çocuklar daha çok liderlik özelliği olan çocuklar. Liderlik özelliğini nasıl kullanması gerektiğini bilmeyen çocuklar bunlar. Zorbalık yolu çiziyor kendine, önde olmak istiyor. Bunu yanlış algılayıp liderliği zorbalık zannediyor. Çünkü böyle dikkat çekiyor. Önde olmayı seven insan her zaman bir şeyle dikkat çekmek ister. Ya iyilikle ya kötülükle, o da kötülük yapmak daha kolay olduğu için bunu seçiyor. Bunun dışında kendi ezikliğini bir başkasında görünce ne hissettiğini öğrenme merakı olan çocuklar. Aslında çok yaratıcı bu çocuklar. Boş çocuklar değil.''' (Ö7)

'' Dikkat süresi kısa olan çocuklar, sabırsız olan çocuklar, hareketli olan, beyni sürekli dolu olan çocuklar. Özgüven eksikliği, kendini sevmeme, kendinin çirkin olduğunu düşünme.''' (Ö14)

''.....Özgüven eksikliği, kendini ifade edememiş....Anne babaya istediği şeyleri yaptıramadığı zaman bu tarz davranışlara yöneliyor.''' (Ö10)

''Hırçın olanlar, yaramaz diye nitelendirdiğimiz çocuklar, agresif olanlar zorbaca davranışlarda bulunuyorlar. Zorba olan çocuklarda gözlemlediğim şey şu oluyor genelde ailede gördüklerini uyguluyorlar. Aile içinde böyle durumlar yaşanıyorsa çocukta gelip okulda arkadaşlarına uyguluyor normalmiş gibi görüyor bu durumu. Çocuk aileyi örnek alıyor. Normalmiş gibi düşünüyor bu durumu.''' (Ö11)

''Aileleri ile bir problem yaşayan, anne-babası ile zor ilişkiler yaşayan, özellikle ayrılık aşamasında olan ailelerin çocuklarında görülüyor. Bunun dışında televizyondaki çizgi filmler zaten çocukları bu tarz davranışlara yöneltiyor. Bunun üstüne ailede bir sorun varsa çocuk bu davranışları daha çok sergiliyor. Arkadaşlarının arasında kendini güçlü

hissetme ve gösterme ihtiyacı hissediyor. Ben güçlüyüm, ben her şeyi yapabilirim duygusunu yaşamak istiyor. Bunu arkadaşlarına kanıtlamak istiyor. Kendini ifade edemeyen çocukta daha kendini anlatamadığı için zorbalığa başvuruyor.” (Ö3)

“....Kendine güveni yok. Özgüveni eksik. Aile içinde şiddet gördüğünü ve kendini değerli hissetmediğini düşünüyorum.” (Ö1)

“Zorbalık davranışında bulunan çocukta ben kendini ifade edememiş gözlemliyorum. Konuşma problemi olan çocukta bu davranışları daha çok görüyorum, buradan yola çıkarak ta kendini ifade edemeyen çocukların yaptıklarını düşünüyorum. Bunun dışında ben duygusu çok gelişmiş olan çocuklarda yapabiliyor. Burada ailenin rolü ortaya çıkıyor. Çocuğun her istediğinin yapılması, çocuğa her türlü davranışı yapabileceği hissettirilmesi çocuğu bencilliğe itiyor. Okulda da her arkadaşlarına da her istediğini yaptırmaya çalışıyor. Bunun dışında ailede şiddet gören çocukta zorbalık yapabiliyor.” (Ö8)

“Kendini ifade edemeyen çocuklar, liderlik ruhu olan ama bunu farklı şekillerde göstermeye çalışan çocuklar. Ailede problem yaşayan, aile içinde şiddet gören çocuklar daha çok uyguluyorlar. Anne –babası çok baskın olanlar. Çocuklarıyla kaliteli vakit geçirmeyen ailelerin çocuklarında görülüyor. Sevgi, ilgi eksikliği hissediyor çocuk. Özgüven eksikliği olan çocuklarda yapıyor.”(Ö1)

“....Genelde kalabalık ailelerden gelmiş. Hatta öyle ki isimleri bile telaffuz edilmiyor ailede. Velilerle görüştüğümüzde diyorlar ki; hocam ev o kadar kalabalık ki üç gündür beş gündür çocuğumu göremiyorum diyen veliler var. Çünkü ev çok kalabalık çocuğa özel bir vakit ayrılmıyor. Çocukta ben buradayım demek için işi zorbalığa vuruyor.” (Ö9)

“Çocuk ne kadar şiddet eğilimliyse mutlaka bir sevgi güven eksikliği vardır. Bu bir şeylerin tepkisidir çocukta. İçinde birikmiş bir tepkidir. Aile vakit ayırmamıştır çocuğa sadece istediği şeyi alıp vermiştir. Ama sevgi vermemiştir. Çocuk beni oyalamasın, zamanımı almasın diye.” (Ö6)

3.4.2. Zorbalık davranışına maruz kalan çocukların özellikleri

Çizelge 3.5’de öğretmenlerin kurban durumunda olan çocukların özelliklerine yönelik görüşlerinin analizinden elde edilen bulgular yer almaktadır dayanarak oluşturulan veriler gösterilmiştir. Araştırmacı bu verileri elde etmek için “*Zorbaca davranışlara maruz kalan çocukların özellikleri nelerdir?*” sorusunu yöneltmiştir.

Çizelge 3.5. Zorbalık davranışına maruz kalan (kurban) çocukların özellikleri

TEMA: Kurban durumunda olan çocukların özellikleri	
Kategoriler ve Kodlar	Frekans
Kişisel özellikler	
Sakin	7
İçe kapanık	7
Özgüven eksikliği	6
Pasif	3
Sosyal olmayan	3
Güçsüz	3
İfade yetersizliği	3
Fiziksel kusuru olan	1
Akıllı uslu	1
Duygusal	1
Çekingen	1
Toplam	36
Ailesel özellikler	
Evde baskı gören	2
Bir gruba ait olma ihtiyacı	2
Korumacı aile tutumu	2
Kendini ispatlayamama	1
Sevgi ilgi görmeme	1
Toplam	8

Çizelge 3.5. ‘te görüldüğü gibi “Kurban durumunda olan çocukların özellikleri’ teması altında frekans sıklığına göre Kişisel özellikler (f=36) ve Ailesel özellikler (f=8) kategorileri oluşturulmuştur. Kişisel özellikler kategorisinde “*sakin, içe kapanık, özgüven eksikliği, pasif, sosyal olmayan, güçsüz, ifade yetersizliği, fiziksel kusuru olan, akıllı uslu, duygusal, çekingen*” şeklinde özellikler yer alırken Ailesel özellikler kategorisinde ise “*evde baskı gören, bir gruba ait olma ihtiyacı, korumacı aile tutumu, kendini ispatlayamama, sevgi ilgi görmeme*” yer almaktadır.

Öğretmenlerden elde edilen veriler analiz edildiğinde kurban durumunda olan çocukların sessiz, sakin, içe kapanık, pasif vb. gibi kişilik özelliklerinin belirgin olduğu, genellikle evde söz hakkı olmayan, anne ya da babanın sözünün geçtiği yani ebeveynin baskıcı bir tutum takındığı, bu durumunda çocukta bir özgüven eksikliği yarattığı görüşüne varılabilir. Aynı zamanda anne babanın baskıcı tutumunun çocukta bir kabul görme kaygısı yarattığı, çocukta bir gruba dahil olma isteğini doğurduğu bundan dolayı da zorba çocukların davranışlarını kabul ederek varlığını gösterme çabası olduğu söylenebilir. Bunun yanında öğretmenler, çocuğa gerekli sevgi ve ilgi gösterilmesinin çocukta özgüven yaratmada çok önemli olduğu, özgüveni olan çocuğunda kendini savunacak gücü olacağı fikrini savunmuşlardır. Bu şekilde görüş bildiren bazı öğretmenlerin ifadeleri şu şekildedir.

“Pasif, sosyal olmayan, içine kapanık çocuklar daha çok mağdur durumda olan çocuklar oluyor.” (ÖT)

“Baskı gören çocuklar yani kurbanlar genellikle sessiz, sakin, içe kapanık olanlar oluyor. Daha kendini ispatlayamamış, kendini ifade edemeyen çocuklar oluyor. Bu çocuklar genelde evde sesini çıkaramayan, konuşmasına pek izin verilmeyen, evde kişisel problemler yaşayan çocuklar kurban durumunda oluyorlar. Evde “sen çocuğun, konuşma, sus sen” deniliyorsa bu çocuklar daha çok zorbalığa uğruyorlar. Çünkü kendilerini savunacak güçleri yok. Özgüveni olmayan çocuklar diyebiliriz.” (Ö3)

“Mağdur durumda olan çocuklar daha çok kendini bir grubun içine ait hissetmek isteyen çocuklar. Bu çocukta güven eksikliği var bence. İyi olma, kendini ispatlama çabası içinde olan çocuklar. Kabul görme kaygısı olanlar. Hem zorbaca davranışlarda bulunan hem de kurban durumunda olan çocuklarda özgüven eksikliği var. Ama birinde kurnazlık, diğerinde pasiflik ön planda” (Ö1)

“... Zorbalık davranışına maruz kalan çocuk arkadaşsız kalırım, ya da bende tepki alırım diye düşünüyor. Mağdur durumda olan çocuğun ailesi pasif bir aile olabilir. Evde de genelde konuşmasına pek izin verilmiyorsa, hakları savunulmuyorsa okulda da böyle davranıyor. Bu çocukların evde de varlığı pek hissettirilmiyor.” (Ö12)

“Kurban çocukta bir özgüven eksikliği vardır. Evde ya da okulda özgüveni kıracak davranışlar oluyordur. Bir çocuk sevgi almışsa güven duygusu sağlamsa son derece özgüveni gelişmiş çocuk olur. Özgüveni gelişmiş çocuk pasif kalmaz kendini ezdirmez. Yani

kendini ifade edebilir. Her şeyin kilit noktası güven hissettirmek. Çocuğa sevgiyi ve güveni verince o çocuk bir anda değişiveriyor. Sihirli değnek değmiş gibi...Sevgi ve ilgi görmeyen çocuk çok çekingen çok ürkek oluyor. Bunu da diğer çocuklar hissediyor ve üzerine geliyorlar.’’ (Ö13)

‘‘Kurban durumunda olan çocuklar daha çok kendi duygularını ifade edemeyen, sınıfta çekinik olan çocuklar oluyor. Zaten zorbalık yapacak kişi zorbalığı uygulayacağı kişiyi çok iyi seçerler. Zorbalık yapacak olan çocuk içinde zorbalık barındıran çocuğa daha esnek davranıyor. Bunu hissediyor içgüdüsel olarak. Zorbalık bir tercih konusu olabiliyor bence. Lider ruhlu olan ve empati yeteneği olan bazı insanlar iyi yönde kullanıyor bu liderlik özelliğini. Çocuk bunu tercih edemediği için zorbalık davranışında bulunuyor. Zorbalık yapan kişi karşı tarafında kendisine zorbalık yapabileceğini hissettiği anda pasifleşiyor’’(Ö7)

‘‘Sessiz, kendi dünyasında oyun oynayan, akıllı uslu olan çocuklara uygulanabiliyor zorbalık davranışı. Ama zorba çocuk kendisiyle eşdeğer, kendisi kadar güçlü olduğunu düşündüğü çocuğa uygulamıyor zorbalık davranışlarını, kendisinde daha zayıf güçsüz olan çocukları seçiyorlar. Bazen de kendisinden daha başarılı, çok zeki olan çocuğa uyguluyor zorbalık davranışlarını. Genelde hep aynı öğrenciyi uyguluyor zorbalık davranışı. Hedef seçiyorlar çocuklar. Fiziksel yoksunluğu olan çocuklara da uyguluyor zorbalık davranışı. Aile terbiyesi almış çocuğa da uyguluyor, çünkü aile terbiyesi almış çocuk zorbalığa zorbalıkla karşılık vermemesi gerektiğini biliyor. Zorba olan çocukta bunu biliyor’’(Ö6)

Aşağıdaki alıntılarda da görüleceği gibi bazı öğretmenler mağdur durumda olan çocukların ailelerinin çok korumacı bir tutum sergilediklerini, bundan dolayı da çocuğun kendini savunacak güçlerinin olmadığını savunmuşlardır.

‘‘...Ya da çok korumacı ailelerin çocukları kurban durumunda olabiliyorlar. Bunlarda aileleri çocuğu hep koruduğu için kendini korumaya güçleri yok.’’ (Ö3)

‘‘Kendini savunamayan, çok sosyal olmayan, daha içe kapanık çocuklar, daha sessiz çocuklar. Bu çocuklar kendilerine yapılan zorbalığı söylemiyorlar bile. Ailenin çok korumacı olması, ailesi yanında yok diye çekinip söylemiyor bile.’’ (Ö12)

3.5. Zorbaca Davranışların Nedenlerine Yönelik Öğretmen Görüşleri

3.5.1. Ebeveyn tutum ve davranışlarından kaynaklı nedenler

Çizelge 3.6.'da zorbaca davranışların nedenlerinden ebeveyn tutum ve davranışlarına yönelik öğretmen görüşleri yer almaktadır. Araştırmacı ‘‘Zorbaca davranışlara sebep olan ebeveyn tutum ve davranışları nelerdir?’ sorusunu yöneltmiştir.

Çizelge 3.6. Ebeveyn tutum ve davranışlarından kaynaklı nedenler

TEMA: Ebeveyn Tutum ve Davranışları	
Kategori ve Kodlar	Frekans
Yanlış tutumlar	
İlgisiz tutum	18
Çocuğun şımartılması	8
Otoriter yaklaşım	8
Tutarsız söz ve davranışlar	7
Zorbaca davranışların onay görmesi	4
Sabırsız davranmak	3
Empati duygusu geliştirmemek	2
Doğrunun öğretilmemesi	1
Aşırı korumacı tutum	1
Çocuğun kapasitesinin üstünde beklenti	1
Çocuğun az açık havaya çıkması	1
Toplam	54
Ailesel nedenler	
Aile içi şiddet	8
Babanın egemenliği	3
İletişim sorunları	3
Tek ebeveynlik	2
Çok eşli baba	1
Kalabalık aile ortamı	1
Toplam	18

Çizelge 3.6. incelendiğinde, ‘‘Ebeveyn tutum ve davranışları’’ teması oluşturulmuştur. Bu tema altında frekans sıklığına göre Yanlış tutumlar (f= 54) ve Ailesel

nedenler (f=18) olarak iki kategoriye ulaşılmıştır. Yanlış tutum kategorisi altında “ *İlgisiz tutum, çocuğun şımartılması, otoriter yaklaşım, tutarsız söz ve davranışlar, zorbaca davranışların onay görmesi, sabırsız davranmak, empati duygusu geliştirmemek, doğru davranışların öğretilmemesi, aşırı korumacı tutum, çocuğun kapasitesinin üstünde beklenti, çocuğun az açık havaya çıkması*” gibi özellikler dikkati çekmektedir. Ailesel nedenler kategorisinde ise “*Aile içi şiddet, babanın egemenliği, iletişim sorunları, tek ebeveynlik, çok eşli baba, kalabalık aile ortamı, eşler arası tutarsızlık*” gibi özellikler yer almaktadır.

Öğretmen görüşlerine göre, ailenin yanlış tutum ve davranışlarının, çocuğun zorbalık davranışlarında bulunmasında çok etkili olduğu görülmektedir. Görüşlerini bu şekilde belirten öğretmenlerden bazılarının ifadeleri şu şekildedir.

“Anne babadan görülmeyen sevgi ve ilgi eksikliği sebep oluyor bence. Özellikle tam günlerde gözlemediğim sevgi ve ilgi eksikliğini çok fazla hissediyorum. Bunu şöyle anlıyorum; çocuklarda çok fazla dokunma sarılma ihtiyacı hissediyorum. Bunu hissettim yani. Tam gün sınıfına devam eden öğrencilerin anneleri çalıştığı için, çocuklarıyla ilgilenmeyi ihmal ediyorlar gibi geliyor bana. Bunun dışında çalışan anne babalar çocukların her istediğini yapıyorlar. Gösteremedikleri ilgiyi alakayı bu şekilde gidereceklerini düşünüyorlar. Birde aile ziyaretlerinde anne baba dikkatli davranmaya çalışıyor. Bunu o kadar belirgin yapıyor ki, bizim yanımızda çocuğuyla çok ilgiliymiş gibi yapıyor, biz bunun gerçek davranışlar olmadığını anlayabiliyoruz”(Ö2)

“Verilen sözün tutulmaması, annenin pimpirikli davranması, annenin çocuğuna bir şey olacak korkusu çocuğu özgüvensizliğe itiyor, çocuk kendi başına bir şey yapamayacağını düşünüyor. Çocuğun diğer çocuklardan çok üstünmüş gibi görülmesi. Çevreden de etkileniyor çocuk mesela babanın abartılı şekilde güçlü bir tavır takınması, çocuk bunu örnek alıyor. Anne babanın sürekli karar değiştirmesi. Bunların dışında evde toplumsal kuralların öğretilmemesi, aslında çocuk okula başlamadan önceki yaşlarda da doğruları öğrenebilecek kapasitede, zorbalığın ailede başladığını düşünüyorum ben, her şey kuralların iyi öğretilmesiyle alakalı” (Ö3)

“Anne-babada görülen en büyük neden bence tutarsızlık. Bu sefer çocuk hangi davranışın doğru olduğunu bilmiyor. Anne- baba arasındaki tutarsızlıktan daha da

önemlisi sadece annenin veya sadece babanın tutarsız davranışları bence daha önemli. Evde ödülünden çok ceza görmesi, başarı duygusunun tattırılmaması’’ (Ö1)

“Bazı anne babalar çocuklarını çok fazla eleştiriyorlar, eleştirmek kötü bir şey değil ama kötü bir amaçla eleştiriyorlar. Başka çocuklarla kıyaslamak çok fazla yapar. Bunun dışında anne babanın verdikleri sözü tutmamaları güvensizlik yaratıyor çocukta, güvensiz çocukta saldırganlaşabilir. Anne babanın ilgisiz ve sevgisiz davranması. Çocuğun her istediğinin yapılması da olabilir. O da çocukta doyumsuzluk yaratıyor, bir sınırı olmuyor. Evde o şekilde alıştığı için okulda da aynı hakkı istiyor. Aynı zamanda empati eksikliği olabilir, hiç empati kuramıyorsa karşısındakinin ne hissettiğini anlamıyordur ‘’(Ö1)

“Anne baba tutumlarından en büyük sebep duygusal yoksunluk bence. Anne günümüzde çocuğa yetemeyecek durumda günümüzde. Doğadan toplumdan uzaklaşmış durumdayız. Enerjimizi atabileceğimizi atabileceğimiz hiçbir alanımız yok. Bu yaş grubunun en büyük eksikliği kendilerini doğa ile tamir edemiyorlar. Enerjilerini tamir edemiyorlar. Enerjilerini atamadıkları için saldırgan veya zorbaca davranışlara başvuruyorlar.’’ (Ö7)

“Anne babanın bu durumu çok ciddiye almaması, gelip geçici bir durum olarak görmesi veya çocuğun bu davranışlarının zeka belirtisi olarak görmesi. ‘’(Ö6)

Ailesel nedenlerin çocukta zorbalık davranışlarına sebep olduğunu düşünen öğretmenlerden bazıları ise düşüncelerini şu şekilde ifade etmişlerdir.

“...Büyüklerle iletişim kopukluğundan dolayı çocuk kendini böyle ifade ediyor bence. En büyük sebep ailesel faktörler diye düşünüyorum. Çiftin kendi arasındaki problemler çocuğa yansıyor. Çocuk sıkıntısını bu şekilde anlatmaya çalışıyor. Mesela büyükleri kendini dinlemiyorsa, birkaç defa çaba gösteriyor kendini fark ettirmek için zorbalığa başvuruyor. ‘’(Ö8)

“Aile ortamı huzurlu olmayan çocuklar bunu yapıyor. Anne baba sürekli kavga ediyorsa, çocukla vakit geçirmiyorlarsa.’’ (Ö1)

“Sosyo ekonomik olarak düşük seviyede bir bölgedeyiz. Burada boşanmalar çok yüksek, tek ebeveynlik çok yüksek, ya da çok eşli babalarda var. Kalabalık ailede kendini göstermek daha zor. Anneanne var, babaanne var herkes var, evde bir şey istiyor çocuk

şiddet oluyor. Ailelerin bize bildirdikleri şöyle; çocuğun olumsuz davranışlarına dayanamıyoruz, şiddet uyguluyoruz. Çocuğun da gelip okulda bu davranışları arkadaşlarına uyguladıklarını bilmiyorlar. Bazen de aile onaylıyor çocuğunu “ vur oğlum” veya “aferin sana “ gibi cümlelerle pekiştiriyorlar çocuğun saldırgan davranışlarını. “ (Ö9)

3.6.2. Bakım veren kişiden kaynaklı nedenler

Çizelge 3.7.’de zorbaca davranışların bakım verenlerden kaynaklı nedenlerine yönelik, bakım veren kişilerin çocuklarda zorbalık davranışlarında bulunmasına etkisini belirlemek için “ Çocukların zorbaca davranışlar göstermesinde bakım verenlerin rolü nedir?” sorusuna yönelik öğretmen görüşleri yer almaktadır.

Çizelge 3.7. Bakım veren kişilerden kaynaklı nedenler

TEMA: Bakım verenlerden kaynaklı nedenler	
Kategoriler ve Kodlar	Frekans
Büyük anne- Büyük baba	
Tutarsız kurallar	5
Kuralların esnetilmesi	3
Çocuğun şımartılması	3
Çocuğu sahiplenme	1
Toplam	12
Bakıcı	
Duygusal yetersizlik	6
Sorunları çocuğa yansıtma	2
Kuralları uygulamama	2
Düşük eğitim seviyesi	1
Kendi kültürüne göre yetiştirme	1
Toplam	12

Çizelge 3.7.’de bakım veren kişilerin zorbalık davranışlarına olan etkisini belirlemek amacıyla araştırmacının öğretmen görüşlerinden elde ettiği verilerin içerik analizi bulunmaktadır. Çizelge 3.7.’yi incelediğimizde “Bakım verenlerden kaynaklı nedenler teması oluşturulmuş ve bu tema altında eşit frekans sıklığına sahip olan “Anneanne veya babaanne (f=12) ” ve “Bakıcı (f=12)” kategorileri oluşturulmuştur.

Anneanne veya babaanne kategorisinde ‘‘tutarsız kurallar, kuralların uygulanmaması, çocuğun şımartılması ve çocuğun sahiplenilmesi’’ kodları oluşturulmuştur. Bakıcı kategorisinde ise ‘‘duygusal yetersizlik, sorunlarını çocuğa yansıtma, kuralları uygulamama, düşük eğitim seviyesi, kendi kültürüne göre yetiştirme’’ kodları oluşturulmuştur.

Bazı öğretmenler bakım veren kişilerin çocuğun zorbalık davranışlarındaki etkisini şu şekilde belirtmişlerdir.

‘‘Bakım verenlerin etkisi mutlaka var. Anne babanın kuralları çerçevesinde yetiştirememek, aile büyükleri farklı yaklaşıyor çocuklara, evde uygulanan kuralların dışına çıkıyorlar. Çocuk çatışma yaşıyor. Bakım verenin bakıcı olması durumunda dokunma ve sevgi eksikliği göstermesi çocukta duygusal boşluk oluşturuyor.’’ (Ö14)

‘‘Bakım verenler bu bölgede genellikle birlikte yaşıyorlar. Anne babanın kural koyması burada çok zor, çünkü çok kalabalık yaşıyorlar. Kuralların delinmesi çok kolay burada.’’ (Ö9)

‘‘Çocuk anne babayla vakit geçirmek istiyor, bütün gün bakıcıyla vakit geçirmek istemiyor diye öfke duyuyor. Bakıcının eğitim seviyesi çok önemli oluyor. Bakıcının çocuğu kendi kültürüne göre yetiştirmesi sebep olabiliyor’’ (Ö10)

‘‘Bakım veren büyükanne büyükbabaysa çocuğun her isteğini yerine getiriyorlar, bakıcıysa çocuğu pek fazla umursamıyor ve ilgisizlik oluyor, iki türlüde problem olabiliyor.’’ (Ö8)

‘‘Bakım verenlerin tutarlı davranmaması mesela, çocuğu çok fazla şımartma, anne babanın kararlarının bakım veren kişiler tarafından uygulanmaması veya yanlış uygulanması. Var olan bir kuralın yıkılması çocukta çatışma yaratıyor.’’ (Ö3)

‘‘Ailede bakım veren kişilerin büyükanne büyükbaba olması durumu biraz zorlaştırıyor. Çünkü bu kişiler çocukları çok sahipleniyorlar. Ebeveyn ve büyükler arasında çatışma oluyor. Büyükler çocuğun her istediğini yaparak şımartıyorlar ve çocuğun bocalamasına sebep oluyor’’ (Ö2)

3.6.3. Medyadan kaynaklı nedenler

Çizelge 3.8.'de zorbaca davranışların nedenlerine yönelik öğretmen görüşlerinden elde edilen verilerin analizi bulunmaktadır. Araştırmacı “ Çocukların zorbaca davranışlarda bulunmasına medyanın etkisi nedir? sorusunu yöneltmiştir.

Çizelge 3.8. Medyadan kaynaklı nedenler

TEMA: Medyadan kaynaklı nedenler	
Kategoriler ve Kodlar	Frekans
Çocuğa etkisi	
Hayalle gerçeği karıştırma	5
Farklı değer yargıları oluşturma	5
Kahraman rolüne bürünme	3
Güven eksikliği	3
Ruhsal sağlığın bozulması	3
Model alma	3
Güç kazanma isteği	3
Sosyal izolasyon	2
İletişim yeteneksizliği	2
Gizil öğrenme	2
Reklamda gördüğü şeyleri isteme	2
Duyguların körelmesi	1
İfade güçlüğü	1
Toplam	35

Çizelge 3.8. incelendiğinde, çocukların zorbalık davranışlarında “ Medyanın etkisi ” teması oluşturulmuştur. Bu tema altında “Çocuğa etkisi (f=35) ” kategorisine ulaşılmıştır. Oluşturulan kodlar ise “*hayalle gerçeği karıştırma, farklı değer yargıları oluşturma, kahraman rolüne bürünme, güven eksikliği oluşturma, ruhsal sorunlar oluşturma, model alma, güç kazanma isteği, sosyal izolasyon, iletişim yeteneksizliği, gizil öğrenme, reklamlarda gördüğünü isteme, duyguların körelmesi, ifade güçlüğü*” olarak belirlenmiştir.

Öğretmenlerden elde edilen verilere baktığımızda medyanın çocuklar üzerinde olumsuz etkilerinin olduğu, daha çok çocukların yaşlarından kaynaklı olarak hayal dünyalarının geniş olması ve medyanın özellikle bu yönde olumsuz davranışlara sebep olduğu belirtilmektedir. Aynı zamanda çok fazla televizyon seyreden çocukların anti sosyal oldukları ve duygusal küntlük yaşadıkları, iletişim sorunları yaşadıkları

belirtilmektedir. Yine küçük yaş çocuklarının model olarak öğrenme kapasitelerinin çok yüksek olması çocukların olumsuz davranışlar sergilemesinde etken olduğunu belirtmişlerdir. Görüşlerini bu yönde belirten öğretmenlerin ifadeleri şu şekilde olmaktadır.

“Medyanın etkisi şöyle, belli dönemler kritik dönemlerdir. Bu kritik dönemlerde dikkat edilmesi gerekir. Daha çocuğun şiddet nedir, zorbalık nedir bir fikri bile yokken zorbalık içerikli filmler seyrettirilmesi çocuğun ruhsal durumunu olumsuz etkiliyor. Büyükler bu konuda rehber olmuyorlar. Bunların birer hayal ürünü olduğunu çocuğa kavratmak lazım. Günlük hayatta kullanılmaması gerektiği öğretilmiyor. Çocuklar nedenini bilmeden olumsuz davranışlarda bulunuyorlar. Sonraları bu durum alışkanlık haline geliyor. Kendilerini güçlü hissediyorlar.” (Ö3)

“Çok fazla çizgi film seyreden çocuklar çok fazla hayal kuruyorlar ve kendilerini o hayal dünyası içinde hissediyorlar. Süper güçleri olduğunu düşünüyorlar. Haberlerde duyduklarını da hayal dünyasına yansıtıyorlar.” (Ö6)

“Haberlerde gördükleri duydukları şeylerden çok etkileniyorlar. Gündüz yayınlanan magazin programları, şiddet içerikli çizgi filmlerde gerçek dünya ile hayal dünyası arasında bağ kurmaya çalışıyor çocuk. Çizgi filmlerdeki dünyanın gerçek dünya olduğunu düşünüyorlar. Çok televizyon seyreden çocuk anti sosyal oluyor, kendini ifade etmede zorlanıyor. Haberlerde gördüklerinden dolayı çocuklarda güven duygusu yok olmaya başlıyor.” (Ö6)

“Özellikle günümüzde savaşları haberlerden görüyorlar. Bu sadece çocukları değil yetişkinleri bile etkiliyor. Aileler haberleri seyrederken çocukları gözetmek akıllarına bile gelmiyor. Çocuk gördüklerine tam olarak anlam veremiyor, gördüğünü uygulamaya çalışıyor. Çok fazla çizgi film izleyen çocuklar var. Onlarda sosyal açıdan kendilerini ifade edemedikleri için olumsuz etkileniyorlar. Çünkü hep içe dönük, sürekli izliyor, hiç tepki yok, konuşma yok.” (Ö4)

“Medyanın etkisi çok fazla bence, çizgi filmlerden çok etkileniyorlar çocuklar. Ama yetişkinler haberleri seyrederken gizil öğrenme yaşıyorlardır bence. İzlemiyor zannediyoruz ama mutlaka kulak kabartıyordur, öğreniyordur.” (Ö12)

“Medyanın olumsuz yansımaları oluyor. Çocuk çizgi filmlerdeki olumsuz davranışın kötü olduğunu bilmeden yapıyor. Sadece taklit ederek öğreniyor. Çocuk masum. Haberlerde ki olumsuz haberleri duymaları psikolojilerini etkiliyor.” (Ö11)

“Medyanın etkisi şöyle var. Mesela çizgi filmlerde gerçek dışına çıkılıyor biraz, Yani çok güzel olan insanlar çok iyi insanlar, kötü olanlar şişman veya çirkin, kusuru olan çocuk ya da kendini değerli görmeyen çocuk kötü olması gerektiğini düşünüyor. Çocukta farklı değer yargıları oluşuyor. İyiye ulaşmak için her yolu denemeyi hak görüyor. Reklamlarda, çizgi filmlerde süper bir dünya gösteriliyor. Çocukta buna ulaşmak için farklı yollar kullanıyor, zorbalık gibi mesela.” (Ö1)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TARTIŞMA VE YORUM

4.TARTIŞMA VE YORUM

Bu bölümde elde edilen bulguların, daha önce yapılmış olan çalışmalar ve kuramlar ile ilişkisi ele alınarak tartışma ve yorumları yapılmıştır.

4.1. Okul Öncesi Öğretmenlerinin Akran Zorbalığını Tanımlamaya Yönelik Görüşlerinin Tartışılması ve Yorumlanması

Çalışmamın ilk amacı olan, okul öncesi öğretmenlerinin akran zorbalığını tanımlamaya yönelik görüşlerine göre oluşturulan “Akran zorbalığının tanımı” teması altında, öğretmenlerin büyük bir çoğunluğunun akran zorbalığını baskı uygulamak olarak değerlendirdikleri görülmektedir. Baskı uygulamayı fiziksel ve psikolojik baskı uygulama olarak ele aldıkları, iki çeşidinde zorbalık kavramı içinde yer aldığını belirtmişlerdir. Bu görüşleri bildirirken güçlü olan kişinin bunu yöntem olarak kullandığını da eklemişlerdir. Literatür incelendiğinde, akran zorbalığının tanımına yönelik birkaç özelliğin olması gerektiği vurgulanmıştır. Bu özelliklerden güçlü olan kişinin baskın olması, zorbalık uygulanan kişinin bu durumdan rahatsızlık duyması belirtilen özelliklerdendir (Nansel, vd. 2001). Baskın olan kişi sürekli olarak daha güçsüz olanın üzerinde taciz ve eziyet uygulayarak strese neden olmaktadır (Besag, 1989; Olweus, 1991; Roland, 1989; Smith, 1991). Olweus (1993) zorbalık davranışında bulunan kişinin kurban durumunda bulunan çocuktan fiziksel veya psikolojik olarak daha güçlü olduğunu belirtmiştir. Akran zorbalığının tanımı yapılırken özellikle güçlülüğün vurgulanmış olması, öğretmenlerden alınan görüşlerle, bu doğrultuda uyumlu bulunmaktadır. Öğretmenlerin bir kısmı ise zorbalığın tanımını yaparken şiddet olgusu üzerinde durmuşlar, zorbalığı fiziksel, sözel ve duygusal şiddet gösterme olarak değerlendirmişlerdir. Yapılan çalışmalar incelendiğinde, şiddet, saldırganlık ve zorbalığın birbiriyle ilişkili, fakat tanımlarında farklılıklar olduğu görülmektedir. Şiddet ve saldırganlık kavramlarının zorbalık davranışlarıyla fazlaca karıştırıldığı bilinmektedir. Şiddet, içinde öfke, kin, kızgınlık, nefret gibi olumsuz duyguları barındıran bir saldırganlık biçimidir (Köknel, 2000). Birinin diğer bir kişiyi, bir nesne kullanarak yaralaması veya zarar vermesidir (Olweus, 1999). Oysaki zorbalık davranışının altında yatan neden kişinin karşısındaki kişide korku kaygı yaratmak

olduğu ve güdüleyici bir neden olmadan kasıtlı olarak planlandığı belirtilmektedir (Olweus, 1993). Bu açıdan bakıldığında zaman bazı öğretmenlerin zorbalık davranışları ile şiddet kavramını karıştırdıkları ve zorbalığın tanımıyla çeliştiği görülmektedir. Son olarak az sayıdaki öğretmen ise okul öncesi dönemde zorbalık davranışının aslında çocuğun kendini ifade ediş biçimi olarak değerlendirmişlerdir. 3-6 yaş arası çocukların henüz toplumsallaşma yeteneklerinin gelişmediği, iletişim kurmada bazı becerileri kavrayamadıkları, bundan dolayı da çocukların kendilerini ifade etme, anlatma yolu olarak zorbalığı kullandıklarını belirtmişlerdir. Okul öncesinde çocuk akranlarıyla olan ilişkilerini geliştirme çabası ve kişisel isteklerini sosyal ortamda nasıl daha iyi ifade edebileceği ile ilgili deneyim kazanma çabası içindedir (Bradley, 2001; Green ve diğerleri, 2008). Bu çabayı gösterirken uygun bir yöntem bulma arayışı içindedir, deneme yanılma yoluna gidebilir ve bu süreç içinde olumsuz davranışların sonuçları ile karşılaşabilir. Uysal ve Dinçer' de (2012) okul öncesi çocuklarda görülen akran zorbalığı ile ilgili araştırmalarında, okul öncesi dönemde bulunan çocukların aslında daha uygun bir yöntem bilmediklerinden dolayı zorbaca değerlendirilecek davranışlarda bulduklarını belirtmişlerdir. Bu akran zorbalığının tanımını kendini ifade yolu olarak belirten öğretmenlerin görüşleri ile uyumaktadır. Genel olarak değerlendirildiğinde öğretmenlerin zorbalığın tanımına yönelik düşünceleri literatürle doğru orantıdır. Fakat okul öncesi dönem söz konusu olduğunda ve bu yaş gurubunun gelişim özellikleri dikkate alındığında, çocukların henüz iletişim becerilerinin gelişmemesinden, kendini ifade etme yöntemi veya çocuğun duygularını, düşüncelerini, isteklerini anlatma yolu olarak değerlendirilebileceği düşüncesi daha baskın görülebilir.

4.2. Zorbalığın çeşidini belirlemeye yönelik öğretmen görüşlerinin tartışılması ve yorumlanması

Bu araştırmanın ikinci amacı olan okul öncesi dönemde görülen akran zorbalığının çeşitlerine yönelik öğretmen görüşlerinin analizi sonucunda “Okul öncesinde zorbalık çeşitleri” teması oluşturulmuştur. Çalışmaya katılan öğretmenlerin görüşlerine göre zorbalık çeşitleri fiziksel, sözel ve duygusal olarak üç gruba ayırmışlardır. Araştırmalara bakıldığında zorbalık türleri ile ilgili farklı fikirler vardır. Cornell ve Bandyopadhyay (2009) ve Perren'e (2000) göre zorbalık davranışlarının çeşitleri fiziksel, sözel ve sözel olmayan olarak ayrılmakta ve bu olumsuz hareketlerin doğrudan ve dolaylı çeşitleri

bulunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında öğretmen görüşlerinin literatürle çok benzerlik taşıdığı görülmektedir. Çalışmaya katılan öğretmenlerin fiziksel ve sözel olarak olumsuz değerlendirebileceğimiz davranışları; doğrudan yapılan zorbalık türleri, duygusal zorbalığı; dolaylı zorbalık türleri olarak değerlendirdikleri söylenebilir. Bu görüşü destekler nitelikte olabileceğini düşündüren bazı çalışmalar vardır. Sharp ve Smith' e (2003) göre zorbalık fiziksel, sözel ve dolaylı olarak çeşitlere ayrılmıştır. Nicolaides, Toda ve Smith' e (2002) göre ise zorbalık çeşitleri fiziksel, sözel ya da psikolojik saldırı şeklinde olabilmektedir.

Bu konuyla ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde, okul öncesindeki fiziksel zorbalık olarak görülen zorbalık davranışlarının vurma, tokat atma, çimdikleme, saçını çekme gibi hareketler olduğu, sözel zorbalık davranışlarının yine küçümseyici sözler, alay etme, dalga geçme, kötü söz söyleme olarak belirlendiği görülmektedir (Uysal,2011; Olweus, 2005; Espelage ve Swearer,2003). Bu bulgular; bu çalışmaya katılan öğretmen görüşleriyle paralellik göstermektedir. Eliot (1997) duygusal zorbalık olarak değerlendirdiği davranışları konuşmama, dışlama, yalnız bırakma, gruptan dışlama olarak belirtmiştir. Bu çalışmadaki öğretmen görüşleri de bu grupta ile tutarlık göstermektedir. Bu çalışmada dikkati çeken çocukların yaşları büyüdükçe duygusal zorbalık davranışlarının artmasıdır. Öğretmenler üç yaşlarda, çocukların daha çok fiziksel zorbalık yoluna başvurduklarını, yaş büyüdükçe duygusal gelişimlerini tamamlamaya başlayan çocukların bazı stratejileri öğrenerek psikolojik zorbalık yapmaya başladıkları yönünde görüş belirtmişlerdir. 3-6 yaş arası çocuklarda duygusal gelişimlerinin temellerini oluşturan empati kurabilme, kendinin ve başkalarının duygularını anlayabilme, bir gruba dahil olma, sözlü veya sözsüz sağlıklı iletişim kurabilme gibi özellikleri kazandıkça bu alandaki yetkinliklerini kullandıkları dikkat çekmektedir. Buradan yola çıkarak zorbalık yapan çocukların davranışları sosyal bilişsel teori yaklaşımıyla açıklanabilir. Hem dışarıdan alınan uyarıların; model alma, ödüllendirmeler, pekiştireçler; hem de sosyal durumlara ait bilişsel anlam yükleme, düşünme tarzı, inandığı şeyler çocukların davranışlarında etkili olduğu bilinmektedir.

4.3. Akran Zorbalığında Cinsiyet Faktörünün Etkisine Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Tartışılması ve Yorumlanması

Görüşmeye katılan öğretmenlerin akran zorbalığında cinsiyetin etkisini nasıl değerlendirdiklerine ait görüşlerinin incelenmesi sonucunda; öğretmenler erkek ve kız

çocuklarının farklı kişilik özellikleri olduğunu, bu farklılıkların akran zorbalığında önemli bir rol oynadığını ifade etmişlerdir. Örneğin, birçok öğretmen erkek çocukların daha hareketli, daha dışa dönük, iç dünyalarını daha çok göstermeye eğilimli olduklarını, bu durumda çocukların davranışlarına yansıdığını söylemişlerdir. Bu hareketli yapılarından ve duygularını dışa vurmada daha belirgin özelliklere sahip olmalarından dolayı özellikle fiziksel zorbalık çeşitlerini kız çocuklarına göre fazlaca gösterdiklerini belirtmişlerdir. Kız çocuklarının ise daha sakin bir yapıda olduklarını, duygularını kontrol etmede daha başarılı olduklarını ve kendilerini, isteklerini ifade etmede erkeklere oranla başarılı olduklarını belirtmişlerdir. Bu durumda kız çocukların zorbalık çeşitlerinde farklılık yarattığını ortaya koymuşlardır.

Kız çocuklarının daha stratejik düşünme yetilerinin olduğunu, bunun sonucunda kız çocuklarında duygusal zorbalık davranışlarının daha fazla olduğunu belirtmişlerdir. Yapılan bazı çalışmalarda kız çocukların da erkekler kadar zorbalık davranışlarında bulunduğunu göstermektedir (Crick ve Grotpeter, 1995; Coie ve diğerleri, 2009). Kız çocuklarında zorbalık davranışlarının daha çok evcilik oynarken rol paylaşımında ortaya çıktığını belirtmişlerdir. Kızların daha sakin bir yapıda olduklarından dolayı mağdur durumda olma ihtimallerinin yüksek olduğu ifade edilmiştir. Thorne'e (1993) yaptığı çalışmada okul öncesinde zorbalık davranışlarında cinsiyet farklarının olmadığını belirtmiştir. Bu çalışmada da erkek ve kız çocukların aslında eşit düzeyde zorbalık davranışlarında buldukları, sadece zorbalık çeşitleri açısından farklılık yaşandığı bulgularına ulaşılmıştır. Zorbalık konusunda cinsiyetin etkisini inceleyen çalışmalara bakıldığında pek çoğunun da hem erkek çocukların zorbalık davranışlarını kız çocuklara oranla daha fazla gösterdikleri, hem de fiziksel zorbalık davranışlarının diğer zorbalık türlerinden daha fazla gösterdikleri rapor edilmiştir (Pellegrini, 1999; Perren ve Hornung, 2005; Rigby,2005). Bu bulgu başka çalışmalarda da görülmektedir. Pepler ve Craig (2000) erkeklerin fiziksel zorbalığı daha çok uyguladıklarını, kız çocukların ise zorbalık davranışlarını gösterirken daha incelikli yöntemler kullandıklarını ve dışlama gibi, dedikodu yaymak gibi davranışlarda bulduklarını rapor etmişlerdir. Erkeklerin fiziksel zarar verme niyetlerinin olduğu, bunun sonucu olarak fiziksel zorbalığı tercih ettiği, bunun aksi olarak kız çocuklarının psikolojik zarar vermek maksadıyla dolaylı yollardan gerçekleştirilen zorbalık yollarını tercih ettikleri sonuçlarına ulaşılmıştır (Bjorkvist ve diğ., 1992). Bu sonuçlar göz önüne alındığında bu çalışmaya katılan öğretmenlerin görüşlerinin tutarlılık gösterdiği söylenebilir.

Cinsiyet faktörünün ne derece etken olduğuna yönelik araştırmanın bu bölümünde öğretmenler, erkek çocuklarında zorbalık davranışlarının daha baskın ve belirgin derecede görülmesinin nedenleri olarak Türk kültürü, örf ve adetler, ailenin çocuğu yetiştirme tutumları olduğunu belirtmektedirler. Türk kültürünün getirdiği bir gelenekle, erkek çocuklarına daha fazla önem verilmesi, erkek çocukların fazla şımartılması, özellikle zorbalık davranışlarının bir güç göstergesi olarak değerlendirilmesi, erkek olmanın gerektirdiği bir özellik olarak görülüp bu yönde desteklenmesi ve ataerkil bir toplumun özelliklerini taşıyan ailelerin çok olması, erkek çocuklarında zorbalık davranışlarının özellikle fiziksel zorbalık davranışlarının belirgin yaşanmasında etkili olduğu söylenebilir.

4.4. Zorbalık Davranışını Uygulayan ve Zorbalık Davranışlarına Maruz Kalan Çocukların Özelliklerini Belirlemeye Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Tartışılması ve Yorumlanması

4.4.1. Zorbalık davranışını uygulayan çocukların özelliklerinin tartışılması ve yorumlanması

Araştırmaya katılan öğretmenlerden elde edilen veriler sonucunda zorbaca davranışlarda bulunan çocukların özellikleri kişisel ve ailesel olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Öğretmenler, zorba çocuklarda görülen en belirgin kişisel özelliğin, kendilerini ifade etme zorluğu olduğu görüşündedirler. Dikkati çeken bu görüş, okul öncesinde akran zorbalığı tanımı yapılırken de özellikle vurgulanan bir durumdur. Bu sonuç bizi 3-6 yaş aralığında olan çocuğun, kendini anlatmakta yetersiz olduğunu hissettiğinde ve kendini anlatamadığında zorbalık davranışlarına başvurarak kendini anlatmaya çalıştığı düşüncesine götürmektedir. Bu durumda akran zorbalığının tanımında yer alan ‘‘amacın karşıdaki kişiye zarar vermek’’ olduğu düşüncesinin aksini göstermektedir. Okul öncesi yaş aralığında olan çocukların dil gelişimiyle birlikte fiziksel zorbalıktan sözel zorbalığa geçiş olduğu gibi, yine çocuğun dil gelişimi arttıkça sorunlar karşısında daha uzlaşmacı çözümler üretildiği görüşü savunulmaktadır (Ladd, Kochenderfer-Ladd, ve Coleman, 1996). Bu bulgu, bu araştırmanın sonuçlarını destekler niteliktedir.

Zorbalık davranışı gösteren çocukların kişisel özelliklerinden ikinci sırada belirtilen özellik ise özgüven eksikliğidir. Öğretmenler çocukların yeteri kadar sevgi, ilgi görmemelerinden kaynaklı olabileceğini savunmaktadırlar. Çocukların bu duygu eksikliğini zorbalık davranışlarında bulunarak ve güç kazanma yoluyla gidermeye çalıştıkları söylenebilir. Uysal ve Dinçer (2012) çalışmalarında zorba çocukların kurbanları yıpratıcı davranışlar sergileyerek, kendilerini olduğundan daha güçlü hissetmelerini sağladığı için bu davranışları göstermeye devam ettiklerini belirtmişlerdir.

Daha sonraki sırada yer alan özellik zorba çocukların liderlik ruhu taşımalarıdır. Liderlik özelliği göstermenin olumlu yanlarının olabildiği gibi bazı çocukların bu özelliklerini olumsuz davranışları sergilemede kullandıkları belirtilmektedir. Bu özelliğe sahip çocukların doğru yönlendirilmediği için zorbalık davranışları sergiledikleri savunulabilir. Akduman (2012) okul öncesinde akran zorbalığını incelediği çalışmada, bu dönem çocukların özellikle oyun kurma sırasında lider olmak istedikleri için zorbalık davranışlarına başvurdukları bulgusuna ulaşmıştır. Zihin kuramına göre değerlendirme yaparsak, zorba çocuklar, zorbalık davranışlarında bulunmayan çocuklara göre psikolojik olarak daha güçlüdürler (Juvonen, Graham ve Schuster, 2003). Çünkü zorba çocuk bu davranışları sergilerken kazançlı çıkacağı durumları çok iyi hesaplamaktadır. Arkadaşları az olan çocukları hedefleyerek ne kadar güçlü olduklarını kanıtlamak gibi amaçları vardır (Pellegrini ve Long, 2004).

Çalışmamızda zorbalık davranışları sergileyen çocukların diğer kişisel özelliklerine bakıldığında sırasıyla “sevgi eksikliği hisseden, kendini değerli görmeyen, hareketli, kıskanç, çok tv seyreden, hırçın agresif, dikkati dağınık, sabırsız, bencil, meraklı, yaratıcı” özelliklere sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Literatür incelendiğinde okul öncesi dönemde zorba çocukların mizaç özellikleriyle ilgili pek fazla çalışmaya rastlanmamaktadır. Gökler’e (2009) göre zorbalar genellikle çabuk öfkelenen, otokontrolü düşük, dürtüsel davranan, başkaları üzerinde hakimiyet kurmaya ihtiyaç duyan kişiler olarak bilinmektedir (Olweus, 1993). Bu çalışmanın bulgularıyla kısmen benzerlikler olsa da, tartışmaya açık bırakılmıştır.

Zorba çocukların ailesel özelliklerine baktığımızda sırasıyla “ailesinde şiddet davranışları bulunan, kaliteli vakit geçirilmeyen, çok şımartılan, kalabalık aile ortamında büyüyen, ailesel problemler yaşayan, baskıcı anne-baba tutumu, anne babanın ayrılığı”

gibi faktörlerin olduğu görülmüştür. Bu sonuçlar bize çocuğun zorbalık davranışlarında aile özelliklerinin de çok önemli bir faktör olduğunu göstermektedir. Aile etkenine değinen çalışmalara bakıldığında zorba çocukların aile işlevlerinde sorun olduğu, ebeveyn tarafından şiddete maruz kaldıkları, fiziksel cezaların uygulandığı görülmektedir (Baldry, 2003). Yine ayrı bir çalışmada aile içinde disiplin yöntemi olarak şiddetin kullanıldığı, reddedici aile veya aşırı hoşgörülü aile içinden büyüyen çocukların zorbalık davranışlarında buldukları belirlenmiştir (Floyd, 1985). Ayrıca ailede problemlili ilişkiler, evlilik sorunları görülmektedir (Oliver, Oaks ve Hoover, 1994). Bu çalışmamın bulgularıyla paralellik gösteren bu sonuçlar aslında çocukları zorbalık davranışlarına iten dışsal nedenlerinde olduğu, ailenin yanlış davranışlarının veya aile problemlerinin çocuğu bu yönde etkilediği sonucuna götürmektedir. Dikkat edildiğinde aslında çocukların aile içinde kurban konumunda oldukları, bu duygularını bastırmak amaçlı veya kendilerini daha güçlü hissetmek veya varlıklarını kabul ettirmek adına başkalarının üzerinde hakimiyet kurma amaçlarının olduğu da düşünülebilir.

4.4.2. Zorbalık davranışlarına maruz kalan çocukların özelliklerinin tartışılması ve yorumlanması

Çalışmaya katılan öğretmen görüşleri sonucunda kurban durumunda olan çocukların özellikleri kişisel özellikler ve İlişkisel özellikler olarak ele alınmıştır. Kişisel özellikler, sırasıyla sakın, içe kapanık, özgüven eksikliği, pasif, sosyal olmayan, güçsüz, ifade yetersizliği, fiziksel kusuru olan, akıllı uslu, duygusal ve çekingen özellikler olarak belirlenmiştir. Elde ettiğimiz bulguları değerlendirdiğimizde kurban durumunda olan çocukların çok sessiz, sakın, içe kapanık bir yapıya sahip oldukları görülmektedir. Özgüven eksikliğinin sebebi olarak bu çocukların kendilerini savunabilecek yeterliliklerinin olmaması sebep olarak gösterilebilir. Kurban çocuklar kendilerine zorbalık yapan çocuklarla karşılaştıklarında kendilerini savunamamaktadır (Gökler, 2009; Hawkins, Pepler ve Craig, 2001). Zorbalığın tanımını tekrar hatırlayacak olursak “güçlü olan birinin güçsüz olan birisi üzerinde hakimiyet kurması” olarak özetleyebiliriz. Zorba olan çocuğun kendisine hedef seçerken karşısındaki kişinin zayıf özelliklerinin olmasına dikkat ettiği görülmektedir. Yine zihin kuramında da zorba olan çocuk hedef olarak belirlediği kişinin zayıf özelliklerinin olmasına dikkat etmektedir. Bu konudaki çalışmalara bakıldığında genellikle benzer sonuçlar ortaya konmuştur. Öğretmen görüşmelerinin incelendiği bir

çalışmada kurban çocukların fiziksel kusurlarının olduğu, sosyal yeteneklerinin zayıf olduğu, güçsüz gördükleri belirlenmiştir (Kartal, 2009). Başka bir çalışmada sosyal çevreyle uyum gösterememek, fiziksel açıdan beğenilmemek, kolay sinirlenmek, duygusal özelliklerinin baskın olması, başarılı bir öğrenci olmak zorbalığa uğrama nedeni olarak belirtilmiştir (Hoover, Oliver ve Hazler, 1992). Bizim araştırmamız bu çalışmayla uyumlu bir bakış açısı oluşturmaktadır.

İlişkisel özelliklere baktığımızda evde baskı gören, bir gruba ait olma ihtiyacı hisseden, korumacı bir aileye sahip olan, kendini ispatlayamamış, sevgi ilgi görmeyen gibi faktörler ortaya çıkmıştır. Genel olarak değerlendirdiğimizde kurban durumunda olan çocukların evde, aile yaşamlarında duygusal bir doyuma ulaşamadıkları dikkat çekmektedir. Öğretmen görüşmeleri derinlemesine incelendiğinde, daha çok kurban çocukların bir gruba veya bir topluluğa ait olma ihtiyaçlarının belirgin olduğu, bunu aile yaşamlarında göremedikleri özellikle belirtmiştir. Evde varlıklarının farkına varılmayan, söz hakları olmayan, sevgi ilgi ihtiyaçları karşılanmayan veya çok korumacı ailelerde büyüyen çocukların kendilerini yetersiz hissettikleri sonucuna ulaşılabilir. Başka bir sebep olarak ise çocukların, Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarjisinde yer alan, temel ihtiyaçlardan birisini oluşturan "ait olma" duygusunu yaşamak için bazı durumlarda kurban olmayı tercih ettiği düşünülebilir. Kurban özelliklerinin içedönük, çekinik kişilik özelliği gösteren (Gökler, 2009; Kartal ve Bilgin, 2007), daha güçsüz veya zayıf, psikolojik zayıflık yaşayan çocuklar oldukları belirtilmiştir (Smith ve Monks, 2008). Akranlarından fiziksel anlamda daha zayıf, uzun, kepçe kulaklı, öğrenme güçlüğü yaşayan, özel bir gereksinimi olan çocuklar daha fazla kurban durumunda olmaktadır (Uysal ve Dinçer, 2012). Kurbanların toplumsal ve duygusal uyum sağlamada sorun yaşadıkları, arkadaş edinme becerilerinin olmadığı, iletişim kurma sorunu yaşadıkları belirlenmiştir (Nansel, vd.2001).

4.5. Zorbaca Davranışların Nedenlerine Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Tartışılması ve Yorumlanması

4.5.1. Ebeveyn tutum ve davranışlarından kaynaklı nedenlerin tartışılması ve yorumlanması

Araştırmanın zorbalık davranışlarının ebeveyn tutum ve davranışlarından kaynaklı nedenlerini araştırmaya yönelik olan bu bölümünde öğretmenlerden elde edilen verilerin analizine göre yanlış tutumlar ve ailesel faktörler şeklinde iki kategori ortaya çıkmaktadır. Ailenin yanlış tutumlarına yönelik olan birinci kategoride çocuğun şımartılması, tutarsız söz ve davranışlar, duyguların önemsenmemesi, uygulanan şiddet, zorbaca davranışların onay görmesi, sabırsız davranmak, yetersiz ödüllendirme, yetersiz ilgi ve ilgi, kaliteli vakit geçirmemek, empati duygusu geliştirmemek, duygusal yoksunluk, gerçek olmayan ilgi gösterme, katı kuralların konması, doğrunun öğretilmemesi, aşırı korumacı tutum, baskıcı tutum yer almaktadır. (Beane, 2005; Byrne, 1995; Çetinkaya, Nur, Ayvaz, Özdemir ve Kavakçı, 2009; Smith ve Myron-Wilson, 1998) yaptıkları çalışmalarda da aynı sonuçlar görülmektedir. Öğretmenlerin belirttiği diğer bazı özellikler ise çocuğu sürekli eleştirmek, çocuğun kapasitesinin üstünde beklenti, çocuğu yeteri kadar açık havaya çıkarmamak olarak belirlenmiştir. Elde edilen maddeleri tartışmaya açtığımızda öğretmenler ilk sırada çocuğun şımartılmasının zorbalık davranışına neden olduğunu belirtmektedirler. Bunun sebebi olarak evde her istediğini elde eden çocuğun doyumsuzluk yaşadığı, okulda da arkadaşlarının da ailesi gibi davranması gerektiğini düşünmesine yol açtığı söylenebilir. Okulda istekleri karşılanmayan çocuğun bu doğrultuda dürtü ve isteklerini engelleyemediği veya öz düzenleme yapamadığı düşünülebilir. Öğretmenlerin ifadeleri değerlendirildiğinde genellikle çalışan anne ve babaların gösteremedikleri ilgiyi, çocuğun her istediğini karşılayarak giderdiği yönündedir. Bu da çocukta bir duygusal boşluk oluşmasına sebep oluyor olabilir. Ailelerin yaptıkları yanlış tutumlardan diğeri ise tutarsız söz ve davranışlardır. Hem tek bir ebeveynin gösterdiği tutarsızlıklar, hem de iki ebeveynin koyduğu kurallar arasındaki tutarsızlıklar çocuğun iç dünyasında bir çatışma oluşmasına yol açabilir. Çocuk doğru olanın hangisi olduğuna karar verememekte, sonraları kendisi de istediği gibi kuralları değiştirme hakkına sahip olduğu düşüncesine kapılabilmektedir. Çocuğun duygularına önem vermemek, sabırsız davranmak, yetersiz ödüllendirme, temel ihtiyaçlardan biri olan ilgi ve sevgiyi vermemek, çocukla kaliteli vakit geçirmemek,(Beane, 2008) olumlu davranışların ödülle pekiştirilmemesi gibi faktörler çocuğun benlik duygusuna (Gökler, 2009) zarar verdiği düşünülmektedir. Baskıcı bir tutum sergilemek, çok katı kurallar konması veya çocuğun (Çetinkaya, Nur, Ayvaz, Özdemir ve Kavakçı, 2009) henüz yeterlilik kazanmadığı alanlarda başarılı olmasını beklemenin çocukta bir yetersizlik duygusunun oluşmasına yol açtığı, bundan dolayı da özgüven eksikliği yaşadığı, bu eksikliği akranlarına zorbalık yaparak gidermeye çalıştığı, var oluşunu bu yönde

kanıtlamaya çalıştığı tahmin edilebilir. Bu konuyla ilgili yapılmış diğer çalışmalara baktığımızda üzerinde çokça durulmayan bir özellik dikkati çekmektedir. “Çocuğun açık havaya çok fazla çıkarılmaması” öğretmenlerin bazılarına göre en önemli faktörlerden biridir. Çünkü çocuğun içinde bir potansiyelle dünyaya geldiği, bu potansiyelin ne olduğunu ancak küçük yaşlarda doğayla baş başa kaldığında bulabileceği yönünde görüş bildirilmiştir. Bunun dışında çocukların açık havaya çıkarılmasının saldırganlık dürtülerini yaşatıp yok edebileceği yönünde görüşler vardır. Freud, Lorenz ve Darwin ‘in açıkladığı biyolojik ve evrimsel teoriye göre değerlendirdiğimizde; kişilerin doğuştan sahip oldukları saldırganlık dürtüleri olduğu fakat psikanalitik teoriye göre bu dürtünün temel ihtiyaçlar olan açlık, susuzluk gibi bir içgüdü olduğu ve bu dürtünün doyurulması gerektiği yönünde inançlar vardır. Freud’un belirttiği gibi, doğuştan sahip olduğumuz saldırganlık dürtüsünün yıkıcı bir yönünün olduğu düşünülürse çocuklar doğada bu içgüdüsel dürtülerini yaşayıp yok edebilirler diye akıl yürütebiliriz. Bu açıdan bakıldığında ve çocukları uzun süre gözlemlene imkanına sahip olan öğretmenlerin; doğayla baş başa daha çok vakit geçiren çocukların daha sakin yapıda oldukları görüşü pekişmektedir. Çocuğun içinde yaşadığı duygusal çatışmaları doğada daha çok vakit geçirerek yok edebildiği görüşüne varılabilir. Darwin ve Lorenz’in öncülüğünü yaptığı evrimsel teoriye göre ise saldırganlığın yine doğuştan getirilen bir içgüdü olduğu fakat psikanalitik teorinin tersine, saldırganlığın hayatta kalmak için gerekli olduğu görüşü savunulmaktadır. Yine psikanalitik bakış açısının tersine saldırganlığın yıkıcı özelliği olmadığı, yapıcı özelliği olduğu savunulmaktadır. Bu yargı çocukların saldırgan davranışlarını aslında güçlü olduğunu göstermek için veya hayatta kendine sağlam temeller kurmak için yaptığını düşündürmektedir. (Çetinkaya, 1991) saldırganlık davranışları türün devam etmesi ve çevreye adaptasyon için gerekli olduğu belirtilmiştir. Lorenz bu dürtünün sürekli doyurulması gerektiğini belirtmiştir. Doğada bulunan kaynakların çeşitliği düşünülürse çocuklar bu dürtülerini sürekli tatmin etme imkanına sahip olabilirler.

Ailesel faktörlere değindiğimizde aile içi şiddet, babanın egemenliği, iletişim sorunları, tek ebeveynlik, çok eşli baba, kalabalık aile ortamı faktörlerine ulaşılmıştır. Aile içinde yaşanan sorunların çocuğa yansması, çocuğun agresif, saldırgan davranışlar göstermesine sebep olmaktadır. Aile içinde yaşanan şiddet olaylarına çocuğun şahit olması çocuğu ruhsal sorunlara sürüklemektedir. Okul öncesi dönem çocukları “model alma”

yoluyla bu davranışları sergilemeye başlayacak ve çocukta bu davranışların normal iletişim yolu olduğu düşüncesi oluşacaktır.

Sosyal bilişsel öğrenme kuramı, çocukların saldırgan davranışlarında model alma ve özdeşim kurma metotlarını kullandığını, bunun yanında oluşturulan şemaların çocuğun davranışlarını yönlendirdiği görüşünü savunur. Bu kurama göre; eğer çocuk özellikle kritik gelişim dönemlerinde saldırganlık davranışlarına yönelik olumlu şemalar oluşturduysa, ileriki yaşamlarında bu şemaları kullanma eğilimindedir (Eron, 1994; akt. Karakuş, 2008). Adı Bandura ile anılan sosyal öğrenmeye göre saldırganlık dış etmenlerin etkisiyle “koşullanmalar, ödül ve cezalarla” şekillenmektedir. Sosyal öğrenme kuramı da “evrimsel ve biyolojik” teorilerin öne sürdüğü gibi saldırganlığı insanın doğasının bir parçası olarak kabul eder; fakat doğuştan getirilen bu hislerin dış etmenlerce şekillendiğini savunur (Ünlü, 2004). Bu kurama göre elde edilen bulgular değerlendirildiğinde aile içinde yaşanan şiddet olaylarının veya çocuğa uygulanan şiddet davranışlarının çocuğun şemalar oluşturmasında ve bunu sosyal ilişkilerinde kullanmasında etkili olacaktır.

Ayrıca öğretmenlerin görüşlerine bakılırsa özellikle düşük sosyo-ekonomik bölgelerde kalabalık aile ortamlarında büyüyen çocukların çok fazla ilgi ve alaka görmediği, çocuğun kendini yalnız hissettiği, ayrıca kalabalık ailelerde olumsuz rol alabilecekleri kişi sayısının fazla olması çocuğu olumsuz davranışlara yönlendirmektedir. Çocuğun ayrılık aşamasında olan ailelerin tartışmalarına maruz kalması ve sonucunda tek ebeveynle birlikte yaşamak zorunda olması da çocukta olumsuz şemalar oluşturacaktır.

4.5.2. Bakım verenlerden kaynaklı nedenlerin tartışılması ve yorumlanması

Zorbalık sebeplerine yönelik, bakım verenlerin etkisi üzerine pek çalışma bulunmamaktadır. Oysaki çocuklar sosyal yetkinliklerini ana babalarıyla veya bakıcı durumundaki kişilerle etkileşim içinde öğrenmeye başlarlar, sonra bu etkileşim içine kardeşler, arkadaşlar ve diğer yetişkinler eklenir ve çocuklarda sosyal yetkinlikler bu şekilde kazanılır (Cartledge ve Milburn, 1980: 51). Öğretmen görüşlerinden elde edilen verilerin analizinde, bakım verenlerden kaynaklı nedenler teması altında iki kategori oluşturulmuştur. Bunlar öncelikle bizim toplumumuzda yaygın görülen büyük anne ve

büyük babaların çocuğa bakmasıdır. İkincisi ise bakıcının çocuğun bakımıyla ilgilidir. Bunlar büyükanne ve büyükbaba tutumu ve bakıcı tutumu olarak ayrılmıştır. Büyük anne ve büyük babanın yanlış tutumları olarak tutarsız kurallar, kuralların esnetilmesi, çocuğun şımartılması, çocuğu sahiplenme olarak belirlenen ana konulardır. Bakıcı tutumu olarak ise duygusal yetersizlik, ilgi sevgi eksikliği, sorunlarını çocuğa yansıtma, kuralları uygulamama, düşük eğitim seviyesi, kendi kültürüne göre yetiştirme ana sorunlar olarak belirlenmiştir. Verileri değerlendirdiğimizde öğretmen görüşlerine göre, her iki kategorinin de yani hem çocuğa aile büyüklerinin bakım vermesi hem de bakıcının bakım vermesi ve her iki grupta bulunan kişilerin yanlış tutumları çocuğu zorbaca davranışlara sürüklemektedir. Büyüklerin çocuğu çok fazla sahiplenmeleri, kendi çocukları gibi görmeleri ebeveynlerin koyduğu kuralları uygulamamasına sebep olmaktadır. Ya da kurallarda çok fazla esnek davranmaları çocukta bir disiplinsizlik yaratmaktadır. Çocuk evde ve çevreden de aynı ilgi ve sevgiyi görmek istemekte ve her istediğini herkese yaptırabileceği düşüncesi oluşabilmektedir. Bakıcının ise bir anne kadar çocuğa sevgi veremeyeceği düşüncesinde olan öğretmenler çocukların duygusal yoksunluk yaşayacağı görüşündedirler. Mazefsky ve Farrel'e (2005) göre, çocuğun erken dönemde bakımını üstlenen kişinin (genellikle anne) çocuğa yönelik temel duygusal tavrı önemlidir.

4.5.3. Medyadan kaynaklı sebeplerin tartışılması ve yorumlanması

Medyadan kaynaklı sebepler konusunda görüşme yapılan öğretmenlerden alınan görüşler doğrultusunda medyanın çocuğa etkisi kategorisindeki faktörler hayalle gerçeği karıştırma, farklı değer yargıları oluşturma, kahraman rolüne bürünme, güven eksikliği, ruhsal sağlığın bozulması, model alma, güç kazanma isteği, sosyal izolasyon, iletişim yetersizliği, gizil öğrenme, reklamlarda gördükleri şeyi istemesi, duyguların körelmesi, ifade güçlüğü olarak belirlenmiştir. Maddeleri değerlendirdiğimizde çocukların çok fazla televizyon, tablet veya bilgisayar karşısında vakit geçirmeleri, yaş ve gelişim dönemlerine uygun olmayan çizgi film, haberler, reklamlar vb. izlemeleri onların yanlış şemalar oluşturmalarına neden olabilir. Çocuklar günlük yaşamda çok fazla olumsuz çevresel uyarılara maruz kalmaktadırlar. İşitsel, görsel medya, tablet, bilgisayar oyunları gibi zararlı alışkanlıklar çocukların duygu ve davranışlarında bazı sorunlar yaşamasına sebep olmaktadır (Sapsağlam, 2015) Çünkü çocuklar sosyal öğrenme kuramında da bahsedildiği

gibi model olarak öğrenme yaşındadırlar. Ön önemlisi çocuklar bu yaşlarda henüz kritik gelişim döneminde olduğundan dolayı hayal dünyaları çok gelişmiştir. Kahraman rolünde olan kişilerle özdeşim kurmaktadır. Onların gösterdikleri kahramanlıkları kendilerinin de yapabileceklerini düşünmektedirler. Çizgi filmlerde kahramanlar güçlü bir yapıya sahiptir. Zorba olan çocukta gücünü hissettirme çabası içinde olduğundan bu dürtüsünü harekete geçirmek isteyebilir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada son zamanlarda Dünyada ve Türkiye’de önemli bir sorun haline gelmeye başlayan akran zorbalığı konusunda öğretmen görüşleri incelenmiştir. Araştırmaya aldığımız yaş grubu 3-6 yaş okul öncesi dönemdir. Bu yaş grubunu hedef almamızın nedeni, 3-6 yaş aralığının kritik bir dönem olarak bilinmesidir; çünkü bu dönemde yaşanan olumsuzluklar çocuğun kişilik gelişimini de olumsuz etkileyecektir. Gelecekte olumlu sosyal ilişkiler kurmanın temelini bu dönemde atıldığı bilinmektedir. Verilen kaliteli eğitimin önemi ve son zamanlarda yapılan araştırmalara göre olumlu sosyal ilişkilerin akademik başarıyı da arttırdığı bilinmektedir. Bu yaş grubu üzerinde yapılan çalışmaların, zorbalık davranışlarına temel oluşturan etmenlerin belirlenmesi açısından önemi yadsınamaz. Okul öncesi dönemdeki çocukların gerek dil gelişimlerini tamamlamamış oldukları, gerekse doğruyu yaşayarak öğrenme süreçleri devam ettiği göz önünde bulundurulursa, bu dönemde çocuklarının kendilerini net olarak ifade etmeleri beklenemez. Çocuk okul öncesi eğitime başladığı andan itibaren aileden sonra en çok öğretmenine güvenir. Duygu ve düşüncelerini onunla paylaşır, bundan dolayı da öğretmenler bu yaş çocuklarının kendilerini ifade etmede önemli bir araçtır. Ayrıca öğretmenlerin günümüzde çok önemli bir toplumsal sorun haline gelmeye başlayan akran zorbalığı hakkındaki görüşleri, bu konuda çözüm üretme açısından önemli bir yönlendirme olacağı kanaatindeyiz. Bizde öğretmenlerin zorbalık konusunda ne düşündüklerini belirlemek için öğretmenlerle niteliksel bir çalışma planladık. Niteliksel çalışmalarda görüşlerden elde edilen bulguların genelleştirilemeyeceği bilgisinden yola çıkarak sadece görüş bildiren öğretmenlerin algılarını yol gösterici bir kaynak olacağı kanaatindeyiz.

Çalışmada, araştırmacı tarafından hazırlanan *akran zorbalığının tanımı, çeşitleri, zorbalık davranışında bulunan ve zorbalığa maruz kalan çocukların özellikleri, cinsiyet faktörü ve sebepleri*’ ni anlamaya yönelik yarı yapılandırılmış soru formu kullanılmıştır.

5.1. Sonuç

1. Zorbalığın tanımı konusunda elde edilen sonuçlara göre öğretmenlerin büyük bir çoğunluğu akran zorbalığını fiziksel ve psikolojik baskı yapmak olarak görmektedirler. Öğretmenler zorbalığın, güçlü olan birinin zayıf olarak değerlendirdiği birisine istediği şeyi yaptırabilmek amacıyla hem güç dengesizliği hem de amaçlı bir davranış olduğunu belirterek saldırganlık ve zorbalık arasındaki ayrımı belirtmişlerdir. Bazı öğretmenler ise çocuğun yaş grubunun bir özelliği olarak zorbalığı sadece kendini ifade etme şekli olarak değerlendirmişlerdir.

2. Öğretmenlerin ifadelerine göre okul öncesi dönemde sırasıyla fiziksel zorbalık, sözel zorbalık ve duygusal zorbalık görülmektedir. Aynı zamanda yaş büyüdükçe çocukların daha fazla strateji öğrenip duygusal zorbalığa yöneldiği sonucuna ulaşılmıştır.

3. Öğretmenlerin akran zorbalığında cinsiyet faktörünün etkileri ile ilgili erkek çocukların daha fazla zorbalık davranışlarında bulunduğu, en çok fiziksel zorbalık uyguladıkları ve bu durumun erkeklerin yapısından, Türk kültürünün etkisinden, ailenin yetiştirme tarzından kaynaklandığı yönünde görüş bildirmişlerdir. Kız çocuklarında ise duygusal zorbalığın daha fazla ve zorbalık davranışının en çok rol paylaşımında yaşandığı sonuçlarına ulaşılmıştır.

4. Zorbalık yapan çocukların kişisel özelliklerinin en başında çocuğun kendini ifade edememesi ve özgüven eksikliği yer almaktadır. Sonraki özellikler ise lider ruhlu, meraklı, yaratıcı olmalarıdır. Zorbalık yapan çocukların ailesel özelliklerine baktığımızda aile içinde şiddet davranışı olması görülmektedir. Ayrıca kaliteli vakit geçirilmeme, kalabalık aile ortamında büyüme, problemlerin çocuğa yansıtılması, baskın anne- baba tutumu, anne babanın ayrılması ailesel özellikler içermektedir.

5. Zorbalık davranışlarına maruz kalan çocukların özelliklerini öğretmenler sırasıyla sakin, içe kapanık, özgüven eksikliği, pasif, sosyal olmayan, güçsüz, ifade yetersizliği, fiziksel kusuru olan, akıllı uslu, duygusal, çekingen olarak belirtmişlerdir. Kurban durumunda olan çocuklarda ilişki özelliklerine bakıldığında sırasıyla evde baskı gören, bir gruba dahil olma ihtiyacı hisseden, korumacı aile tutumu, kendini ispatlayamamış, sevgi ilgi görmeyen çocuklar olarak belirlenmiştir.

6. Zorbalığın ebeveynlerden kaynaklı sebeplerinde öncelikle dikkati çeken sonuç ailenin yanlış tutumudur. Bunlar çocuğun çok şımartılması, tutarsız söz ve davranışlar, çocuğun duygularının önemszenmemesi, çocuğa uygulanan şiddet, zorbaca davranışların onay görmesi, ailenin sabırsız davranışlarının olması, yetersiz ödüllendirme, yetersiz sevgi ve ilgi, empati duygusu geliştirmemek, çocuğun az açık havaya çıkarılmasıdır.

7. Bakım verenlerden kaynaklı sebeplerde, bakım verenlerin aile yakınlarının olması durumunda ebeveynlerle tutarsız kuralların olması, konulan kuralların esnetilmesi, çocuğun şımartılması ve çocuğu sahiplenme gibi sonuçlara varılmıştır. Bakım veren kişinin bir yabancı olması durumunda ise duygusal yetersizlik, ilgi sevgi eksikliği, özel sorunları çocuğa yansıtma, kuralları uygulamama, düşük eğitim seviyesi, kendi kültürüne göre yetiştirme gibi nedenlere ulaşılmıştır.

8. Medyadan kaynaklı nedenlerde ise çocukların çok fazla medyaya maruz kalması, çocuklarda hayalle gerçeği karıştırma, farklı değer yargıları oluşturma, kahraman rolüne bürünme, güç kazanma isteği ile model alma gibi faktörler ön plana çıkmıştır. Çocuğun ruh sağlığının olumsuz etkilenmesi, sosyal izolasyon ve iletişim yetersizliği, ifade güçlüğü, duyguların körelmesi gibi faktörler çocukların zorbalık yapmalarına neden olarak gösterilmektedir.

5.2. Öneriler

5.2.1. Okul öncesi öğretmenlere ve eğitim kurumlarına yönelik öneriler

1. Birçok öğretmenin akran zorbalığı hakkında bilgisi olmasına rağmen bazı öğretmenlerin zorbalığı şiddet veya saldırganlık olarak değerlendirmesi sorunun çözümünü zorlaştırabilir. Bir sorunun çözülebilmesi için öncelikle iyi tanımlanması gerektiği düşüncesinden yola çıkarak öğretmenler arasında daha fazla görüş birliği sağlanması açısından okullarda öğretmenlere akran zorbalığı hakkında eğitim verilebilir.

2. Çocukların gelişim dönemlerinin bir özelliği olarak kendilerini ifade etmede zorluk yaşadıkları, bu sorunu aşamadıkları için zorbalık davranışlarına başvurdukları

düşünüldüğünde, ailelerin ve öğretmenlerin çocuklara kendilerini nasıl daha anlatabilecekleri yönünde eğitim vermeleri önerilebilir.

3. Ailelerin evde çocuklarıyla daha kaliteli vakit geçirmeye çalışmaları, onlara bir birey olduğunu hissettirmeleri, aile problemlerini çocuğa yansıtılmaları veya bir problemin çözümünde çocuğunda görüşünün alınması, çocuklarına kendi problemlerini kendilerinin çözmesi yönünde yaklaşımlara ağırlık verebilirler.

4. Sonuçlara bakıldığında zorbalık yapan çocukların liderlik özelliklerinin olduğu, yaratıcı ve meraklı oldukları ortaya çıkmaktadır. Zihin kuramına göre değerlendirildiğinde bu çocukların üst düzey düşünme yeteneklerinin olduğu belirtilmektedir. Çocukların bu özelliklerini daha yapıcı faaliyetlerde kullanmaları yönünde çalışmalar yapılabilir.

5. Biyolojik ve evrimsel teoriye göre saldırganlık ve yıkıcı dürtülerin içgüdüsel, genlerle ilişkili ve biriken bir duygu olduğu ve bu dürtünün sürekli olarak tatmin edilmesi gerektiği belirtilmektedir. Çocukların içinde bulunan bu dürtüyü en iyi şekilde doyurabilecekleri açık hava faaliyetlerine yönlendirilmesi, içlerinde bulunan ve gerginlik yaratan bu enerjiyi kullanabilecekleri alanlar yaratılması önerilmektedir. Çocukların hareket ederek daha çok geliştikleri, büyüdüleri, öğrendikleri düşünüldüğünde, içlerinde bulunan bu enerjiyi hareketli faaliyetlere ağırlık vererek atmaları sağlanabilir.

6. Çocuğun fazla televizyon seyretmesinden kaçınılmalıdır. Sosyalleşebileceği, kendini nasıl ifade edebileceği, toplumsal kuralları öğrenebileceği organizasyonlara ve ya sanatsal faaliyetlere yönlendirilmesi sağlanabilir.

6. Aile içinde şiddet davranışlarıyla karşılaşan çocuklar için psikolojik destek sağlanabilir, aileler için okula bir uzman psikolog davet edilerek eğitim ve danışmanlık verilebilir.

7. Aileler çocuklarına bakım veren kişilerle, kuralların pekiştirilmesi hakkında işbirliği yapabilirler.

5.2.2. Araştırmacılara yönelik öneriler

1. Akran zorbalığıyla ilgili çalışmaların çoğu anket doldurma yöntemine dayalı olmasından dolayı, ilköğretim ve lise dönemlerine ağırlık verildiği görülmektedir. Fakat yapılan

çalışmaların sonuçlarına bakılacak olursa zorbalık sorununun okul öncesi dönemlerde başladığı görülmektedir. Okul öncesi dönem çocuklarında kullanılacak ölçme araçları veya yaş gruplarına uygun gözlem, öykü tamamlama, çizim yaptırma gibi yöntemler geliştirilerek yeni araştırmalar yapılabilir.

2. Öğretmen görüşmelerine aile görüşmeleri ve gözlem yöntemleri eklenebilir. Zorbaca davranışlarda bulunan çocukların aile içi problem yaşadıkları düşünülürse aile dinamiklerine yönelik araştırmalar geliştirilebilir.

3. Model olarak öğrenme döneminde olan okul öncesi çocukları sadece ailede ve okulda değil çevrede gördükleriyle de öğrenmektedirler. Bundan dolayı bu dönem çocuklarıyla ilgili çalışmalarda bütüncül bir yaklaşımla hareket ederek çocuk, aile, okul ve yaşadığı çevre göz önüne alınarak yeni çalışmalar planlanabilir.

4. Zorbalık ile ilgili kuramlar incelenerek, zorbalık davranışlarının temel sebeplerini bulmaya yönelik çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Açıkgöz, K.Ü. (2003). *Etkili Öğrenme ve Öğretme*. İzmir. Eğitim Dünyası Yayınları.
- Adams, J. L. (2008). *Preschool aggression within the social context: a study of families, teachers, and the classroom environment*, Unpublished doctoral dissertation. Florida State.
- Akduman, G. (2012). Toplum ve Sosyal Hizmet, *Okul Öncesinde Akran Zorbalığının İncelenmesi* Cilt 23, Sayı 1 (121-123)
- Akgün, E., Yarar, M. ve Dinçer, Ç. (2011). Okul Öncesi Öğretmenlerin Sınıf İçi Etkinliklerde Kullandıkları Sınıf Yönetimi Stratejilerinin İncelenmesi. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 1(3), 1-9.
- Alikaşifoğlu, M. ve Ercan, O. (2007). *Çocukluk çağında kabadayılık/zorbalık davranışları: Hekimler açısından anlamı*. Türk Pediatri Araştırma Dergisi, 42, 19-25.
- Alink, L. R. A., Mesman, J., van Zeijl, J., Stolk, M. N., Juffer, F., Koot, H. M., Bakermans Kranenburg, M.J.& van IJzendoorn, M.H. (2006). The Early Childhood Aggression Curve: Development of Physical Aggression in 10- to 50- month-old Children. *Child Development*, 77(4), 954-966.
- Alsaker, F. D., and Gutzwiller-Helfenfinger, E. (2010). Social behavior and peer relationships of victims, bully-victims, and bullies in kindergarten. S. R. Jimerson, S. M. Swearer and D. L. Espelage (Ed.), *The Handbook of Bullying. An International Perspective* (pp. 87- 99). Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Andreou, E. (2001). Bully/victim problems and their association with coping behaviour in conflictual peer interactions among school-age children. *Educational Psychology*, 21(1), 59-67.
- Aral, N., Kandır, A. ve Can Yaşar, M. (2011). Okul öncesi eğitim ve okul öncesi eğitim programı. İstanbul: Ya-pa Yayın A.ş.
- Arıman, F. (2007). *İlköğretim 7. ve 8. Sınıf Öğrencilerinin Zorbalık Eğilimleri ile Okul İklimi Alguları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Yeditepe Üniversitesi. İstanbul.

- Aslan, Ö.M. (2013). *Anaokuluna devam eden çocukların oyun davranışları ve oyunlarında ortaya çıkan zorbalık davranışlarının incelenmesi*. Doktora tezi. Hacettepe Üniversitesi. Ankara.
- Arora, C. M. J. (1996). Defining bullying: Towards a clearer general understanding and more effective intervention strategies. *School Psychology International*, 17 (4), 317-30.
- Atlas, R., & Pepler, D.J. (1998). Observations of bullying in the classroom. *American Journal of Educational Research*, 92, 86-99.
- Baldry, A.C. (2003). Bullying in schools and exposure to domestic violence. *Child Abuse and Neglect*, 27: 713–732.
- Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. New Jersey: Prentice-Hall, Inc.
- Beale, A. V. (2001). Bullybusters: Using drama to empower students to take a stand against bullying behavior. *Professional School Counseling*, 4, 300-306.
- Beane, A. L. (2005). *The bully free classroom over 100 tips and strategies for teachers K-8*. Minneapolis, MN: Free Spirit Publishing
- Bektaş, M. (2007). *İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinde Okul Zorbalığının Yordanması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Beran, T. (2005). A New perspective on managing school bullying: Pre-service teachers' attitudes. *Journal of Social Science*, 8, 43-49
- Beran, T. & Li, Q. (2005). Cyber-Harassment: A study of a new method for an old behavior. *Journal Of Educational Computing Research*, 32(3), 265-277
- Besag, V. E. (1989). "Bullying and victimization in schools", Milton Keynes, PA: Open University Press, UK.
- Besag, V. (1995). *Bullies and victims in schools*. Philadelphia: Open University Pres.
- Beyazova U. Çocuk İstismarı ve İhmali Terimleri,
- Bloom, B.S. (1976). *Human Characteristick and School Learning*, New york. McGrow Hill
Ine: 1-9
- Bradley, K.D. (2001). Group entry strategies as socially excluded children as a function of sex, ethnicity, and sociometric status. Unpublished Doctoral Thesis, The University of Texas, USA

- Boulton, M. J. ve Underwood, K. (1992). Bully/victim problems among middle school children. *British Journal Educational Psychology*, 62,73–87.
- Boulton, M.J. (1997). Teachers' Views on Bullying Definitions, Attitudes and Ability to Cope. *British Journal of Educational Psychology*, 67, 223-233.
- Byrne, B. (1995). *Coping with bullying in schools*. London: Cassell
- Cartledge, G. and Milburn, J. F. (1980). *Teaching Social Skills To Children*. New York: Pergamon Press
- Carney, A. G. and Merrell, K. W. (2001). Bullying in schools: Perspectives on understanding and preventing and international problem. *School Psychology International*, 22, 382.
- Chazan, M. (1998). Bullying in the infant. D. P.Tattum and D.A.Lane (Eds), *Bullying in Schools* Stoke-on-Trent: Trentham Books.
- Craig, W. M. and Pepler, D. J. (1995). Peer processes in bullying and victimization: an observational study. *Exceptionality Education Canada*,5 (3- 4), 81-95.
- Craig, W.M. ve Pepler, D. (1998). Observations of Bullying and Victimization in the School Yard. *Canadian Journal of School Psychology*, 13 (2) 41-59.
- Craig, W.M. Henderson, K.V. and Murphy, J.G. (2000). Prospective teacher's attitudes towards bullying and victimisation. *Social Psychology International*, 21 (1), 5-21.
- Craig, W. M., Pepler, D., Atlas, R. (2000). Observations of bullying in the playground and In the classroom. *International Journal of School Psychology* 1, 21(1), 22-36
- Craig, W. M., and Pepler, D.J. (2007). Understanding bullying: From research to practice. *Canadian Psychology*, 48 (2), 83- 96.
- Craig, W., Pepler, D. and Blais, J. (2007). Responding to bullying: what works? *School Psychology International*, 28(4), 465-477.
- Crick, R.N.,Dodge, K.A.(1994). A review and reformulation of social information processing mechanisms in children's social adjustment. *Psychological Bulletin*. 115:74- 101.
- Crick, N R,Casas, J. F.and Ku, H.C. (1999). Relational and physical forms of peer victimization in preschool. *Developmental psychology*, 35 (2), 376-85.
- Crick, N.R. ve Grotpeter, J.K. (1995). Relational aggression, gender, and social-psychological adjustment. *Child Development*, 66, 710- 722.

- Çetin, F., Bilbay, A.A., ve Kaymak, D.A. (2002). Araştırmadan uygulamaya çocuklarda sosyal beceriler. İstanbul: Epsilon Yayıncılık Hizmetleri. 19
- Çetin, F., Bilbay, A.A. ve Kaymak, D.A. (2003). *Çocuklarda Sosyal Beceri*, İstanbul: Epsilon Yay.
- Çetinkaya, S., Nur, N., Ayvaz, A., Özdemir, D., & Kavakcı, Ö. (2009). Sosyoekonomik durumu farklı üç ilköğretim okulu öğrencilerinde akran zorbalığının depresyon ve benlik saygısı düzeyiyle ilişkisi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 10, 151-158.
- Çinkır, Ş. (2006). Okullarda zorbalık: türleri, etkileri ve önleme stratejileri. 1 Şiddet ve Okul Sempozyumunda sunulan bildiri (28–31 Mart, İstanbul, ss 1–12).
- Çinkır, Ş. ve Karaman-Kepenekçi, Y. (2003). Öğrenciler arası zorbalık. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi, 34, 236-253.
- Çiftçi, İ. ve Sucuoğlu, B. (2003). Bilişsel Süreç Yaklaşımıyla Sosyal Beceri Öğretimi. Kök Yayıncılık, Ankara.
- Dake, J.A., Price, J.H. ve Telljohann, S.K.(2003). The Nature and Extent of Bullying at School. *Journal of School Health*, 73(5), 173–180.
- Dekovic, M., Wissink, I., Meijer, A. (2004). The role of family and peer relations in adolescent antisocial behaviour: Comparison of four ethnic groups. *Journal of Adolescence*, 27: 497–514.
- Diñer, Ç. ve Akgün, E. (16-18 Eylül, 2010). Okul Öncesi Öğretmenlerinin Sınıf Yönetimini Değerlendirme Ölçeği'nin Geçerlilik ve Güvenirlik Çalışması. 19. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayında sunulmuş bildiri, Lefkoşa, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti.
- Dodge, K. A. and Rabiner, D. L. (2004). Returning to roots: on social information Processing and moral development. *Child Development*, 75(4), 1003-1008.
- Dölek, N. (2002). *Öğrencilerde zorbaca davranışların araştırılması ve önleyici bir program modeli*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Duncan, R. D. (2004). The impact of family relationships on school bullies and victims. D. L. Espelage and S. M. Swearer (Ed.), *Bullying in American schools a social-ecological perspective on prevention and intervention* (pp.227-244). New Jersey, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.

- Ersoy, Ş. (2001). *Çocuk yuvasında kalanlarla ailesiyle yaşayan dokuz-onbir yaş grubundaki çocukların saldırganlık eğilimlerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü. Ankara.
- Espelage, D. L. ve Swearer, S. M. (2003). *Research on school bullying and victimization: What have we learned and where do we go from here? School Psychology Review*, 32, 365–383.
- Flouri E ve Buchanan A. (2003). The role of mother involvement and father involvement in adolescent bullying behavior. *Journal of Interpersonal Violence*, 18: 634–44.
- Furniss, C. (2000). Bullying in schools: it's not a crime- is it? *Education and Law*, 12 (1), 10– 19.
- Gezgin, N. (2009). *Okulöncesi Öğretmenlerinin Kullandıkları Sınıf Yönetimi Stratejileri*. Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Green, V. A., Cillesen, A., H., N., Rechis, R., Patterson, M. M., & Hughes, J. M. (2008). Social problem solving and strategy use in young children. *The Journal of Genetic Psychology*, 169 (1), 92-112.
- Griffin, R. S. ve Gross, A. (2004). Childhood bullying: Current Empirical Findings and Future Directions for Research. *Aggression and Violent Behavior*, 9 (4): 379–400.
- Goldstein, N. E., Arnold, D. H., Rosenberg, J. L., Stowe, R. M. and Ortiz, C. (2001). Contagion of aggression in day care classrooms as a function of peer and teacher responses. *Journal of Educational Psychology*, 93(4), 708-719.
- Gökler, R. (2007). *İlköğretim öğrencilerinde akran zorbalığının bazı değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Gökler, R. (2009). Okullarda Akran Zorbalığı. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6, 511-535.
- Gömleksiz, M. N.; Serhatlıoğlu, B., (2013). Okul Öncesi Öğretmenlerinin ÖzYeterlik İnançlarına İlişkin Görüşleri, *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 8/7, p. 201221, Ankara.
- Gültekin, Z. (2003). *Akran zorbalığını belirleme ölçeği geliştirme çalışması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Gropper, N. and Froschl, M. (2000). The role of gender in young children's teasing and bullying behavior. *Equity and Excellence in Education*, 33(1), 48-56.
- Hawkins, D. L., Pepler, D. J. and Craig, W. M. (2001). Naturalistic observations of peer interventions in bullying. *Social Development*, 10(4), 512-527.
- Hanish, L. D., Ryan, P., Martin, C. L., Fabes, R. A. (2005). The social context of young children's peer victimization. *Social Development*, 14(1), 2-19
- Hazler, R. J., Hoover, J. H., ve Oliver, R. (1992). What kids say about bullying. *The Executive Educator*, 14(11), 20-22
- Hoover, J. H, Oliver, R. Ve Hazler, R. J. (1992). Bullying: Perceptions of Adolescent Victims in the Midwestern USA. *School Psychology International*, 13, 5-16.
- Hoover, J.H., Oliver, R.L., and Thomson, K.A. (1993). Perceived victimization by school bullies. *New research and future direction. Journal of Humanistic Education and Development*, 32, 76-84.
- İnternet: Bora, 2012. <http://www.biltek.tubitak.gov.tr./gelişim/psikoloji/insan.htm>
- Juvonen, J., Graham, S. and Schuster, M. A. (2003). Bullying among young adolescents: the strong, the weak, and Pediatrics, 1231-1237.112(6), the troubled.
- Kandakai, T.L. & King, K.A. (2002). Pre-service Teachers' Beliefs Regarding School Violence Prevention Training. *American Journal of Health Education*, 33, 350-356.
- Kartal, H. ve Bilgin, A. (2008).“Öğrenci, Veli ve Öğretmen Gözüyle İlköğretim Okullarında Yaşanan Zorbalık”. *İlköğretim Online*, 7, 2, 485-495.
- Kartal, H. (2009) *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 29, Sayı 1 141-172
- Karataş, H. (2011). *İlköğretim Okullarında Zorbalığa Yönelik Geliştirilen Programın Etkisinin Geliştirilmesi* Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Karataş, H. ve Öztürk, C. (2009). Sosyal bilişsel teori ile zorbalığa yaklaşım. Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi, 2 (2): 61-74.
- Köknel, Ö. (2000). Bireysel ve Toplumsal Şiddet. 2. basım, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Ladd, G. W. (1990). Having friends, keeping friends, making friends, and being liked by peers in the classroom: Predictors of children's early school adjustment?. *Child Development*, 61, 1081

- Ladd, G. W., Kochenderfer, B. J. and Coleman, C. C. (1997). Classroom peer acceptance, friendship, and victimization: distinct relational systems that contribute uniquely to children's school adjustment. *Child Development*, 68(6), 1181-1197.
- Lantieri & Patti J. (1996). *Waging Peace in Our Schools*: Beacon press, Boston.
- Marano, H. E. (1995). Big bad bully. *Psychology Today*, 28(5): 50-82
- Mazefsky, C.,A. ve Farrell, A.D. (2005). The role of witnessing violence, peer provocation, family support, and parenting practices in the aggressive behavior of rural adolescents. *Journal of Child and Family Studies*, 14 (1) : 71–85.
- McGinnis, E. and Goldstein, A. P. (2003). *Skillstreaming in early childhood: new Strategies and perspectives for teaching prosocial skills* (revised edition). Champaign, IL: Research Press.
- Merriam, S.B. (2013). Nitel araştırmada geçerlik, güvenirlik ve etik. E. Diné (ev.). İçinde S.Turan (ev. Ed.), Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber, ss.199228. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Monks, C. P., Palermiti, A., Ortega, R., and Costabile, A. (2011). A cross-national comparison of aggressors, victims and defenders in preschools in England, Spain and Italy. *The Spanish Journal of Psychology*, 14(1), 133-144.
- Mynard, H. ve Joseph, S. (1997). Bully/victim problems and their association with Eysenck's personality dimensions in 8–13 year olds. *British Journal of Educational Psychology*, 67, 51–54.
- Nansel, T.R., Overpeck, M., Pilla, R.S., Ruan, W.J., Simons-Morton, B. and Scheidt, P. (2001). Bullying Behaviors among US Youth: Prevalence and Association with Psychosocial Adjustment. *Journal of the American Medical Association*, 285 (16), 2094-2100
- Olweus, D. (1991), "Bully / victim problems among school children: Basic facts and effects of a school based intervention program", Pepler ve K. Rubin (Ed.), *The development and treatment of childhood aggression*, s. 41-48, Hillsdale, NJ: Lawrence, Erlbaum
- Olweus, D. (1993). *Bullying at school: What we know and what we can do*. Oxford: Blackwell.
- Olweus, D. (1994). Annotation: Bullying at School: Basic facts and effects of a school-

- Based intervention program. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 35, 1171-1190.
- Oliver, R., Oaks, I.N. and Hoover, J.H. (1994) Family Issues and Interventions in Bully and Victim Relationships. *The School Counselor*, 41, 199-202.
- Olweus D. (1999). Sweden. P.K. Smith, Y. Morita, J. Junger-Tas, D. Olweus, R. Catalano, P.Slee (Editörler), *The Nature of School Bullying: A Cross-National Perspective* (7-27). London and New York: Routledge.
- Olweus, D. (2005). *Bullying at school. what we know and what we can do*. Oxford: Blackwell Publishing Ltd.
- Özyürek, M. (2013). *Olumlu Sınıf Yönetimi* (4. bs.). Ankara: Kök Yayınları.
- Özdil, G. (2008). *Kişilerarası problem çözme becerileri eğitimi programının okulöncesi kurumlara devam eden çocukların kişilerarası problem çözme becerilerine etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlköğretim Ana Bilim Dalı, Aydın
- Pellegrini, A. D. and Long, J. D. (2004). Part of the solution and part of the problem: the role of peers in bullying, dominance, and victimization during the transition from primary school through secondary school. D. L. Espelage and S. M. Swearer (Ed.), *Bullying in American schools a socialecological perspective on prevention and intervention* (pp.107-117). New Jersey, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Pekel, N. (2004). *Akran Zorbalığı Grupları Arasında Sosyometrik Statü, Yalnızlık ve Akademik Başarı Durumlarının İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek. Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Pekel, N. ve Uçanok, Z. (2005). Akran zorbalığı gruplarında yalnızlık ve akademik başarı İle sosyometrik statüye göre zorba/kurban davranış türleri, 1. Şiddet ve Okul: *Okul Çevresinde Çocuğa Yönelik Şiddet ve Alınabilecek Önlemler Sempozyumu'nda sunulan sözlü bildiri* (28 – 31 Mart, İstanbul, s 118–130).
- Pepler D., Jiang, D., Craig, W. and Connolly, J. (2008). Developmental trajectories of bullying and associated factors. *Child Development*, 79(2), 325-338.
- Perren, S. (2000). *Kindergarten Children Involved in Bullying: Social Behaviour, Peer Relationships and Social Status*. (Bern Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayınlanmamış doktora tezi.)

- Pişkin, M. (2002). Okul zorbalığı: tanımı, türleri, ilişkili olduğu faktörler ve alınabilecek önlemler. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri / Educational Sciences: Theory & Practice*, 2(2), 531-562.
- Pişkin, M. (2003). *Okullarımızda yaygın bir sorun: akran zorbalığı. Yedinci Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi. İnönü Üniversitesi. Malatya: 11–13 Haziran*
- Pişkin, M. (2005). *Okulda akran zorbalığı. Ankara Valiliği İl Milli Eğitim Müdürlüğü Özel Eğitim Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Bölümü “Okullarda Şiddet” panelinde sunulan bildiri. (12 Ocak, Ankara)*
- Pişkin, M. ve Ayas, T. (2005). *Zorba ve kurban lise öğrencilerinin utangaçlık, içe dönüklük, dışadönüklük ve özsaygı değişkenleri bakımından incelenmesi. VIII. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi’nde sunulan bildiri (21–23 Eylül, İstanbul).*
- Poyraz, H. (2003). *Okulöncesi Eğitimin İlke ve Yöntemleri. Ankara: Anı Yayıncılık.*
- Rigby, K. and Slee, P. T. (1991). Bullying among Australian school children: reported behavior and attitudes toward victims. *The Journal of Social Psychology*, 131(5), 615- 627.
- Rigby, K. (2002). Bullying in childhood, Peter K. Smith & Craig H. Hart (eds) *Blackwell Handbook of Childhood Social Development* içinde, Oxford: Backwell Puplichers Ltd.
- Rigby, K. (2003). Consequences of bullying in schools. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 48, 583–90.
- Rivera, J. (2003). Aggression, violence, evil, and peace. I. B. Weiner (Ed.), *Handbook of Psychology. Vol.5. Personality and Social Psychology* (pp.569-598). New Jersey, NJ: John Wiley and Sons, Inc.
- Roland, E. (1989), “Bullying: The Scandinavian research tradition. Tattum ve D. Lane (Ed.), *Bullying in schools*, s. 21-32, Stoke-on Trent: Trentham Books.
- Ryan, A.M., and Patrick, H. (2001). The classroom social environment and changes in adolescents’ motivation and engagement during middle school. *American Educational Research Journal*, 38(2).
- Şahin, E. (2005). *Okulöncesi Eğitimi Öğretmen Adayları ve Öğretmenleri için Uygulama Kılavuzu. Ankara: Anı Yayıncılık.*

- Sapsağlam, Ö. (2013). Değerlendirme Boyutlarıyla Okul Öncesi Eğitim Programları (19522013)”. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, Sayı 1, s. 63-73
- Sapsağlam, Ö. (2015). *Anasınıfına Devam Eden Çocuklara Uygulanan Sosyal Değerler Eğitimi Programının Sosyal Beceri Kazanımına Etkisinin İncelenmesi*. Doktora Tezi Gazi Üniversitesi Ankara
- Siann, G., Gallagher, M., Lockhart, R., and Rawson, L. (1993). Bullying: Teachers' Views and School Effects. *Educational Studies*, 19, 307-321.
- Sevinç, M. (2004). Erken çocukluk gelişimi ve eğitiminde oyun. İstanbul: Morpa Yayınevi .27
- Sharp, S. (1995). How much does bullying hurt?. *Educational and Child Psychology*, 12, 81– 88.
- Sheeber, L., Hops, H., Alpert, A., Davis, B. ve Andrews, J. (1997). Family support and conflict: Prospective relations to adolescent depression. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 25: 333–345.
- Shields, A., ve Cicchetti, D. (2001). Parental maltreatment and emotion dysregulation as risk factors for bullying and victimization in middle childhood. *Journal of Clinical Child Psychology*, 30: 349–363.
- Smith, P. K., Thommpson, D. (1991). “Dealing with bully/victim problems in the U.K”, K. Smith ve D. Thompson (Ed.), *Practical approaches to bullying*, s. 1-12, London: David Foulton.
- Smith, P. K., and Sharp, S. (Eds.). (1994). *School bullying: Insights and perspectives*. London: Routledge.
- Smith, P. K., & Myron-Wilson, R. (1998). Parenting and school bullying. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 3(3), 405-417.
- Smith, P. K. ve Shu, S. (2000). What good schools can do about bullying: Findings from a survey in English schools after a decade of research and action. *Childhood*, 7, 193
- Smith, P K., ve Brain, P (2000). Bullying in school: Lessons from two decades of research. *Aggressive Behavior*. 26. 1-9
- Smith, P. K., & Ananiadou, K. (2003). The nature of school bullying and the effectiveness of schoolbased interventions. *Journal of Applied Psychoanalytic Studies*, 5(2), 189-209

- Smith, P. K., & Monks, C. P. (2008). Concepts of bullying: developmental and cultural aspects. *International Journal of Adolescent Medical Health*, 20(2), 101-112.
- Stassen-Berger, K. (2007). Update on bullying at school: *Developmental Review*, 27(1), 90-127.
- Stevens, V., De Bourdeaudhuij, I., Van Oost, P. (2002). Relationship of the family and environment to children's involvement in bully/victim problems at school. *Journal of Youth Adolescence*, 31: 419-428.
- Sutton, J., Smith, P. K. and Swettenham, J. (2001). "It's easy, it works, and it makes me feel good"-A response to Arsenio and Lemerise. *Social development*, 10(1), 74-78.
- Thorne, B. (1993) *Gender Play: Girls and Boys in School*. Newark: Rutgers University Press.
- Uysal, H. Dinçer, Ç (2012). Okul Öncesi Dönemde Akran Zorbalığı. *Kuramsal Eğitim Bilim Dergisi - Journal of Theoretical Educational Science*, 5(4), 468-483
- Waddell, M. (2007). Grouping or ganging: the psychodynamics of bullying. *British Journal of Psychotherapy*, 23 (2), 189-206.
- Vygotsky, L.S. (1986). *Thought and Language*. Cambridge, MA. MIT Press: 55-86.
- Viding, E., Simmonds, E., Petrides, K. V., & Frederickson, N. (2009). The contribution of callous unemotional traits and conduct problems to bullying in early adolescence. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 50(4), 471-481.
- Yoon, J.S. & Kerber, K. (2003). Bullying: Elementary teachers' attitudes and intervention strategies. *Research in Education*, 69, 27-35

EKLER

EK-1: Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

1-Size göre zorbalık nedir?

2-Çocuklar okulda daha çok hangi zorbaca davranışlarda bulunuyorlar?

a-Fiziksel zorbaca davranışlar:

c-Sözel zorbaca davranışlar:

b-Dolaylı (ilişkisel) zorbaca davranışlar:

3-Zorbaca davranışlarda bulunan ve bu davranışlara maruz kalan çocukların özellikleri size göre nelerdir?

a-Zorbaca davranışlarda bulunan çocukların özellikleri:

b-Zorbaca davranışlara maruz kalan (kurban) çocukların özellikleri:

4-Zorbaca davranışları uygulayan veya zorbaca davranışlara maruz kalan çocuklarda cinsiyet faktörünün nasıl etkili olduğunu düşünüyorsunuz?

5- Sizce zorbaca davranışların nedenleri neler olabilir?

a-Ebeveyn tutum ve davranışlarından kaynaklı nedenler:

b-Bakım veren (büyük anne, büyük baba veya bakıcı) kişiden kaynaklı nedenler:

d-Medyadan kaynaklı (Çizgi film kahramanları, şiddet içerikli filmler, reklamlar vb.) nedenler:

EK -2: Görüşmeler İçin Katılımcı Sözleşmesi

Araştırma Sorusu

Okul öncesi öğretmenlerinin, okul öncesi dönemde görülen zorbaca davranışların nitelikleri ve sebeplerine yönelik görüşleri nelerdir?

Okul.....Tarih ve saat (başlangıç-bitiş).....Görüşmeci

Giriş

Merhaba benim adım Seda Pasin ve Toros Üniversitesi Psikoloji bölümünde yüksek lisans öğrencisiyim. Okul öncesinde yaşanan akran zorbalığı hakkında bir çalışma yapıyorum ve bu konuyla ilgili sizinle konuşmak istiyorum. Bu konuyla ilgili bildiklerinizi değil neler düşündüğünüzü merak ediyorum. Amacım öğretmenlerin akran zorbalığı ve sebeplerine yönelik görüşlerini, bakış açılarını ortaya çıkarmak. Okul öncesi öğretmenlerini, hem zamanlarının büyük çoğunluğunu çocukla birlikte geçirdiklerinden hem de veli-öğretmen işbirliği içinde eğitim uyguladıklarından dolayı çocukları daha yakından tanıma imkanına sahip bireyler olarak görüyorum. Öğretmen görüşlerinin belirlenmesinin bu konuya farklı bir bakış açısı kazandıracağına ve ileride yapılacak araştırmalara katkı sağlayacağına inanıyorum.

Bu görüşme sırasında söyleyecekleriniz sadece araştırmacılar tarafından bilinecek, başka kimse bilmeyecektir. Raporları yazarken kimliğiniz gizli kalacaktır.

Bu görüşmenin yaklaşık 45 dakika süreceğini düşünüyorum. Müsaade ederseniz ayrıntıları kaçırmamak için görüşmeyi kaydetmek istiyorum.

EK-3. Mersin Valiliği Mersin İl Milli Eğitim Müdürlüğü Çalışma İzni

T.C.
MERSİN VALİLİĞİ
İl Milli Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 34776202-605.01-E.2625570
Konu : Seda PAŞİN Tez
Çalışması için Talebi

28/02/2017

VALİLİK MAKAMINA

İlgi : Toros Üniversitesi'nin 23.02.2017 tarihli ve 95996538/044/061-0215 sayılı yazısı.

Toros Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Seda PAŞİN'in "Okul Öncesi 3-6 Yaş Arası Çocuklarda Gözlenen Akran Baskıya Karşı Davranışlarının İncelenmesi" konulu tez çalışması için talebi ile ilgili 28.02.2017 tarihli komisyon görüşü ve çalışma programı ibykte sunulmuştur.

Toros Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Seda PAŞİN'in söz konusu çalışmayı 2016-2017 eğitim öğretim yılında Hüriz Akdeniz ilçesinde bulunan Tevfik Şimşir İlk Anaokulu, Nasrettin Hoca Anaokulu ile Mezitli ilçesinde bahman Mezitli Belediyesi Anaokulunda görev yapan öğretmenlere gönüllülük esasına dayalı olarak ve eğitim öğretimi aksatmadan *hizmet ve mihneti anket soruları kullanılarak* uygulaması, uygulama sonucunda hazırlanacak raporun basılı ve dijital ortamda İl Milli Eğitim Müdürlüğümüze vermek şartı ile uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görüldüğü takdirde elurlarınıza arz ederim.

Kutlu Tekin BAŞ
İl Milli Eğitim Müdürü V.

Ek :
1- Dilekçe ve Ekleri (7 sayfa)
2- Komisyon Görüşü (2 sayfa)

OLUR
28/02/2017

Süleyman DENİZ
Vali a.
Veli Yardımcısı

Güvenli Elektronik İmza ile
Aynı İle Aynıdır.
28.02.2017

Diyadinın Adı: TMMK, E-Vali Yürütme / MERSİN
Hizmetin Adı: İlgili Mesajın Gönderilmesi
E-posta Adresi: iletisim@mmk.gov.tr

Resmî Adı: Şerifehanı ŞİMŞİRKAYA
VİHLİ Çarşı YASA - TEL: 0326 3790481
Dış İletişim: 120 76 50 52 / 0326 379 11 19

Bu elektronik güvenli iletişim hizmeti kullanılarak iletilen mesajların içeriği iletilen mesajın içeriğiyle aynıdır. Gözetim ve denetim için: 0107-bc39-3b70-bc7f-ef34. İçeriği iletilen mesajın içeriğiyle aynıdır.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı: Seda PASİN
Uyruğu: T.C.
Doğum tarihi ve yeri: 08/10/1974
Medeni hali: Bekar
Telefon: 0551 7070627
e-posta: sedapasin1@gmail.com

Eğitim Derecesi

Yüksel lisans: Toros Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Psikoloji Bölümü (Mersin)
Lisans: Ankara Üniversitesi Dil, Tarih ve Coğrafya
Fakültesi
Sümeroloji Bölümü (Ankara)
Lise: Kız Meslek Lisesi
Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Zile/Tokat

Okul/Program

Yabancı Dil:

İngilizce/ Almanca

T.C.
TOROS ÜNİVERSİTESİ
SOYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İNTİHAL PROGRAMI RAPORU

PSİKOLOJİ ANA BİLİM DALI BAŞKANLIĞINA

Tarih: 18/05./2017

Tez Başlığı: Okul Öncesi Dönemde (3-6 yaş) Görülen Akran Zorbalığının Öğretmen Görüşlerine Göre İncelenmesi.....

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın;

- Giriş,
- Ana bölümler ve
- Sonuç kısımlarından oluşan toplam 97 sayfalık kısmına ilişkin, 18/05 / 2017. tarihinde enstitü tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinalite raporuna göre, dönem projemin benzerlik oranı % 6 'dır.

Uygulanan filtrelemeler: **(Hangi filtreleme uygulandı ise ilgili kutucuk işaretlenmelidir.)**

- Kaynakça hariç
- Alıntılar hariç
- Benzer kelime sayısı 10 adet yapıldığında en fazla %10,

- Kaynakça hariç
- Alıntılar dahil
- Benzer kelime sayısı 10 adet yapıldığında en fazla %30'u geçmemelidir.

Tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Yukarıda belirtilen başlıkta danışmanımla birlikte tamamlamış olduğum tezimin fikir/araştırma sorusu, yöntem, bulgular ve tartışma kısımları özgün olup kısmen veya tamamen diğer çalışmalardan alınan kısımlar olduğu durumlarda kaynak belirtilmesine dikkat edilmiştir. Tezimin, tez yazım kurallarına uygun olarak ve intihal olmaksızın hazırladığımı taahhüt eder; intihal olması durumunda tez çalışmamın başarısız sayılacağını ve mezuniyetimin iptalini kabul ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Öğrencinin Adı Soyadı : Seda PASİN

İmzası : Tarih: 18 /05./2017

Yukarıda kişisel ve tez bilgileri verilen öğrencimin belirtilen başlıkta birlikte tamamlamış olduğumuz dönem projesi Turnitin intihal yazılım programında kontrol edilmiş ve etik bir ihlale rastlanmamıştır. İntihal yazılım programının rapor çıktısı ektedir. Ayrıca tezin fikir/araştırma sorusu, yöntem, bulgular ve tartışma kısımları özgün olup kısmen veya tamamen diğer çalışmalardan alınan kısımlar olduğu durumlarda kaynak belirtilmesine dikkat edilmiştir.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Danışmanın Unvanı-Adı-Soyadı
Yar. Doç. Sema BENGİ GÜRKAN

İmzası : Tarih: 18/05./2017

Ek: İntihal yazılım programının rapor çıktısı 2 sayfa)

OKUL ÖNCESİ 3-6 YAŞ ARASINDA GÖRÜLEN AKRAN ZORBALIĞI KONUSUNDA ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ

Yazar Seda Pasin

DOSYA	SEDA_PAS_N_OKUL_NCESI_AKRAN_ZORBAL.DOCX (1.61M)		
GÖNDERİLDİĞİ ZAMAN	18-MAY-2017 10:45AM	KELİME SAYISI	24883
GÖNDERİM NUMARASI	815788737	KARAKTER SAYISI	180625

OKUL ÖNCESİ 3-6 YAŞ ARASINDA GÖRÜLEN AKRAN ZORBALIĞI KONUSUNDA ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ

ORIJINALLIK RAPORU

%6

BENZERLİK ENDEKSİ

%7

İNTERNET
KAYNAKLARI

%3

YAYINLAR

%2

ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

BIRINCIL KAYNAKLAR

1

katalog.hacettepe.edu.tr

İnternet Kaynağı

%2

2

www.pegem.net

İnternet Kaynağı

%1

3

www.annecocuk.com

İnternet Kaynağı

%1

4

egitimvebilim.ted.org.tr

İnternet Kaynağı

%1

5

acikarsiv.ankara.edu.tr

İnternet Kaynağı

%1

6

www.gefad.gazi.edu.tr

İnternet Kaynağı

%1

7

www.openaccess.hacettepe.edu.tr:8080

İnternet Kaynağı

%1

8

Submitted to Ahi Evran Aniversitesi

Öğrenci Ödevi

%1

ALINTILARI ÇIKART
BIBLIYOGRAFYAYI
ÇIKART

KAPAT
ÜZERİNDE

EŞLEŞMELERİ ÇIKAR < %1

